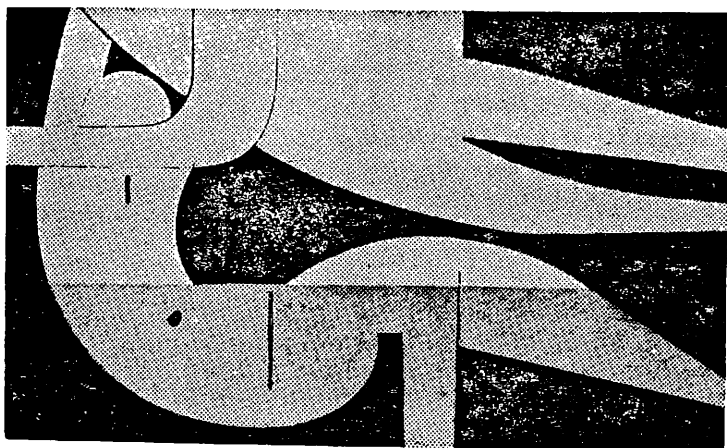
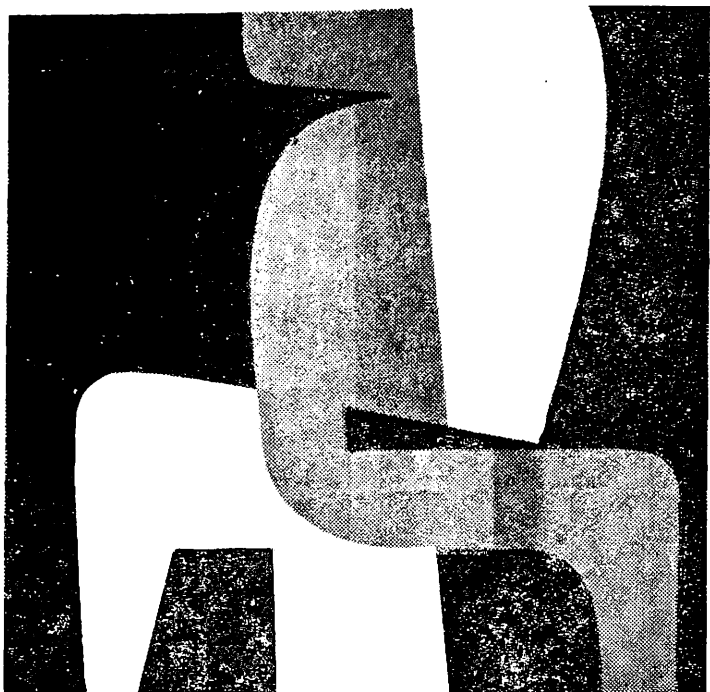

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΡΑΛΗ	: Συνάντηση Α, Πανσέληνος Α'	σ.	2
ΑΡΘΡΟ	: Για μιὰ σωστή πολιτιστική πορεία	σ.	3
MIRCEA ELIADE	: 'Ο μάστρο- Μανώλης και τὸ μοναστήρι		
(μετάφρ. 'Ηλ. Καρανίκα)	τοῦ Arges	σ.	5
ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΩΣΤΑΚΙΩΤΗ	: 'Ο Μητροπολίτης Ναυπάκτου και "Αρτης		
	Νεόφυτος Μαυρομαμάτης	σ.	16
ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ	: 'Ετυμολογικές παρατηρήσεις στὸ τοπωνύμιο		
	«'Αρτα»	σ.	20
ΗΛΙΑ ΛΑΓΙΟΥ	: 'Οδὸς τίποτε (ποίημα)	σ.	24
ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑ	: 'Ο Κυνηγετικός Σῦλλογος τῆς "Αρτας	σ.	25
ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΥΓΓΟΥΝΑ	: Εἰκόνα (ποίημα)	σ.	29
ΔΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ	: Οἱ ἑπτὰ Δυνάμεις	σ.	30
ΝΙΚΟΥ ΕΥΤΑΞΙΑ	: 'Ο «καφές»	σ.	33
ΑΡΙΣΤ. ΤΣΙΛΙΓΙΑΝΝΗ	: Μονόλογος (ποίημα)	σ.	36
ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΗ	: 'Απ' τῆς νύχτας τὰ καμώματα	σ.	37
ΘΕΟΔ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ-ΜΟΡΑΛΗ:	Τοῦ γεφυριοῦ (ποίημα)	σ.	40
ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ	: Τὰ Χειροκροτήματα	σ.	41
ΚΩΣΤΑ ΜΑΡΤΩΝΗ	: Ποίηση, Γυμνή μουσική (ποίηματα)	σ.	43
ΓΙΩΡΓΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ	: 'Οδὸς δακρύων (ποίημα)	σ.	44
ΣΤΕΛΙΟΥ ΝΤΟΜΑΛΗ	: Πολύ πριν (ποίημα)	σ.	44
ΚΑΛΑΡΡΥΤΙΩΤΙΚΗ ΣΑΤΥΡΑ:	Τὸ ἀερόστατο τοῦ Παχώμη	σ.	45
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗ:	'Η σκιά (ποίημα)	σ.	48
ΙΩΒ (μὲ σχόλια 'Ανδρ. Μουστοξύδη):	Βίος τῆς βσίας Θεοδώρας τῆς "Αρτας	σ.	49
ΤΖΕΝΗΣ ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ:	Πῶς θάθελα (ποίημα)	σ.	58
ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ		σ.	59
ΣΗΜΕΙΩΜΑ	: 'Ο ζωγράφος Γιάννης Μόραλης	σ.	64
Σημειώσεις - Θάνατοι - Δωρεές - Κριτική - Πολιτιστ. 'Εκδηλώσεις - 'Εκδόσεις		σ.	65-72

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΡΑΙΔΗ

Άπάνω : Συνάντηση Α
Κάτω : Πανσέληνος Α

Σ Κ Υ Φ Α Σ

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΓ' ● ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1978 ● ΤΧ. 48-49 ● ΤΟΜ. ΣΤ'

ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΩΣΤΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Πληθαίνουν τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ προσπάθειες γιὰ τὴ διοργάνωση τοπικῶν φεστιβάλ. Ἀπὸ τὶς πόλεις ἡ μόδα προχώρησε στὶς καινοπόλεις καὶ τώρα ἐπεκτείνεται στὰ χωριά. Μιὰ - δυὸ θεατρικὲς παραστάσεις, ἕνας τραγουδιστής, μιὰ διάλεξη ἢ μιὰ ἔκθεση ζωγραφικῆς ἢ βιβλίου, ἕνα - δυὸ χορευτικὰ συγκροτήματα, καὶ νὰ το, στήθηκε τὸ φεστιβάλ.

Δὲν ἐνοοῦμε βέβαια τὰ φεστιβάλ ποὺ ὀργανώνονται ἀπὸ ἰσχυροὺς οικονομικοὺς παράγοντες (διάφορες ἐταιρίες, κληροδοτήματα ἢ εἰδικὰ γραφεῖα) ἢ ἀπὸ κομματικοὺς ὀργανισμοὺς. Αὐτὰ τὰ φεστιβάλ ἔχουν ἄλλες οικονομικὲς δυνατότητες, ἄλλα κίνητρα καὶ ἄλλους στόχους, δὲν ἐπιβαρύνουν τοὺς Δήμους ἢ τὰ πολιτιστικὰ σωματεῖα καὶ συνεπῶς δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ τὰ κρίνουμε.

Ἐνοοῦμε τὰ ἄλλα φεστιβάλ, τὰ πολλὰ, αὐτὰ ποὺ ὀργανώνουν οἱ Δήμοι καὶ οἱ Κοινότητες ξοδεύοντας πολὺτιμα χρήματα ἀπὸ τὸ πενιχρὸ ταμεῖο τους ἢ αὐτὰ ποὺ ὀργανώνουν διάφορα τοπικὰ σωματεῖα, παραμελώντας τὸ κύριο πολιτιστικὸ τους ἔργο καὶ πασχίζοντας νὰ ἰκανοποιήσουν τὸ βαλάντιο τοῦ ἄλφα ἢ βῆτα καλλιτέχνη ποὺ περιοδεύει.

Καὶ ρωτᾶμε : Αὐτὰ τὰ φεστιβάλ τῶν Δήμων ἢ τῶν Σωματείων, συμβάλλουν στὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξη μιᾶς περιοχῆς ἢ ἀποπροσανατολίζουν τὸ «πολιτιστικὸ κίνημα», δίνοντας τὴν προτεραιότητα σὲ ἐκδηλώσεις θορυβώδεις καὶ ἐφήμερες, χωρὶς νὰ δημιουργοῦν τὴν ἀπαραίτητη ὑποδομὴ γιὰ μιὰ σωστὴ πολιτιστικὴ πορεία ; Μήπως οἱ ψυχαγωγικὲς αὐτὲς ἐκδηλώσεις εἶναι τὸ ὠμέγα καὶ ὄχι τὸ ἄλφα αὐτῆς τῆς πορείας ;

Πρὶν δυὸ χρόνια, στὸ περιοδικὸ μας (τχ. 40 - 41) διατυπώσαμε ἐπιφυλάξεις καὶ φόβους, μήπως ἡ «φεστιβαλίτιδα» μᾶς γυρίσει στὴν ἐποχὴ τοῦ «ἄρτος καὶ θεάματα». Μᾶς ἀπάντησε τότε ὁ γνωστὸς λογοτέχνης κ. Πέτρος Γλέζος μὲ ἕνα ἄρθρο τοῦ στὴ «Ναξιακὴ Πρόοδο» (φ. 417) καὶ συμφώνησε μαζί μας. Φέτος ὅμως ποὺ ἡ «φεστιβαλίτιδα» πῆρε διαστάσεις ἐπιδημίας, ἀκούστηκαν καὶ ἄλλες φωνές : Στὸ συνέδριο τοῦ Πανελληνίου Πολιτιστικοῦ Κινήματος, ἕνας ἱερέας, παλιὸς ἀντάρτης, ἔβαλε τὴ σωστὴ «σειρὰ προτεραιότητος» γιὰ τὴν πολιτιστικὴ μας πορεία, προτάσσοντας τὶς βιβλιοθηκῆς τὶς πινακοθηκῆς καὶ τὰ ἱστοριολογογραφικὰ μουσεῖα. Καὶ στὸ «Βῆμα» τῆς 30ης - 7 - '78, ὁ κ. Β. Παγκουρέλης, σὲ ὀλοσέλιδο ἄρθρο του μὲ τίτλο

«Έπαρχιακά Φεστιβάλ - "Άρτος ή Θεάματα ;» διατυπώνει σοβαρές επιφυλάξεις για τὰ έπαρχιακά φεστιβάλ.

Γράφει λοιπόν ό κ. Παγκουρέλης : «Στήν αρχή φάνηκε σάν πρωτοπορία. Μετά έδειξε να είναι μύδα. Καί τώρα καταλήγει να γίνεται -θεσμός. Στήν αρχή επικροτήθηκε. Μετά γέννησε άπορίες. Καί τώρα αρχίζει να γεμίζει δυσάρεστα προαισθήματα. Σε κάθε πόλη σχεδόν, ένα Φεστιβάλ τώρα τὸ καλοκαίρι. Μιά βδομάδα φιέστας κι' άμφίβολης - συχνά - πολιτιστικῆς προσφοράς. Καί μετά πάλι ό θάνατος».

Καί συνεχίζει : «τὰ πράγματα καταρкулάνε σέ τέτοια καλούπια, ώστε ή σημερινή άπαισιοδοξία, έχει πλήθος πιθανότητες αύριο να είναι μιὰ άδιοκεπεριφρονημένη προφητεία...Καί οι χορευτρίες, πού ένδεχόμενα θά κλείνουν τήν εκδήλωση, κάποιου Φεστιβάλ, παρά τ' άστραφτερά τους φουστανάκια καί τίς γυμνές γάμπες, θά μοιάζουν περισσότερο μέ νεκρική πομπή, άλλου ένα χαμένου πνευματικά χρόνου...»
.....«Δύο είναι βασικά, τὰ είδη τῆς προσφερομένης τέχνης στα φεστιβάλ : Θέατρο καί μουσική. Θέατρο, από κάποιους περιοδεύοντες θιάσους. Καί μουσική από κάποιους καλλιτέχνες καί συγκροτήματα λαϊκῆς μουσικῆς, συνεπικουρούμενα από μπαλέττα διαφόρου προελεύσεως. Στόν είσαγωγέα, πού λέγεται λοιπόν «τοπικά Φεστιβάλ», αντίστοιχεί κι' ένας έξαγωγέας. Ποιός άλλος από τήν 'Αθήνα... 'Η όποία «έξάγει» τὸ καλοκαίρι τούς θιάσους της στήν έπαρχία, τήν κουλτούρα (;) της στήν έπαρχία, τίς συνθήειές της στήν έπαρχία, μέ τόν ίδιο άκριβώς τρόπο, πού στήν αντίστροφη διαδρομή κινούνται πρὸς τήν πρωτεύουσα όπωροκηπευτικά ή καλοκαιρινά φρούτα. 'Η έπαρχία δέν βγάζει τίποτε (φρόντισε γι' αυτό ή πολιτεία). Δέν υπάρχουν θεατρικές προσπάθειες, σχεδόν ούτε στίς μεγαλύτερες πόλεις, όσο για τή μουσική καί τὸ χορό, μοιάζουν άνύπαρхта καί πάντως, όχι άξια για να χωρέσουν σ' ένα τοπικό Φεστιβάλ πού θέλει να...σταθεί στό ύψος του. "Ετσι, χειρότερα κι' άπ' τὰ πανηγύρια, ό λαός, τὸ κοινό, δέν συμμετέχει παρά μόνο παρακολουθώντας. Είναι τὸ θέαμα πού τοῦ προσφέρεται, τοῦ χαρίζεται. Μέ εὐφυΐα, αντί τὸ κοινό να δημιουργεί, οδηγείται εὐνοουχισμένο στήν καρέκλα τοῦ χορτασμένου άστοῦ, για να κρίνει ποιός άπ' τούς δυὸ - τρεῖς θιάσους ήταν καλύτερος ή άν ή τάδε λαϊκή τραγουδίστρια φαίνεται καλύτερη ζωντανή άπ' ό,τι στήν τηλεόραση». «Από πού λοιπόν, ξεκινάει τὸ λάθος, τῶν καλοπροαίρετων δραματιστῶν τῶν Φεστιβάλ ; "Ίσως, στό ότι καταναλίσκουν κάθε ικμάδα δημιουργικότητας καί οικονομικῶν μέσων σ' αυτά, χωρίς παράλληλα καί πρωταρχικά να καλλιεργοῦν τήν πολιτιστική ενεργοποίηση τοῦ πληθυσμοῦ».

Καί καταλήγει ό κ. Παγκουρέλης άπονέμοντας εὐθύνες : Στόν ΕΟΤ, τὸν κύριο χορηγό τῶν τοπικῶν Φεστιβάλ, πού τὰ βλέπει μέσα από τὸ «τουριστικό» πρίσμα. Στό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, πού χρηματοδοτεῖ τὰ Φεστιβάλ, χωρίς να ένισχύει προηγούμενα τίς προσπάθειες για τή δημιουργία τοπικῆς πολιτιστικῆς ύποδομῆς. Στούς Δήμους, πού μπλέχτηκαν κι' αυτοί στό παιχνίδι.

Αὐτὲς είναι οι άπόψεις τοῦ κ. Παγκουρέλη σχετικά μέ τὰ έπαρχιακά Φεστιβάλ καί μάς βρίσκουν άπόλυτα σύμφωνος.

Είναι άπαραίτητο να προηγηθεῖ ή δημιουργία τοπικῆς πολιτιστικῆς ύποδομῆς καί να ακολουθήσουν - τελευταία ίσως - τὰ πανηγύρια. Πρῶτα οι βιβλιοθήκες, οι λέσχες, τὰ μουσεῖα, τὰ τοπικά μουσικά θεατρικά ή χορευτικά συγκροτήματα κι' ύστερα οι φιέστες. Πρῶτα μπαίνουν τὰ θέμελα καί τελευταία τὰ κεραμίδια. "Όσοι έχουν αντίθετη άποψη, θέλουν να χτίσουν στήν άμμο, να έντυπωσιάσουν μέ φανταχτερές παράτες, άδιαφορώντας για τή σωστή πολιτιστική πρόοδο, πού πρέπει να γίνεται σέ βάθος καί όχι έπιφανειακά.

Ο ΜΑΣΤΡΟ - ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ARGES*

Μετάφραση : ΗΛΙΑ Ι. ΚΑΡΑΝΙΚΑ

Λαϊκή ποίηση και θρησκευτική παράδοση

Ο μύθος του Μοναστηριού του Arges μπορεί να προσεγγιστεί από διάφορες όπτικές γωνίες, που ή μια ένισχύει την άλλη. Μά το πρώτο πρόβλημα είναι αισθητικό και άφορά τη λογοτεχνική αξία των διαφόρων γνωστών στίχων και τη δυνατότητα σύγκρισής τους με παρόμοιες λαϊκές δημιουργίες της Βαλκανικής και της Παραδουνάβειας Ευρώπης. Το επόμενο πρόβλημα είναι ιστορικό, με διαφορετικές όψεις : α) 'Ως προς την εξάπλωση του μοτίβου στη νοτιοανατολική και Παραδουνάβεια Ευρώπη. β) 'Ως προς την εκχώρηση και ανταλλαγή έπιρροών σ' αυτές τις περιοχές. γ) 'Ως προς την αναζήτηση της «Κεντρικής άρχής» - της περιοχής δηλ. όπου γεννήθηκε ή μπαλλάντα σαν ιδέα.

Όσotόσο πρέπει ακόμα να λογαριασθούν : 1) Το ζήτημα της συγκέντρωσης και της αντίπαρβολής παρόμοιων μύθων ανάμεσα σε άλλους Ευρωπαϊκούς λαούς, ακόμα και αν δέν δημιουργούσαν αυτόνομες ποιητικές δημιουργίες. 2) Το ζήτημα της Έθνολογικής σκοπιάς, που θεωρεί τον άλλο κορμό της τελετικής δομής, άποδεδειγμένο σ' όλο τον κόσμο. Και τέλος 3) Το ζήτημα της θρησκευτικής θεώρησης που, ενώ βασίζεται στην παραδοσιακή και έθνολογική μελέτη, άνατοποθετείται όμως σε μια νέα άποκάλυψη της ύπαρξιακής θέσης, που αυτή έδωσε γένεση στην ιδεολογία και το τελετικό της δομής.

Ή Μπαλλάντα του Πρωτομάστορα Μανώλη**

Κάτω στην Άργη, μέσα από μιάν ύμορφη κοιλάδα, το Μαύρο Πριγκηπόπουλο έρχεται μαζί με δέκα σύντροφους, έννια πρωτομάστορες, χτίστες και μαθητάδες και με τον δέκατο, τον άρχιμάστορα Μανώλη, που όλους τους ξεπέρναγε.

Καθώς στρατί - στρατί πορεύονται, συναντούν στο διάβα τους φτωχό βοσκόπουλο πουπαιζε την φλογέρα. Του λέει το Βασιλόπουλο :

* Το δημοσιευόμενο κομμάτι είναι άπόσπασμα από το σπουδαίο βιβλίο του ρουμάνου καθηγητή Mircea Eliade «Zalmoxis - The Vanishing god». Νομίζουμε πως το κείμενο αυτό είναι χρήσιμο για όσους άσχολούνται με το μύθο της μπαλλάντας και ιδιαίτερα του «Γεφυριού της Άρτας» από πλευρά αισθητική, λαογραφική, ιστορική, έθνολογική και θρησκευτική ακόμα.

Ή Αποφύγαμε τά δικά μας σχόλια, γιατί δέν έπρεπε με κανένα τρόπο ν' άλλοιωθει το πνεύμα του κειμένου.

** Ή μετάφραση έδω είναι κάπως έλεύθερη και με λίγες περικοπές.

- Βοσκόπουλο - βοσκόπουλο, πού παίζεις τήν φλογέρα
καί πού μέ τό κοπάδι σου άνεβοκατεβαίνεις.
μήν ἔλαχε καί ἀπάντησες τοίχια μισόχτιστα καί ξεχασμένα ;
- Ναί, ναί ἀφέντη, εἶδα στό διάβα μου
τοίχια μισόχτιστα καί ξεχασμένα
κι' ὄντας οἱ σκύλοι μου τά πρόσεξαν
τρέξαν ἐκεῖ οὐρλιάζοντας λυπητερά.

Σάν τ' ἄκουσε τό βασιλόπουλο πολύ τό χάρηκε καί κίνησε γοργά, ἀντάμα μέ
τούς ἑννιά χτιστάδες, τούς ἑννιά τούς πρωτομάστορες καί τόν ἄλλο, τόν Μανώλη,
πού ὄλους τούς ξεπέρανε.

- Νάτα ἐδῶ τὰ τοίχια, ἐδῶ θά χτίσω Μοναστήρι.
Ἐμπρός, πρωτομαστόροι μου, χτίστες καί μαθητάδες,
γιά ἀνασκουμπωθεῖτε στή δουλειά, σηκώνοντας
πανύψηλο τό Μοναστήρι,
πού ταῖρι του στή γῆς μήν ἔχει
καί θά σᾶς δώσω πλούτια, ἀρχόντους θά σᾶς κάνω,
ἄλλοιῶς θέ νά σᾶς χτίσω ζωντανούς στά θέμελα.

* *

Κατατσακίστηκαν οἱ μαστοράδες, χαντάκια ἀνοίξανε,
μετρήσανε καί σήκωσαν τὰ τοίχια.
Μά ἡ δούλεψη δλάκερη κατασωριάζονταν τήν νύχτα
τό ἴδιο γίνηκε τήν ἄλλη, τήν παράλλη καί γιά σαράντα μέρες.

Κόπια χαμένα. Παραξενεύονταν τό Βασιλόπουλο. Τούς λοξοκοίταζε, σκουντού-
φλιαζε, φοβέριζε.

- Στά θέμελα θά νά σᾶς θάψω ζωντανούς.....

Ἵστούσο ὁ Μανώλης, στήν ἔμεσιά σταμάτησε τή δούλεψη. Ἐάπλωσε καί κοι-
μήθηκε κι ὄνειρο εἶδε. Καί ὅταν ξύπνησε ἔτσι μίλησε :

- Ἐέρετε τί ὄνειρεύτηκα ;

ἽΠό ψηλά ἀπ' τόν οὐρανό ἄκουσα κάποιον νά μοῦ λέγει :
«Ὁ,τι χτίζετε, τό βράδυ θά χαλιέται»
Κι' αὐτό ὥσπου ἀπόφαση νά πάρουμε ὄλοι ἐδῶ
τήν ἀδελφή ἢ τήν κυρά νά θεμελιώσουμε
πού πρώτη αὔριο τήν αὐγή φαί θά φέρει
στόν ἀδελφὸ ἢ τόν κύρη της.
ἽἜτσι, ἂν θέμε νά τελέψει αὐτό τό Μοναστήρι,
γιά βάλτε το καλά μέσ' στό μυαλό σας,
πρέπει ὄλοι ὄρκο νά δώσουμε νά κρατηθεῖ τό μυστικό.
Κι ἔτσι ἢ κυρά ἢ ἡ ἀδελφή, τοῦ ἔποιου ἀπό μᾶς,
αὔριο τήν αὐγή θέ νά πρωτοφανεῖ
αὐτήν θά θυσιάσουμε καί θά τήν θεμελιώσουμε.

* *

Γίνηκε αὐγή, σηκώθηκε ὁ Μανώλης. Σκάλωσε στίς πυκνές τίς σκαλωσιές,
μέχρι τήν τελευταία, κι' ἀγνάστεψε στόν κάμπο, τό δρόμο ψάχνοντας.

—Κι άλλοί, τί τούλαχε νά ιδεῖ!

Ποιά τάχα ἐρχότανε ;

Ἦταν ἡ νιά κυρά του, τοῦ κάμπου ὁ ἀνθός.

Καὶ κοντοζύγωνε καὶ τοῦφερνε φαῖ νά φάει
καὶ κρασί νά πιεῖ.

Μὰ μόλις τὴν ἀντίκρυσε, σφίχτηκεν ἡ καρδιά του.

Στὰ γόνατα ἔπεσε καὶ προσεύχονταν μὲ θρήνο.

—Ἄχ κύριε καὶ Θεέ

ρίξε βροχὴ στὰ ὄρη, νά κατεβάσουνε τὰ ξεροπόταμα

ν' ἀνέβουν τὰ νερά, νά σταματήσει ἡ καλὴ μου
καὶ πίσω νά γυρίσει

Καὶ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς τὸν ἐλυπήθη. Μάζεψε σύγνεφα, σκοτειδίασε τὸν οὐρανὸ
καὶ ἔπιασε ἄξαφνη νεροποντὴ, φουσκώσανε οἱ ρεματιές, τὰ ξεροπόταμα κατέβασαν.

Ὅμως ἐκείνη ὄλο περπάταγε καὶ ζύγωνε. Τὴν βλέπει ὁ Μανώλης καὶ βασιάνι-
ζεται.

—Ἄχ Κύριε καὶ Θεέ,

Κάμε ἀγέρας νά φυσήξει καὶ ἄσε νά ξεγυμνώσει τὶς πευκιές

νά στρώσει κάτω τὰ σκιοτόπια, τὶς ράχες νά διαλύσει

νά κάνει τὴν καλὴ μου πίσω νά γυρίσει.

Κι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς τὸν ἐλυπήθη καὶ ἔκαμε ἀγέρας νά φυσήξει, ὅπου ξεγύ-
μωσε πευκιές καὶ ἔστρωσε κάτω τὰ σκιοτόπια καὶ ἰσοπέδωσε τὰ ὄρη.

—Μὰ ἡ Ἄννα πίσω δὲν ἐγύριζε.

Σκοντάφτοντας καὶ περπατώντας, στὴν ἄπλα τοῦ δρόμου

κοντοζύγωνε,

καὶ τότε ἄλλοί της, βρέθηκε ἐκεῖ.

* * *

Καταχαρῆκαν μάστοροι, χτίστες καὶ μαθητάδες, καθὼς τὴν εἶδανε μπροστά.
Μὰ τὴν καλὴ του ἀγκάλιασε ὁ Μανώλης μὲ λύπηση περίσσεια. Στὰ χέρια του τὴν
πέρνει καὶ ἀνάμεσα ἀπ' τὶς σκαλωσιές ἀνεβαίνει. Στὸν τοῖχο τὴν ἀπίθωσε, γιὰ νά
τῆς εἰπεῖ γιὰ ἄστεϊο :

—Μὴ σκιαζεσαι Κυρά μου, πού ἀνεβήκαμε ἐδῶ ψηλά

ἔτσι τὸ κάναμε γιὰ χωρατό.

Πίστεψε ἡ Ἄννα καὶ παιζογέλασε. Στέναξε ὁ Μανώλης κι ἀρχίνησε τὸν τοῖχο ν'
ἀνεβάζει. Ὁ τοῖχος ἐχτιζόταν καὶ τὴν ἔθαβε, πάνω ἀπ' τὰ κότσια, ὕστερα στὰ
καλάμια. Καὶ τότε αὐτὴ, φτωχόπραμα πιά, σταμάτησε τὸ γέλιο καὶ εἶπε :

—Μανώλη, Μανωλιό, Μαστρο - Μανώλη.....

ὁ τοῖχος μὲ σκεπάζει, δὲν ὑποφέρω πιά

καὶ τὸ κορμάκι μου τσακίζει.

Δὲν ἀποκρίνεται ὁ Μανώλης, συνεχίζει τὴ δουλειὰ καὶ ἀνεβαίνει ὁ τοῖχος ὄλο
καὶ πιὸ ψηλά. Τὴν ἔθαβε πάνω ἀπὸ τὰ κότσια, πάνω ἀπὸ τὰ καλάμια, πάνω ἀπὸ τὰ
κοντοπλευρία καὶ πάνω ἀπὸ τὰ στήθια. Μὰ ἐκείνη — τὸ φτωχόπραμα — ἀδιάκοπα
θρηνηλογώντας ἔλεγε :

—Μανώλη, Μανωλιό, Μάστρο-Μανώλη,
ὁ τοῖχος μὲ συντριβεῖ, δὲν ὑποφέρω πιά,
τὰ στήθια μου τσακίζει, μὲ κατασακατεύει.

Κι' ὁ Μανωλιὸς δούλευε ἀδιάκοπα καὶ μὲ βιασύνη. Καὶ ἀνέβαινε ὁ τοῖχος, ὥσπου νὰ τὴν σκεπάσει, πάνω ἀπὸ τὰ πλευρά, πάνω ἀπὸ τὰ στήθια, πάνω ἀπὸ τὰ χεῖλια καὶ ἀπὸ τὰ μάτια. Καὶ ἔτσι τὸ φτωχόπραμα δὲν ἐφαινόταν πιά. Μὰ ὅλοι τὴν ἀκούγανε ἀκόμα, καθὼς ἐφώναζε ἀπὸ τὸν τοῖχο μέσα :

—Μανώλη, Μανωλιό, ὁ τοῖχος μὲ συντριβεῖ
δὲν ὑποφέρω πιά, χάνεται ἡ ζωὴ μου.

* *

Μέσ' ἀπ' τὴν ὁμορφὴ κοιλάδα, τὸ Μαῦρο Βασιλόπουλο κοπιᾶζει στῆς Ἄργης τῆ Μονῆ, γιὰ νὰ προσευχηθεῖ, ποῦταν θεόρατη καὶ μεγαλόπρεπη καὶ δίχως στὸν κόσμο ταῖρι. Κοιτάζει τὸ Βασιλόπουλο καλὰ-καλὰ, πολὺ τὸ χαίρεται καὶ λέει :

—Σεῖς μαστοράδες μου, σεῖς δέκα μεγαλοχιτιστάδες,
γιὰ πέστε μου στ' ἀλήθεια, βάλτε τὸ χέρι στὴν καρδιά
μὴν εἶναι τάχα μπορετὸ νὰ χτίστε ἄλλο Μοναστήρι
—ἄλλο στὴν μνήμη μου -
νᾶναι πιὸ ὁμορφο καὶ πιὸ λαμπρό!

Κι οἱ πρωτομάστοροι, οἱ κτιστάδες καὶ οἱ μαθητάδες, καθὼς κάθονταν στὰ ξυλοδόκαρα τῆς σκεπῆς, καμάρωναν καὶ χαίρονταν καὶ ἀποκριθῆκαν :

—Τέτοιιοι μεγάλοι μάστοροι, χτίστετε καὶ μαθητάδες
ἄλλοι δὲν ζοῦν στὴ γῆς. Καὶ μάθε το,
σὰν τὸ θελήσεις μᾶς εἶναι μπορετὸ
νὰ χτίσουμε ἄλλο Μοναστήρι, πιὸ ὁμορφο καὶ πιὸ λαμπρό.

Τ' ἀκούει τὸ Βασιλόπουλο, πολὺ τὸ συλλογιέται. Προστάζει δὲ νὰ ξηλωθεῖ ἡ σκαλωσιά, νὰ φύγουνε οἱ σκάλες καὶ οἱ δέκα πρωτομάστοροι ἐκεῖ νὰ μείνουν νὰ σαπίσουν, πάνω στὰ ξυλοδόκαρα κι' ἀπάνω στὴ σκεπῆ.

Σκέφτονται οἱ μάστοροι, φερούγες φιαῖχουν στὸ κορμί τους, νὰ πετάξουν. Καὶ τίς ἀνοίξαν καὶ δώκαν μιὰ μπροστά. Μὰ πέσαν, συντριφτήκανε στὸ χῶμα. Κι' ὁ φτωχο-Μανωλιός, ὁ Μαστρο-Μανωλιός, καθὼς πηδοῦσε κάτω, φωνὴ ἀκούει ἀπὸ τὸν τοῖχο νὰ τοῦ λέει :

—Μανώλη, Μανωλιό, Μαστρο-Μανώλη,
ὁ τοῖχος μὲ καταπλακῶνει, τὰ στήθια μου συντριβεῖ
ἄχ.....παιδάκι μου.....φεύγει ἡ ζωὴ μου.....

Ἄκούει ἐκεῖνος τὴ φωνή, τόσο κοντὰ του, κι' ἀλαφιάστηκε, τὰ μάτια του σκοτεΐδιασαν, ξεμάκρυνε ὁ τόπος, μαῦρα τὰ γνέφια γίνανε. Κι' ἐκεῖ ἀπ' τῆς σκεπῆς τὰ ξυλοδόκαρα, κατάρπησε νεκρός. Κι ἐκεῖ ὅπου τσακίστηκε, πηγὴ καθάρια ἀνοίγει δάκρυ νερό...

Βαλκανικὲς μπαλλάντες

Ἄπ' τίς νεο-Ἑλληνικὲς μπαλλάντες, ἐκείνη τοῦ «Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας», ἀντιπροσωπεύει τὴν κατασκευή, ποὺ σωριάζεται κάθε νύχτα. Ἡ Κερκυραϊκὴ παραλλαγή, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπ' τὸν Sainean, μᾶς λέει πῶς σαράντα μάστοροι κι' ἐξήντα μαθητάδες, γιὰ τρία χρόνια, δούλευαν στὰ χαμένα. Στὸ τέλος τὸ στοιχειὸ τοὺς ἀποκάλυψε πῶς τὸ γεφύρι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ στεριώσῃ δίχως τίμημα : τὴν

γυναίκα τοῦ πρωτομάστορα πού ἔπρεπε νά θυσιαστεῖ. Κι' ἀκούοντάς το ἐκεῖνος λιποψύχησε. Κι' ὅταν συνῆλθε μαντάτο στέλνει στήν Κυρά του, προστάζοντάς την ἀγάλια - ἀγάλια νά ντυθεῖ καί νάρθει κοντά του, ἀπάνω στήν σκαλωσιά, μὰ πάλι τόσο γάλια, μὴ φτάσει προτοῦ εἶναι ἀργά, κοντά στό γιόμα. Μὰ βρίσκοντάς τον βαρῦθυμο καί λυπημένο, τὸν ρωτᾷ τὸ γιατί. Καί ὁ πρωτομάστορας τῆς ἀποκρίνεται πὼς ἔχασε τοῦ ἀρραβώνα τὸ δαχτυλίδι, κάτω ἀπ' τὸ γιοφύρι καί καταβαίνει ἐκεῖνη γιὰ νά ψάξει. Κι' αὐτοστιγμῆς οἱ χτίστες τὴν θυσιάζουν καί πεθαίνει, τὴ μοῖρα τῆς θρηνώντας : Τρεῖς ἀδερφάδες ἤσανε - μοιρολογοῦσε - καί οἱ τρεῖς πεθάνανε μὲ τὸν ἴδιο τραγικὸ τρόπο 'Ἢ μεγαλύτερη κάτω ἀπ' τοῦ Δούναβη τὴ γέφυρα, ἡ δεύτερη στὰ τείχη τῆς Αὐλώνας καί τώρα αὐτή, νιώτερη, στῆς "Αρτας τὸ γιοφύρι. Καί τέλειωνε μὲ τὴν κατάρρα νά τρέμει αὐτὸς (ὁ πρωτομάστορας), καθὼς τώρα ἡ δικιά τῆς ἡ καρδιά τρέμει, κι ἐκεῖνοι πού διαβαίνουνε τὸ γιοφύρι νά πέφτουν ἀπ' αὐτό, καθὼς πέφτουν τώρα τῆς κεφαλῆς τῆς τὰ μαλλιά. Σὲ μιὰ ἄλλη παραλλαγή, ἀρχάγγελου φωνὴ μῆναι, πὼς ἡ κυρά τοῦ πρωτομάστορα πρέπει νά το. χιστεῖ. Σ' ἄλλη Ζακυνθινὴ στροφή, πῆρε τὸ μήνυμα σ' ὄνειρο. Καί καθὼς πέθαινε ἡ Κυρά του, θρηνοῦσε πὼς ἡ μιὰ ἀπ' τὶς ἀδερφές τῆς θυσιάστηκεε στὸ στέριωμα μιὰς ἐκκλησίας, ἡ ἄλλη στὰ θεμέλια μοναστηριοῦ κι αὐτὴ ἡ τρίτη στῆς "Αρτας τὸ γιοφύρι. Σὲ μιὰ ἄλλη παραλλαγή τῆς Τραπεζούντας, ὁ πρωτομάστορας ἄκουσε μιὰ φωνὴ νά τοῦ ζητάει : «Γί θά μοῦ δώσεις, τὸ χτίσιμο γιὰ νά στεριώσω, γιὰ νά μὴ ξαναπέσει ;». Καί αὐτὸς ἀποκρίθηκε : «Μάνα, ἀδερφή, δὲν ἔχω πιά, μὰ τὴν κυρά μου τὸ μπορῶ, μπορεῖ νάβρω καλλίτερη». Κι ὑπάρχουν ἀκόμα πιὸ σοβαρὲς παραλλαγές, καθὼς μιὰ Θρακιώτικη, ὅπου ἡ γυναίκα κατέβηκε νά ψάξει γιὰ τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβώνα, κι ὁ πρωτομάστορας τῆς φώναζε : «Τῶχ ἐδῶ, μὰ ἐσύ ποτὲ δὲν θάβγεις ἀπὸ ἐκεῖ». Ὅστοςσο δὲν σκοπεύουμε νά ἐξετάσουμε ὄλους τοὺς νεο - ἑλληνικοὺς στίχους, κι ὑπάρχουν πολλοί.

Στὸ Μακεδονορουμάνικο τραγοῦδι (Antilu a pontule di Natra), οἱ ἥρωες εἶναι τρία ἀδελφια, πρωτομάστοροι. Κι ἓνα πουλι ἀποκαλύπτει στὸ μεγαλύτερο, πὼς πρέπει νά τοιχιστεῖ ἡ γυναίκα τοῦ μικρότερου. Τὸ ἀξιόλογο εἶναι πὼς καί σ' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι ἐκλιπαρεῖ νά ἀφήσουν ἀκάλυπτη τὴν ἀγκάλη τῆς, γιὰ νά βυζαίνει τὸ μικρὸ τῆς. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ ἐμφανίζεται σὲ τραγοῦδια τῆς Ἐρζεγοβίνης (γιὰ τὸ γιοφύρι τοῦ Mostar), σ' ἓνα Βοσνιακὸ τραγοῦδι (γιὰ τὴν πόλι Tesang) καί σχεδὸν σ' ὅλα τὰ Σέρβικα καί Βουλγάρικα. Ἡ ἱστορία ἀναφέρεται στὸ Μαστρο-Μανῶλη καί τὰ δυὸ του ἀδελφια, πού δουλεύανε γιὰ τὴν ὀχύρωση τῆς πόλης Smilen, δίχως τελειωμό. Τοὺς ἀποκαλύφθηκε, σ' ὄνειρο, πὼς ἔπρεπε νά θυσιαστεῖ ἡ γυναίκα, πού πρώτη θάρχονταν στήν σκαλωσιά. Κι ὀρίζονται τ' ἀδέρφια νά μὴ ποῦν τίποτε στὶς γυναῖκες τους, μὰ μονάχα ὁ Μανῶλης τήρησε τὸν ὄρκο του. Κι ὅταν ἤλθε ἡ κυρά του, τὸν βρῆκε δακρυσομένο, γιατί - καθὼς τῆς εἶπε - ἔχασε τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβώνα τους. Κι ἐκεῖνη κατέβηκε νά ψάξει, καί ἐκεῖ τὴν τοίχισε. Μὰ ζήτησε νά τῆς ἀφήσουν ξέσκεπα τὰ στῆθια, νά βυζαίνει τὸ μικρὸ τῆς. Κι' εὐθὺς ἄρχισε βροῦση νά τρέχει τὸ γάλα στὸν τοῖχο. Μιὰ παραλλαγή τοῦ Trevensco τελειώνει μὲ τὸ συλλογισμὸ τοῦ Μανῶλη :

«Νὰ τὸ γιατί δὲν εἶναι καλὸ ὄρκο νά παίρνεις,
τῶχει ὁ ἄνθρωπος συχνὰ γιὰ νά λαθεῖς».

Οἱ Σερβοκροάτικες μπαλλάντες, πού ἀνακοινώθηκαν ἀπ' τὸν Vac Stefanovic, μιλάνε γιὰ τρία βασιλόπουλα πού χτίσανε τὴν πόλη Scutari. Μιὰ μάγισσα καταστρέφει τὴν ὁλοήμερη δουλειά, τὴ νύχτα. Κι αὐτὴ εἶναι πού μαρτυράει, σ' ἓνα ἀπ' τ' ἀδέρφια, στὸν Vucasin, πὼς πόλη δὲν στεριώνει, παρεκτός ἂν καταφέρουν νά βροῦν καί νά στεριώσουν τὰ δίδυμα Stoyan καί Stoyana. Γιὰ τρία χρόνια ἓνας προξεντήης, ὁ Disimir, ἔφερε γύρα ὄλο τὸν κόσμον δίχως νά τάβρει. Ὁ Vacasin ξαναγύρισε στὴ δουλειά, μὰ στὰ χαμένα. Ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἡ μάγισσα τοὺς μαρτυράει,

πώς ἀντί γιά τὰ δίδυμα τοῦ μύθου, μποροῦν νά θεμελιώσουν τὴν γυναίκα τοῦ ἐνὸς ἀπ' αὐτοῦς. Ἡ ἱστορία ὕστερα εἶναι ἡ καθιερωμένη : Ὁ ὄρκος ποῦ μονάχα ὁ νιώτερος τὸν κράτησε, τὰ ξέσκεπα στήθια γιά τὸ βύζαμα τοῦ νεογέννητου. Μὰ ἐδῶ προστίθεται καὶ ἓνα ἄλλο ἀνοιγμα, νὰ μένουν ξέσκεπα καὶ τὰ μάτια, ὥστε (ἡ θεμελιωμένη) νὰ βλέπει τὸ σπίτι. Ἡ μπαλλάντα τῆς πόλης Scutari εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν Ἀλβανία.

Τέλος σὲ Οὐγγαρέζικα δημῶδη, παρουσιάζονται δώδεκα πρωτομάστοροι νὰ χτίζουν τὴν πόλη Dena. Κι ὁ πρῶτος τους ἀποφασίζει νὰ θυσιάσει τὴν γυναίκα του ποῦ θάρχονταν γιά τὸ φαί τὴν ἄλλη μέρα. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν ὑπερφυσικὰ στοιχεῖα (στοιχεῖα, μάγισσες, ἀρχάγγελοι, ὄνειρα), οὔτε οἱ μάστοροι παίρνουν ὄρκο. Μὲ τὸν ἔρχομό τῆς γυναίκας του, ὁ πρῶτος τῆς λέει τὴ μοῖρα της κ.λ.π., τὸ νεογέννητο φωνάζει τὴν μάνα του, ποῦ τὸ παρηγοράει.

«Πάντα θὰ ὑπάρχουνε καλὲς κυράδες νὰ τὸ βυζαίνουν
καὶ νιοὶ καλοὶ νὰ τὸ λικνίζουν» -

Ἡ ἐξήγηση : Λαογράφοι, Ἱστορικοὶ τῆς Φιλολο- γίας, Κριτικοὶ τοῦ ὕφους.

Κάθε ἐθνικὸς τύπος μπαλλάντας συμπεριλαμβάνει μιὰ βασικὴ δομὴ ἀπὸ ποικίλα δραματικά, ψυχολογικὰ καὶ φιλολογικὰ στοιχεῖα. Μιὰ συγκριτικὴ μελέτη πρέπει νὰ τὰ ἀναλύει αὐτὰ καταλεπτῶς, ὅχι μονάχα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τῆς ζωῆς τοῦ ἀφηγήματος, μὰ ἀκόμα ἀπάνω στὸ πλάνο τοῦ ὕφους καὶ τῆς φιλολογικῆς ποιότητος. Καὶ εἶναι ὀλοφάνερα ριψοκίνδυνο τὸ νὰ ἐμμένει κανεὶς στὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ κάθε ἐθνικοῦ τύπου. Μιὰ τέτοια πράξη θὰ προϋπόθετε ὅχι μόνο τὴν πραγματικὴ γνώση ὅλων τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν, μὰ καὶ τὴ βαθεῖα ἐξοικείωση μὲ τὴ δημῶδη φιλολογία καὶ τὴν ἰδιαιτέρη αἰσθητικὴ.

Ἐποῦτόσο ὁ Sainean συνοψίζει τ' ἀποτελέσματα τῶν συγκριτικῶν του μελετῶν ὡς ἐξῆς : «Ἀπὸ πλευρᾶς ὁμορφιάς καὶ συγκριτικῆς αὐθεντικότητος, τὰ Σέρβικα καὶ τὰ Ρουμάνικα τραγούδια κατέχουν τὴν πρώτη θέση. Τὰ Βουλγάρικα, ἐξ αἰτίας τῆς χαλαρῆς τους μορφῆς, μοιάζουν σὰν ξεκάρφωτα κομμάτια. Τὰ Ἀλβανικὰ ἀποτελοῦν ὡχρὴ μίμηση τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Σερβικῶν μπαλλαντῶν, ἐνῶ τὰ Μακεδονορουμανικὰ ἀποτελοῦν σχεδὸν κατὰ γράμμα ἀντιγραφή ἐνὸς ἀπὸ τὰ νεοελληνικὰ τραγούδια. Οἱ Οὐγγαρέζικες παραλλαγές μοιάζουν σὰν ἀπόηχος τῆς Ρουμανικῆς μπαλλάντας, ἐνῶ τὰ νεοελληνικὰ τραγούδια, ἐξ ἀφορμῆς κάμποσων γνωρισμάτων τους, φαίνονται νὰ διεκδικοῦν ξέχωρη θέση σ' ὀλάκερη τούτῃ τὴν ομάδα τῶν ποιητικῶν συλλογῶν.

Σὲ σχέση μὲ τὴ γένεση (τῆς μπαλλάντας) οἱ γνῶμες τῶν σχολιαστῶν διίστανται. Ὁ Πολίτης, ὁ Arnaudov, ὁ Caraman καὶ πιδ πρόσφατα ὁ Cocchiara συμφωνοῦν - καίτοι ἀπὸ διαφορετικῆς αἰτίας - πὼς τόπος ξεκινήματος ὑπῆρξε ἡ Ἑλλάδα. Ὁ Arnaudov ξεκινάει τὴν Ἀλβανικὴ, τὴ Μακεδονικὴ καὶ τὴ Βουλγάρικη μπαλλάντα ἀπ' τὸν Ἑλληνικὸν τύπο, τὸ Σέρβικον τύπο ἀπ' τὸν Ἀλβανικὸν καὶ τὸ Βουλγάρικον. Τὸ Ρουμάνικον τύπο ἀπ' τὸ Βουλγάρικον. Καὶ τὸν Οὐγγαρέζικον ἀπ' τὸ Ρουμάνικον. Ὁ Caracostea πάλι, σημειώνει πὼς ὁ Arnaudov μιλάει ἀκόμα γιά πολυγένεση, πρᾶγμα ποῦ ἀντιβαίνει στὴν ἀκαμψία τοῦ σχήματος ποῦ προτείνει. Ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, ὁ ἴδιος ὁ Arnaudov τονίζει τὴ μικρὴ ἐξάπλωση τῆς μπαλλάντας στὴ βόρεια Βουλγαρία. Μὰ θὰ περιμέναμε τὸ ἀντίθετο, ἂν αὐτὴ ἡ περιοχὴ ἦταν ἡ γέφυρα εἰσόδου τῆς μπαλλάντας στὴ Ρουμανία. Ἐποῦτόσο τὸ γεγονὸς αὐτὸ

μπορούσε να συμβεῖ, κι' εἶναι σίγουρο πὼς ἡ διάδοση ἔγινε καὶ πρὸς τὶς δύο κατευθύνσεις.

Ὁ Skok καταλήγει σὲ πολὺ διαφορετικὰ συμπεράσματα. Στὴ μελέτη του βλέπουμε πὼς οἱ Μακεδονορουμεῖοι χριστὲς ἔπαιζαν ρόλο οὐσιώδη στὴ δημιουργία καὶ τὴν ἐξάπλωση τῆς μπαλλάντας. Αὐτὸς ὁ Κροάτης σχολιαστὴς παρατηρεῖ πὼς σ' ὅλες τὶς Ρουμάνικες παραλλαγές οἱ χριστὲς ἀντιμετωπίζονται σάμπως νὰ ὑπάρχουν ἔξω ἀπὸ τὸ κοινὸ ρεῦμα τῆς ἀνθρωπότητας. Κι ἀκόμα ἡ πίστη τους ἡ ἴδια τοὺς καταδικάζει νὰ θυσιάζουν τὶς οἰκογένειές τους, κι ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα ἀκολουθεῖ ἡ τραγικὴ τους μοῖρα. Ἡ ποιητικὴ ἐπεξεργασία ἐτούτου τοῦ μοτίβου, καθὼς διατείνεται ὁ Skok, παραμένει ἀδιανόητη, παρ' ἐκτός γιὰ τὴν τάξη τῶν χριστῶν. Ἡ πράξη τοῦ χριστοῦ γίνεται πίστη στὴ Βαλκανικὴ, ὅπου οἱ χριστὲς ἀποκαλοῦνται Goga, ὡς τὸ σημεῖο ἢ λέξη νὰ σημαίνει χριστός. «Ὅμως πρέπει νὰ συζητήσουμε τὴν θέση τοῦ Skok, μὰ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος πού στράφηκε στὸν πρωτεύοντα ρόλο τῶν χριστῶν, καὶ στὴ θεματολογία τοῦ τελετικῶν τῶν κατασκευῶν. Τὸν τελευταῖο αἰῶνα, ὁ πρωτομάστορας κράταγε «τὸ παραδοσιακὸ μυστικόν», πού, δίχως ἀμφισβήτηση, εἶναι ἀρχαῖο. Ἡ ἐργασία τῆς οἰκοδομῆς συνδέεται μὲ μιὰ τελετουργία καὶ ἕνα συμβολισμό, πού φτάνει ἴσα μὲ μᾶς, ἀπ' τὸ πολὺ μακρυνὸ παρελθόν. Κάθε τέχνη, καὶ εἰδικὰ ἡ τέχνη τῶν χριστῶν καὶ τῶν χαλκοργῶν, ποτίζεται μὲ νόημα τελετικὸ καὶ μὲ μιὰ συμβολολογία κατανοητὴ μονάχα στοὺς «μυημένους». Κι αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἐκπληκτικὴ συντηρητικότητά, ἐξηγεῖται, ὡς ἕνα σημεῖο, ἀπ' τὸ βαθὺ ἀπόηχο, πού οἱ διάφορες μορφές «κατασκευῆς» καὶ «οἰκοδόμησης» διεγείρουν παντοτεινὰ στὰ μύχια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Μιὰ ὀλάκερη μυθολογία γιὰ «κατασκευές» ἐπιβεβαιώνεται ἀκόμα, κάτω ἀπὸ πολλὲς μορφές καὶ ποικίλες μεταμφιέσεις, στὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ.

Σύμφωνα μὲ τὸν Skok, τὸ ὄνομα Manole, καθ' ἑαυτό, ἀποδείχνει ἀρκετὰ τὴν Ρουμάνικη προέλευση τῆς μπαλλάντας. Ὁ Caraman, ἀντίθετα, καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ἀνθρωπωνυμία ἐτούτη ἀνήκει εἰδικὰ στὸ Ἑλληνικὸ ὀνοματικὸ λεξιλόγιο, καὶ πὼς πέρασε στὸ Ρουμάνικο μὲ Ἑλληνικὸ φωνητισμό. Τὸ ὄνομα Manole - ὅπως λέει - εἶναι σύμβολο ἀρχιτεχνίτη, στὴν Ἑλλάδα.

Σύμφωνα μὲ τὸν Caraman, ὁ ἀρχαῖσμός καὶ ἡ θεματικὴ ἀπλότητα τῆς νεοελληνικῆς μπαλλάντας, ἀποδείχνουν τὴν Ἑλληνικὴ ἐπίδραση ὡς πρὸς τὴν μεταφορὰ ἀπ' τὴν κατασκευαστικὴ τελετὴ στὴ φιλολογικὴ δημῶδη δημιουργία.

Ὁ Ρουμάνος αὐτὸς σχολιαστὴς ἀποδέχεται τὴν θέση τοῦ Πολίτη, παρ' ὅτι ἀπὸ διαφορετικὴν αἰτία. Γιὰ τὸν Caraman πάλι, ἡ τελειοποίησις τῶν Ρουμάνικων καὶ τῶν Σέρβικων μορφῶν, ἀποτελεῖ πλατύτερη ἀπόδειξη πὼς οἱ Ρουμάνοι καὶ οἱ Σέρβοι δὲν «ἐπινόησαν» τὴν μπαλλάντα, πού τὴν ἐπεξεργάστηκαν μοναχὰ. Ὁ Cocchiara ἀπορρίπτει αὐτὴ τὴν ἐκδοχή. Γι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ζήτημα ἐλεύθερης ἐξέλιξης, ἀφοῦ τὸ τραγοῦδι ἀρχίζει μὲ τὸν δημιουργό του. Καὶ προσθέτει πὼς ὁ ἴδιος δὲν εἶναι σίγουρος γιὰ τὴ φιλολογικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ρουμάνικου τραγοῦδιού. Θὰ πρέπει μὲ λύπη νὰ λεχθεῖ πὼς ὁ ἔξοχος Ἰταλὸς λαογράφος δὲν γνώριζε τὴ συγκριτικὴ καὶ μορφικὴ μελέτη τοῦ Caracostea, πού βαθυστόχαστα ξεκαθάριζε τὴν καλλιτεχνικὴ ποιότητα τοῦ Ρουμάνικου τραγοῦδιού. Στὸ Ρουμάνικο τύπο ὁ μῦθος ἐκπληρῶνει τὸν αἰσθητικὸ στόχο, ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι «ἡ ἀρχὴ του», γιὰ ν' ἀκολουθήσουν οἱ παραλλαγές στὴ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη. Σωστά ὁ Carracostea τονίζει τὴν τελετικὴ φύση τῆς ἀρχῆς τῆς μπαλλάντας, μὲ τὸ ψάξιμο γιὰ τὸν κατάλληλο τόπο χριστίματος ἐνὸς Μοναστηρίου, ἐνῶ στοὺς ἄλλους τύπους ἡ πράξη ἐκκινουσε μὲ τὸ μυστηριακὸ νυκτερινὸ σώριασμα τῶν τοίχων. Στὸ Ρουμάνικο τύπο ὁ Manole μένει τὸ κέντρο τῆς δράσης, ἐνῶ στὸ Σέρβικο, ἂς ποῦμε, τὸ κακὸ πέφτει στὴ γυναῖκα καὶ τὴν μάμμη της. Στὸ Ρουμάνικο, ἡ γυναῖκα ἀποδέχεται τὴν τελετικὴν τείχισή της, μὲ ὑποταγὴ καὶ γαλήνη, ἐνῶ στὰ ἄλλα τραγοῦδια θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται γιὰ τὴ μοῖρα της.

Μὰ ἡ μορφολογικὴ μελέτη τῶν μπαλλαντῶν δὲν ἐξαντλεῖ τὸ πλούσιο περιεχόμενον τους. Θὰ μπορούσε καὶ θάπρεπε νὰ γίνεи μιὰ ὀλοκληρωμένη μελέτη γύρω ἀπ' τὴ δομὴ τῶν φαντασιακῶν ἐνοτήτων, πού ἀποκαλύφθηκαν στὶς ποικίλες ποιητικὲς δημιουργίες. Εἶναι σημαντικό ὅτι ἡ «δομὴ» ποικίλλει : εἶναι γιοφύρι, πόλη, μοναστήρι. Εἶναι σίγουρο πὼς ἡ ἐκλογή, κατὰ μέγα μέρος, ἐξηγεῖται ἀπ' τὴν ἀντίστοιχη ἀρχιτεκτονικὴ ἀπασχόληση. Ἡ λαϊκὴ φαντασία ἀντιμετώπιζε στὴ μιὰ περιοχὴ γιοφύρι, στὴν ἄλλη τείχη πόλης, στὴν παραπέρα μοναστήρι. Μὰ ἀπ' τὴν στιγμή πού αὐτὰ τὰ «πραγματικὰ ἀντικείμενα» διαμορφώθηκαν σὲ εἰκόνες, δὲν ἀνήκουν πιὰ στὴν ἄμεση ἐνότητα τῆς ὠφελμιστικῆς χρήσης.

Ξελευτερωμένες ἀπὸ τὸ εὐδιάκριτο περιεχόμενο οἱ φανταστικὲς εἰκόνες, ἀποχτᾶνε τίς εἰδικὲς τους διαστάσεις καὶ τὸν πρωταρχικὸν τους συμβολισμόν. Καὶ ἡ μπαλλάντα, ὅπως κάθε ἄλλη δημιουργία στὸ φαντασιακὸν χῶρον, δὲν ἀσχολεῖται μὲ «πραγματικὰ ἀντικείμενα», ἀλλὰ μὲ φαντασίες, ἀρχέτυπα καὶ σύμβολα. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν μελετητὴ θάταν μέγιστο, στὸ ψάξιμον τῶν διαφόρων ἐνοτήτων τῆς μπαλλάντας, μέσ' ἀπ' αὐτὴν τὴν ὀπτική γωνία. Μιὰ τέτοια σπουδὴ θὰ μπορούσε νὰ ξεδιαλύνει ὅλα τὰ συμβολικὰ νοήματα πού γιοφυριοῦ (τὴ μνητικὴ ἄσκηση) τὴν ἐπικίνδυνη μετακίνηση ἀπὸ τὴ μιὰ μορφὴ ὑπαρξῆς σὲ μιὰ ἄλλη : ἀπ' τὴν ἄγνοια στὸ φῶς, ἀπ' τὴν ἀνωριμότητα στὴν ὀριμότητα κ.λ.π.

Θὰ μπορούσε νὰ ξεκαθαριστεῖ ἡ κοσμολογικὴ «δομὴ» τῆς πόλης, σὰν «κέντρο κόσμου» - ὁ ἅγιος τόπος πού εἶναι δυνατὴ ἡ κοινώνηση ἀνάμεσα σὲ Γῆς Οὐρανὸν καὶ Κάτω-Κόσμον. Καὶ τέλος θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ ὀλάκερος ὁ παραδεισιακὸς καὶ κοσμολογικὸς συμβολισμὸς τοῦ Μοναστηριοῦ, ἡ σύγχρονη εἰκόνα τοῦ κόσμου καὶ τῆς Οὐράνιας Ἱερουσαλήμ, τοῦ Σύμπαντος, στὴν ὀρατὴ ὀλότητα τοῦ Παραδείσου. Καὶ πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐδῶ, πὼς μιὰ τέτοια ἐξήγηση τῶν συμβόλων καὶ τῶν εἰκόνων βασίζεται, στὶς μέρες μας, στὴν ἱστορία τῶν θρησκειαῶν καὶ στὴν ψυχολογία τοῦ βάθους. Ἐνα σύμβολο ξελευτερώνει τὸ μῆνυμά του καὶ ἐκπληρώνει τὴ λειτουργία του, ἀκόμα κ' ἂν τὸ νόημά του δὲν κατανοεῖται ἀπὸ τὴν συνείδηση. Κι' αὐτὸ κάνει ὅ,τι εἶναι τὸ πιὸ ἀξιόλογο γιὰ τὸ συμβολισμὸν τοῦ Μοναστηριοῦ, πού γίνεται ἀκόμα ἀντιληπτὸς καὶ ἐνισχύεται πολιτιστικὰ στὸν Χριστιανισμὸ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ στοὺς κληρονόμους τοῦ Βυζαντίου. Μὲ ἄλλα λόγια, καὶ ὡς τὰ πιὸ πρόσφατα χρόνια, οἱ λαοὶ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Παραδουναβίας περιοχῆς διατηροῦν μιὰ συνείδηση πὼς ἡ ἐκκλησία ἢ τὸ Μοναστήρι ἐκπροσωποῦν τὸν Κόσμον καὶ τὴν Οὐράνια Ἱερουσαλήμ ἢ τὸν Παράδεισον : Ὑπῆρχε μιὰ συνειδητὴ ἀναγνώριση εἰκονογραφικοῦ ἢ ἀρχιτεκτονικοῦ συμβολισμοῦ, ἀπεικονισμένην στὰ Ἱερά κτήρια. Καὶ αὐτὴ ἡ γνώση ἐπενεργοῦσε κὶ ἀπ' τὴ θρησκευτικὴ ἐμπειρία (λειτουργία), κὶ ἀπ' τὸν παραδοσιακὸν πολιτισμὸν (θεολογία). Ἀκριβέστερα ὑπῆρξε μιὰ ἱστορικὴ πρόσφατη θρησκευτικὴ ἐπανεκτίμηση καὶ ἀναζωογόνηση τοῦ ἀρχαικοῦ συμβολισμοῦ. Τὸ ἅγιο πρότυπον τῆς εἰκόνας καὶ τὸ «Κέντρο τοῦ Κόσμου» ἦταν ἡδὴ παρόντα στοὺς παλαιοανατολικούς πολιτισμούς (Μεσοποταμία, Αἴγυπτος, Ἰνδία, Κίνα κ.λ.π.).

Κατασκευαστικὲς τελειᾶς μορφολογία - ἱστορία

Ὁ ἀρχαϊσμὸς τῶν φαντασιακῶν εἰκόνων καὶ τῶν συμβόλων τῶν μπαλλαντῶν ὑπάρχει παντοῦ, σ' ὅλη τὴν Εὐρώπην, παρ' ὅ,τι δὲν συνεπάγεται τὴ γένεση λαογραφικῶν παραδόσεων, καθὼς ἐκεῖνες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Διάφοροι

συγγραφέις (Grimm, Liebrecht Cocchiara, Sartori) μαζέψανε αξιόλογο ἀριθμὸ μύθων, δεισιδαιμονιῶν καὶ ἐθίμων ποὺ βασιζόνταν σὲ τελετὲς κατασκευῶν. Τὸ μοτίβο εἶναι ἡ ἀναγκαιότητα ἀνθρώπινης θυσίας καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξή του στὴ Σκανδιναβία, στὴ Φινλανδία, στὴ Λεττονία, στὴν Ἑσθονία, στὴ Ρωσσία, στὴν Οὐκρανία, στὴ Γερμανία, στὴ Γαλλία, στὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἰσπανία.

Ὁ Ἀρμορικανὸς μοναχὸς Neunius (τὸ 10 αἰῶνα) ἀφηγήθηκε τὴν περίπτωσι Κάστρου, ποὺ ἔχτιζε ὁ Βασιλιάς Gorthigern, ποὺ ἔπεφτε κάθε νύχτα, ὥσπου οἱ Δρυῖδες τὸν ὄρμηψεσαν νὰ σκορπίσει αἷμα παιδιῶν «ὀρφανῶν ἀπὸ πατέρα» καὶ ὁ Βασιλιάς τῶπραξε.

Τὸ τελετικὸ σενάριο ἦταν σχετικὸ, ὥστε τὸ ἀνθρώπινο ὁμοίωμα ἢ ἡ «σκιά» ἐνὸς θύματος ἀντικαθιστόταν ἢ παραλασσόταν στὶς ἀναρίθμητες μορφές θυσίας, ἢ δὲ θυσία αἵματος ἔπρεπε νὰ σιγουρεύει τὸ στέριωμα μιᾶς οἰκοδομῆς. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς ἀνακαλύφθηκαν σκελετοὶ στὰ θέμελα καὶ παλατιῶν στὴν ἀρχαία Ἑγγύς Ἀνατολή, στὴν προϊστορικὴ Ἰταλία κ.ἄ. Ἡ παρούσα ὁμοιωμάτων ἢ συμβόλων πιστοποιεῖ τίς διάφορες πράξεις ἀντικατάστασις τῶν θυμάτων.

Οἱ τελετικὲς θυσίες, μετὰ τὴ μορφὴ μύθων ἢ πεποϊθήσεων, συναντιοῦνται σχεδὸν σ' ὅλο τὸν κόσμου, ὅπως στὶς Ἰνδίες, ὅπου διατηρεῖται ἡ τελετικὴ πραγματικότης τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ὅμοιες τελετὲς ἀνευρίσκονται στὴν Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, στὴν Ὠκεανία, στὴν Πολυνησία, στὴν Ἰνδοκίνα, στὴν Κίνα καὶ στὴν Ἰαπωνία. Πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ μιὰ σύνθετη τελετὴ, ποὺ τὴν σπούδασε ὁ Frobenius. Ἀφοροῦσε τὸ θεμελιώμα ἐνὸς χωριοῦ τῆς φυλῆς Mande τοῦ Σουδάν, ὁ δὲ συμβολισμὸς τῆς προσιδίαζε μετὰ τὸν συμβολισμὸ τῆς θεμελιώσις τῆς Ρώμης.

Σύμφωνα μετὰ τὴν ἰδεολογία ὅλων αὐτῶν τῶν πράξεων, μιὰ κατασκευὴ πρέπει νὰ στοιχειώνεται, δηλαδὴ πρέπει νὰ παίρνει ζωὴ καὶ ψυχὴ. Ἡ «μεταφορὰ» τῆς ψυχῆς γίνεται ἐπιτικτὴ μονάχα μετὰ τὴ θυσία ἢ ἀλλιῶς μετὰ τὸ βίαιον θάνατον. Ἔτσι τὸ θῦμα συνεχίζει τὴν ὑπαρξή του, ὄχι πιά μετὰ τὸ φυσικὸ του σῶμα, μὰ μετὰ τὸ νέο σῶμα τὴν κατασκευή, τὸ «ἀρχιτεκτονικὸ σῶμα» - ποὺ τὸ στοιχειώσε μετὰ τὴν τοίχισή του. Ἀκόμα ἡ τελετικὴ μεταφορὰ τῆς ζωῆς, μετὰ τὴ θυσία, δὲν βεβαιώνεται μονάχα στὶς κατασκευές, μὰ καὶ στὴν ἐπιτυχία μιᾶς ἐπιχείρησις ἢ ἐνὸς πνευματικοῦ κινήματος.

Ἡ αἱματηρὴ θυεὶα καὶ ὁ κοσμογονικὸς μῦθος

Ἡ ἀρχικὴ μορφὴ ὅλων αὐτῶν τῶν τύπων θυσίας ἐγκτεται πιθανότατα στὸν κοσμογονικὸ μῦθον, ὅπου ἀπ' τὸ φονικὸ τοῦ πρωτόγονου Γίγαντα γεννήθηκαν οἱ διάφορες κοσμικὲς περιοχές. Αὐτὸ τὸ μοτίβο ἦταν διαδομένο σὲ μιὰ τεράστια περιοχή καὶ πρὸ παντός στὴν Ἀνατολικὴ Ἀσία. Γενικὰ ὁ κοσμογονικὸς μῦθος ἀποδείχθηκε πὼς ἦταν τὸ πρότυπον γιὰ ὅλες τίς παραδόσεις ποὺ σχετίζονται μετὰ τὸ «μαστόρεμα» καὶ τὴ «δούλεψη» ἢ τὴ «δημιουργία». Καὶ δὲν ἦταν μονάχα ὁ Κόσμος ποὺ δημιουργήθηκε σὰν ἀποτέλεσμα θυσίας ἐνὸς Πρωτόγονου ὄντος. Τὸ ἴδιον ἐπαναλαμβάνεται καὶ μετὰ τὰ φυτὰ διατροφῆς, τίς ἀνθρώπινες φυλὲς καὶ τίς κοινωνικὲς τάξεις. Οἱ πιδὸ κατανητοὶ εἶναι οἱ Ἰνδονησιακοὶ καὶ οἱ Πολυνησιακοὶ μῦθοι, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἠθελμημένη θυσία μιᾶς Γυναίκας ἢ μιᾶς Παρθένου, ἀφοῦ οἱ ποικίλες φυσικὲς τροφές μπορεῖ νὰ βλαστάνουν ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς.

Σ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ μυθικὸ περίγυρον πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴν πνευματικὴν πηγὴ τῶν τελετικῶν μας κατασκευῶν. Ὑπάρχει ἓνα φανταστικὸ ἔκτυπον ποὺ συμβολίζει κάθε ἐργασία θεμελιώματος, σὰν ἀναπαραγωγικὴ κοσμογονία. Τὸ κοσμικὸ νόημα καταφυγῆς σ' αὐτὸ ἐνδυναμώθηκε μετὰ τὸν συμβολισμὸ τοῦ Κέντρου, γιὰ τοῦτο καὶ σὰν πιδὸ ὄρατὴ καὶ καλλίτερη ἀρχή, κάθε κτίσμα πιστεύονταν πὼς ἦταν τὸ κέντρο

τοῦ Κόσμου». Ἡ ἰδέα τοῦ κέντρου, πού μέσα ἀπ' αὐτό περνάει ὁ κοσμικός ἄξονας, διαμορφώνει τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα σ' Οὐρανὸν καὶ Γῆ. Κι αὐτὴ ἡ ἰδέα συναντιέται σὲ πολὺ πρωϊμότερα στάδια τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Achilpa τῆς Αὐστραλίας συναποκομίζουν στὴν περιπλάνησή τους τὸ ἱερὸ ραβδί καὶ προσανατολίζονται μὲ βάση τὴν ἀπόκλιση του.

Ἡ θρησκευτικὴ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι ἡ πιὸ πρωϊμὴ καὶ ἀφορᾷ κνηγετικὸς καὶ νομαδικὸς λαοὺς. Ἐνῶ ἡ ἄλλη, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐπαναληπτικότητα τοῦ Κόσμου, εἶναι μεταγενέστερη. Γι' αὐτὴν, ὁ Κόσμος ἀναδύεται ἀπὸ τὴν πρωτόγονη θυσία τοῦ Θεϊκοῦ ὄντος, πρᾶγμα πού ἐπέβαλλε καὶ τὴ θυσία τοῦ θύματος. Κι' ἔτσι ὁ βίαιος θάνατος ἦταν ἀρχὴ δημιουργίας. Πρέπει νὰ προσδιορίσουμε ἀπ' τὴν ὀπτική γωνία τῆς πολιτιστικῆς ἱστορίας τὶς αἱματηρὲς θυσίες γιὰ στέρωμα κατασκευῆς, ἀκριβῶς ἀπάνω στὴν ἀντίληψη τῶν παλαιοπολιτισμῶν. Ὁ Α. Jensen κατάρτηξε ἀκριβῶς στὸ ἴδιο πόρισμα, μὲ κύρια βάση τὴν ἐνδειξη τελετῶν κτισίματος «ἀνθρώπων σπιτιῶν» (Darimo), στοὺς Kiwai τῆς Νέας Γουινέας. Σύμφωνα μὲ τὸν Landmann ἡ τελετὴ γινόταν ἔτσι : Ὅταν ἀποφασίζονταν τὸ χτίσιμο ἑνὸς σπιτιοῦ, τὸ χωριὸν διάλεγε ἕνα ζευγάρι, τὸ γεροντότερο, καὶ μῆγαγε στὸ μεγαλύτερο γιὸ τους, γιὰ τὴν ἐκλογὴν. Κι αὐτὸς σπάνια τ' ἀρνιότανε. Ἄλειφε τὸ πρόσωπό του μὲ λάσπη καὶ ἀρχίναγε τὸ θῆνον γιὰ τοὺς γερο - γονεῖς του, μιὰ κι ἦτανε πίστη κοινὴ πὼς δὲν θὰ ἐπιζούσανε μὲ τὸ τέλειωμα τοῦ χτισίματος. Ὁ γέροντας ἔπαιρνε τ' ὄνομα τοῦ «πατέρα τοῦ Darimo» καὶ ἡ γριά του τῆς «καημένης γυναικάς». Ἡ οἰκοδομικὴ δουλειὰ περιελάμβανε καὶ ἔγερση τῆς κεντρικῆς κολώνας, πού ἀλειφότανε μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἐχθροῦ καὶ κύρια μὲ τὴ θυσία ἐνδὸς φυλακισμένου. Αὐτό, γιατί ἡ τελετικὴ κατοικία δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ χρῆση δίχως τὴ θυσία αὐτῆ. Ἡ τελετικὴ κατοικία, τὸ Darimo, ἐκπροσωπεῖ τὴ γήινη ἀναπαραγωγὴ τοῦ πέραν. Πιστεύουμε πὼς ἡ τελετὴ τῶν Kiwai ἀντιπροσωπεύει μιὰ ἤδη ἐξειδικευμένη παραλλαγὴ τοῦ ἀρχικοῦ σενάριου, πού περιελάμβανε μονάχα τὶς παρακάτω στιγμῆς : θυσία τοῦ θεϊκοῦ ὄντος, ἀκολουθοῦμενη ἀπὸ τὴ δημιουργία, δηλαδὴ τὴ μεταμόρφωσή του, σὲ μιὰ οὐσία ἢ ἕναν τύπο πού δὲν ὑπῆρχε πρῶτα.

Ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἀρχαῖου

Ἀπὸ τὸ μῦθο τῶν Kiwai μπορεῖ νὰ συναχθεῖ πὼς οἱ αἱματηρὲς κατασκευαστικὲς θυσίες ἀνήκουν πιθανότατα στὸν πνευματικὸ κόσμον τῶν παλαιοπολιτισμῶν. Αὐτὸ σημαίνει τάχα πὼς, ὅταν βρίσκονται τέτοιες τελετές, ἰχνηλατοῦμε μιὰ συνέχεια ἀπὸ κείνα τὰ μακρινὰ χρόνια ; Ὁχι. Σὲ κάμποσες περιπτώσεις μύθων καὶ τελετῶν ἡ μεταφορὰ ἐγίνε ἀπὸ τὸν ἕνα λαὸ στὸν ἄλλο, ἢ ἀπὸ τὴ μιὰ ἱστορικὴ περιοχὴ στὴν ἄλλη. Ὅρισμένοι λαοὶ ἢ πολιτισμοὶ ἐκλέξανε ἢ διατηρήσανε κάμποσες ἰδιαιτέρες ἀντιλήψεις γιὰ τὸν κόσμον, ἐνῶ ἄλλοι τὶς ἀποβάλλανε ἢ τὶς λησμονήσανε γρήγορα. Μ' αὐτὸ ἐννοοῦμε πὼς ἡ ἐγκατάσταση τῆς ἑναρξῆς, τῆς ἡλικίας καὶ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν μιᾶς πίστεως ἢ ἐνὸς πολιτιστικοῦ συνόλου, δὲν πετυχαίνει οὔτε τὴν κατανόηση τῶν γεγονότων αὐτῶν, σὰν πνευματικῶν φαινομένων, οὔτε καὶ δημιουργεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς νόησης. Δυὸ ἄλλα προβλήματα τὰ θεωροῦμε σπουδαιότατα. Κι ἀναφύονται στὶς μέρες μας. Εἶναι αὐτὰ ἐδῶ :

α) Ποιὸ τάχα εἶναι τὸ πραγματικὸ νόημα ὅλων αὐτῶν τῶν πεποιθήσεων καὶ ὅλων αὐτῶν τῶν πολιτιστικῶν συνθέσεων ;

β) Γιὰ ποιά αἰτία τάχα τὶς διατηροῦν, τὶς ἐπεξεργάζονται καὶ τὶς ἐμπλουτίζουν κάμποσοι λαοὶ ;

Εἶναι δύσκολα ἐρωτήματα καὶ δὲν εἶναι πάντα δυνατὸ νὰ βρίσκουν ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση. Μὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦνται, κι ἂν ἀκόμα κανένας κάνει τὸν κόπο νὰ γράψει καὶ τὴν πιὸ ἀπλὴ σελίδα στὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος.

Και για να ξαναγυρίσουμε στις Βαλκανο-Δουνάβειες μπαλλάντες, ο αρχαϊσμός των κινήτρων τους στέκεται απέναντί μας όλο και καθαρότερα, ύστερα απ' όσα έχουν λεχθεί εδώ. Η σύζυγος που δέχεται να θυσιαστεί, για ν' ανεγερθεί απάνω της κάποια οικοδομή, εκπροσωπεί το αφήγημα του αρχαϊκού μύθου, με την έννοια ότι παριστάνει μια πνευματική δημιουργία πολύ πρωϊμότερη από την προϊστορική και την ιστορική περίοδο των λαών της Βορειανατολικής Ευρώπης. Είναι ακόμα πολύ νωρίς, για να επιχειρήσουμε να καθορίσουμε το πώς και με ποιό τρόπο αυτό το μυθικοτελετικό αφήγημα τὰ κατάφερε να επιβιώσει εδώ. Ξέρουμε ποικίλα γεγονότα που μπορούν να εξηγήσουν τον αρχαϊσμό αυτών των δημιουργιών της Βαλκανοδουνάβειας παραδοσιακής ποίησης.

1. Οι Βαλκανικές και Παραδουνάβειες περιοχές είναι οι μόνες, όπου σ' αυτές οι κατασκευαστικές θυσίες έδωσαν γένεση σε μια αξιόλογη παραδοσιακή φιλοσοφία.

2. Η σπανιότητα ανάλογων μύθων ανάμεσα στους Ρώσους, τους Πολωνούς και τους Ούκρανούς, φαίνεται πώς αποκλείει την υπόθεση της σλαβικής αρχής, γιατί αυτά τὰ φιλολογικά μοτίβα.

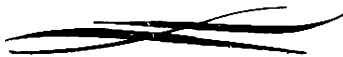
3. Οι Βαλκανικοί λαοί διατηρούν μια κοινή υποδομή που κληρονομήθηκε από τους Θράκες.

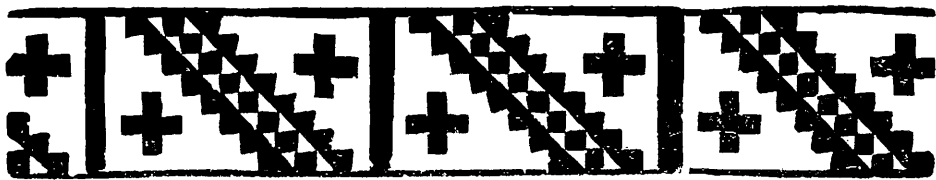
4. Άλλα πολιτιστικά στοιχεία, κοινά για όλους τους Βαλκανικούς λαούς, μοιάζουν ακόμα πιο αρχαϊκά, παρ' ότι η θρακική κληρονομιά προϋποθέτει για μια προ-ίνδοευρωπαϊκή θέαση.

5. Τελικά, πρέπει να κρατάμε στο μυαλό μας πώς οι Θράκες μετείχαν σ' έναν προϊστορικό πολιτισμό, που η λαμπρή του αχτιδοβολιά έφτανε ίσαμε την Κεντρική Άσία και διηγείρε την εμφάνιση νέων πολιτιστικών θεωριών στις άκτες της θάλασσας της Κίνας και στο Dogston. Και δεν επιτρέπεται ν' αφήνουμε τον έαυτό μας να παρασύρεται από τους «μονοτεντισμούς» της παράδοσης. Πολύ συχνά συμβαίνει ώστε η πίστη και τὰ έθιμα, που είναι ακόμα ζωντανά σε κάμποσα συντηρητικά μέρη της Ευρώπης, ν' αποτελούν το μονοπάτι ενός πολιτισμού πολύ πιο αρχαϊκού απ' ό,τι εκείνος της Έλληνο-Ρωμαϊκής μυθολογίας.

Άνάμεσα στους αγροτικούς πληθυσμούς της σύγχρονης Κεντρικής Ευρώπης είναι εύκολο να καταδειχτεί σε ποιά έκταση έχουν επιβιώσει αξιόλογα κομμάτια προϊστορικών μύθων και τελετών. Πρέπει να γίνει μεθοδική έρευνα στο χώρο της Βαλκανικής Παλαιοεθνολογίας. Μά πιστεύεται πια πώς αριθμός προ-ίνδοευρωπαϊκών πολιτιστικών στοιχείων διατηρείται εδώ καλλίτερα, παρ' ότι κάπου άλλου στην Ευρώπη.

Δέν είναι δυνατό να διχομορφώσουμε όλες τις φάσεις, που απ' αυτές πέρασε η θρησκευτική αντίληψη, ποροτού αποκρυσταλλωθεί στις παραδοσιακές αισθητικές δημιουργίες. Τό πιο αξιόλογο είναι πώς, παρ' όλες τις θρησκευτικές ανανεώσεις και παρ' όλες τις βαθειές αλλαγές, έπούτες οι πραγματικότητες έπιζήσανε, έστω και με τή μορφή «δεδεισδαιμονιών» και λαϊκών πεποιθήσεων, ποτισμένων με πανάρχαιες εικόνες και σύμβολα. Η πίστη ενός λαού στο ένα ή στο άλλο μυθικό σενάριο, στην μια ή στην άλλη μυθική εικόνα, μάς μιλάει πιο πέρα (βαθύτερα) μέσα στην ψυχή, παρ' ό,τι το ιστορικό αφήγημα. Και δέν είναι δίχως σημασία το γεγονός ότι μονάχα οι λαοί της νοτιανατολικής Ευρώπης φτιάξανε τ' άριστουργήματα της από στόμα σε στόμα φιλολογίας, με βάση το αρχαϊκό σενάριο τελετής.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΤΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

(καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν προεπαναστατικὴ Παιδεία)

ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΩΣΤΑΚΙΩΤΗ

Ἐνάμεσα στοὺς μεγάλους πατριῶτες καὶ ἀγωνιστὲς ποὺ ἀνάδειξε ὁ κλῆρος, ἐξέχουσα θέση κατέχει ἀναμφισβήτητα ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, Νεόφυτος Μαυρομμάτης.

Γεννήθηκε στὴν Πάρο ἢ στὴν Ἀντίπαρο τὸ 1656 (ὁ Ἄρτης Σεραφεὶμ Ξενόπουλος στὸ «Δοκίμιον περὶ Ἄρτης...», σελ. 106, λαθεμένα ἀναφέρει πὺς κατὰγονταν ἀπὸ τὴν Αἰτωλία). Οἱ γονεῖς του Ἀντώνιος καὶ Μαρία, τὸ γένος Ἀβαστάγου, τοῦ ἄφησαν μεγάλη περιουσία ποὺ ἀργότερα ὁ ἴδιος μὲ διάφορους τρόπους τὴν αὐξήσε σημαντικά. Νεώτατος πηγαίνει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σὲ ἡλικία 19 χρονῶν, ἀπόφοιτος ἤδη τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Πόλης, ὑπηρετεῖ σὰν διάκονος πλάι στὸν Πατριάρχη Διονύσιο τὸν Δ'. Τὴν ἴδια ἐποχὴ βρίσκεται ἄρρωστος μὲ συρίγγιο, παρ' ὅλες τὶς ἀλλεπάλληλες ἐγχειρήσεις. Τὴν ἰατρικὴ, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀντικατέστησε ἐπάξια τὸ ἀγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ποὺ τὸν θεράπευσε ἐπιτελῶς σὰν ἀπὸ θαῦμα.

Πλούσιος καὶ δραστήριος καθὼς ἦταν ὁ Μαυρομμάτης γρήγορα γίνθηκε ἀρχιμανδρίτης, ἐνῶ ἐπὶ πατριαρχίας Καλλινίκου Β' (1691 - 1692) χρίστηκε Μητροπολίτης Σαντορίνης*. Διαπιστώνοντας ὅμως τὰ τεράστια χρέη τῆς ἐπισκοπῆς του, ὁ Νεόφυτος ἀναγκάστηκε νὰ ὑποβάλει παραίτηση ποὺ ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὸ 1700.

Σταθμὸς στὴν πορεία του ἀποδείχτηκε ἡ γνωριμία του μὲ τὸν ἀξιωματοῦχο τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο ποὺ, τόσο αὐτός, ὅσο καὶ ἡ οἰκογένειά του, τὸν κράτησαν ὑπὸ τὴν προστασία τους.

Τὸ φιλικὸ στὸ Νεόφυτο περιβάλλον τοῦ Πατριαρχείου φρόντισε νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ πλοῦσια καὶ μεγάλη Ἀρχιεπισκοπὴ Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, κι ἔτσι τὸ 1703 χρίστηκε Μητροπολίτης τῆς. Πιθανὸ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἡ Ναύπακτος νὰ ἀποτέλεσε γιὰ πρώτη φορὰ ἔδρα μητρόπολης. Σ' αὐτὸ συνετέλεσε ἡ καταστροφὴ τῆς Νικόπολης, στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς ὁποίας ὑπάγονταν ὅλη ἡ Ἠπειρος. Μετὰ τὴ φραγλοκατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τὴ σύσταση τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπεί-

* Ὁ Γ.Γ. Λαδάς στὴν σπουδαιότατη μονογραφία του γιὰ τὸ Νεόφυτο (περιοδ. «Συλλέκτης», τόμ. Α', σελ. 33 - 44), σημειώνει πὺς σὰν βιβλιοθηκῆρος τῆς βιβλιοθήκης Λοβέρδου τὸ 1926, ἐντόπισε σὲ βιβλίον τοῦ 1516 (Θεοκρίτου Εἰδύλλεια) χειρόγραφο σημεῖωμα τοῦ Νεοφύτου, ὅπου ἀναφέρει μαζί μὲ τ' ὄνομά του τὸ χρόνο καὶ τὴ μέρα τῆς χειροτονίας του.

ρου με ἔδρα τὴν Ἄρτα, ὁ ἰδρυτὴς του φρόντισε νὰ μεταφερθεῖ ἡ ἔδρα τῆς μητρόπολης ἀπὸ τὴν Ναυπάκτο στὴν πρωτεύουσά* του. Κι ἀπὸ τότε ὁ ἐπίσκοπος εἶχε τὸν τίτλο κυριόκλητος Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου καὶ ἑξαρχος Αἰτωλίας», ὀριστικὰ ὅμως ἐγίνε μητρόπολις ἡ Ἄρτα μετὰ τὴν κατάληψή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους (24 Μαρτίου 1449). Σημειώνουμε ἀκόμα πῶς μετὰ τὴν προσάρτηση τῆς Ναυπάκτου στὸ ἑλληνικὸ κράτος, ἡ Ἐπισκοπὴ χωρίστηκε καὶ ἡ μητρόπολις Ἄρτας κράτησε κυρίως τὶς ἡπειρωτικὲς ἐπαρχίες.

Στὰ 1704 ὁ Νεόφυτος παραλαμβάνει τὴν ἐπισκοπὴ του, ἐνῶ τὴν ἴδια χρονιά βρίσκεται ἄρρωστος στὰ Γιάννενα.

Ἄφωστος παρέμεινε στὴν Ἄρτα πέντε χρόνια, προσκαλεῖται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κυπριακὸ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου προσυπογράφει σὰν συνοδικὸς σὲ ἐπίσημο ἔγγραφο. Ἐπιστρέφει στὴν Ἄρτα ὅπου μένει μέχρι τὸ 1712. Τὸ 1713 ξαναγυρίζει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου δρᾷ παρασκηνιακὰ γιὰ τὴν ἀνοδο στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τοῦ φίλου του Ἱερεμίου τοῦ Γ'.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐπισκέπτεται τὴ γενέτειρά του γιὰ κληρονομικὲς διαφορὲς, ἀνακαινεῖ τὴ μισορειπωμένη ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐπισκευάζει τὴ χωρισμένη στὰ δυὸ εἰκόνα τοῦ ἁγίου, ἀποδίδοντας σ' αὐτὸν τὴ γιατριά τοῦ ἔτοιμου γιὰ κόψιμο χεριοῦ του.

Τὸ 1715 ἐπιστρέφει γιὰ μερικὸς μῆνες στὴν Ἄρτα καὶ τὴν ἴδια χρονιά ξαναπαίει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου παραμένει σὰν συνοδικὸς μέχρι τὸ 1718. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἄρτα, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1718, βρίσκει τὴν περιφέρειὰ του ἀναστατωμένη. Ἡ μακρόχρονη ἀπουσία του στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴν παραλυσιὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Πλήρης περιγραφὴ τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἄρτα ὑπάρχει σὲ ἔγγραφο ποὺ ἔστειλε ὁ Νεόφυτος στὸν Πατριάρχη Ἱερεμίου τὸν Γ', ζητώντας του τὴν καθάριση ἢ ἀργία πολλῶν κληρικῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀκύρωση διαφόρων κληρονομιῶν ποὺ ἔγιναν παράνομα.

Ἄλλὰ ἡ ἀπουσία του ἀποδείχθηκε εὐεργετικὴ γιὰ μιὰ ἄλλη περιοχὴ τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνισμοῦ, τὴ Μ. Ἀσία. Μένοντας γιὰ πολὺ στὴν Κωνσταντινούπολη σὰν συνοδικὸς, ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας παρατήρησε πῶς οἱ ἀποκλεισμένοι στὴν ἐνδοχώρα τῆς Μ. Ἀσίας Ἕλληνες εἶχαν χαλαρώσει τοὺς δεσμοὺς τους μετὰ τὸν ἑλληνισμὸ καὶ ἡ ἔντονη τούρκικη προπαγάνδα, ἐκμεταλλεῦόμενη τὴν ἔλλειψη σχολείων καὶ δασκάλων, ἐπιτάχυνε τὸν ἐξισλαμισμὸ τους.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἦταν δύσκολο νὰ ἐξαλειφθεῖ, παρ' ὅλες τὶς διώξεις, ἦταν ἡ βαθιὰ ριζωμένη θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν ὑποδούλων. Πολλοὶ ἤξεραν νὰ ψιθυρίζουν ἑλληνικὰ τὴν προσευχὴ τους, δίχως ὅμως νὰ γνωρίζουν καθόλου τὴν ἔννοια τῶν λέξεων. Τὰ ἐλάχιστα κείμενα γράφονταν στὴν τούρκικη γλῶσσα μετὰ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη σχεδὸν ἐπαφὴ μετὰ τὶς ρίζες τῆς φυλῆς τους καὶ συνέβαλαν, ὥστε νὰ μὴν ἐξαλειφθεῖ ἐντελῶς ἡ ἐθνικὴ τους ὑπόσταση.

Σὰν ἄνθρωπος μετὰ ὀξείαν ἀντίληψη ὁ Μητροπολίτης Νεόφυτος διείδε τὸν κίνδυνο τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ ἐξισλαμισμοῦ καὶ ἀντέδρασε μετὰ τὸν ἀλόλουθο εὐρηματικὸ καὶ πρωτότυπο τρόπο. Στὰ 1718 ἢ 1719 τύπωσε, κατὰ πᾶσα πιθανότητα στὸ Ἀρμένικο τυπογραφεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης, τὸ βιβλίον: **Ο ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ : ΚΙΟΥΛΖΑΡΙ ΙΜΑΝΙ ΜΕΣΙΕΙ** Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν ἡ ἐλπία». Τὸ βιβλίον ἔχει σελῆμα 40, σελ. 168. Στὴ μέση του τίτλου σταυρός, ποὺ ἀνάμεσα στὰ στολισματὰ του περικλείει τὰ στοιχεῖα: «νν. μρ μτ. ΠΚ», ποὺ συμβολίζουν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα· ὅσο γιὰ τὸ ΠΚ ἴσως ἐννοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ

* Σύντομη ἀλλὰ μεστὴ ἐξιστορία τῆς ἐξέλιξης τῆς Μητρόπολης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας, δημοσίεψε ὁ Γιάννης Τσοῦτσινος, στίς Συμπληρώσεις τοῦ Δοκιμίου περὶ Ἄρτης, τοῦ Σ. Ξενόπουλου, Ἄρτα 1962.

τυπογράφου Παναγιώτη Κυριακίδη. Το δίγλωσσο κείμενο είναι τυπωμένο αντικρουστά, στη μιὰ σελίδα τὸ τούρκικο καὶ στὴ διπλανή τὸ ἀντίστοιχο ἑλληνικό. Ὁ πίνακας περιεχομένων, ἐπίσης δίγλωσσος, τυπώθηκε μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε ν' ἀποτελεῖ ταυτόχρονα μέθοδο ἐκμάθησης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Οἱ ὀθωμανικὲς ἀρχές, ἀφοῦ πρόκειτο γιὰ βιβλίον στὴ γλῶσσα τους, ἐπέτρεψαν τὴν κυκλοφορία του, ποὺ στάθηκε σωτήριο γιὰ τὸν ἑλληνισμό. Γιατὶ τὸ παράδειγμα τοῦ μητροπολίτη Ἄρτας γρήγορα ἀκολούθησαν κι ἄλλοι μητροπολίτες καὶ δάσκαλοι, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φτάσουν τὰ 30, σὲ διάστημα λιγώτερο τῶν 80 χρόνων. Μὲ κέντρα τῆ Σμύρνης καὶ τῆς Κυδωνίης ἔφταναν τὰ βιβλία αὐτὰ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μ. Ἀσίας. Κατὰ χιλιάδες ὁ ἑλληνισμὸς ἀφυπνίστηκε καὶ διασώθηκε ὀλοκληρωτικὰ ἡ ἐθνικὴ του ὑπόσταση. Τῆ μεγάλη συμβολὴ τοῦ μητροπολίτη Ἄρτας ὑπογραμμίζει καὶ ὁ Παναγιώτης Βυζάντιος, γραμματικὸς στὴν Ἡγεμονία τῆς Οὐγγροβλαχίας, σὲ ἐπιστολὴ του μὲ ἡμερομηνία 3 Ἰουνίου 1726. Γιὰ τὸ ἴδιο βιβλίον ὑπάρχει μνεῖα καὶ σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ σταλμένη τὸ 1726 ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ἄρτας Ἰωαννίκιον (1722) πρὸς τὸν πρῶν Ἄρτας Νεόφυτον (εἶχε τότε παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν του, ὅπως παρακάτω θ' ἀναφέρουμε).

Τὸ βιβλίον τοῦ Μαυρομάτη ἀνατυπώθηκε, χωρὶς τὸ ὄνομα* τοῦ συγγραφέα καὶ μὲ προσθήκες, στὸ Ἄμστερνταμ. Ἡ ἴδια ἐκδοσὴ ξαναβγήκε τὸ 1803 ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ τυπογραφεῖο, μὲ λαθεμένη σημείωση τοῦ ἐπιμελητῆ «ἱατροῦ Βασιλείου», λογιζόντας τὴν ὀλλανδέζικη σὰν τὴν πρώτη καὶ χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ Μαυρομάτη.

Ἄλλ' ὡς ἐπιστρέφουμε στὴν παραπέρα πορεία τοῦ φωτισμένου μητροπολίτη Ἄρτας. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του τὸ 1718, καὶ ἀφοῦ τακτοποιεῖ τὶς ἀτασθαλίαι τῆς περιφέρειαις του, ἐπισκέπτεται τὸ 1719 τὴ Μονὴ Ἰβήρων, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ ἡγουμενεύοντος Διονυσίου, ὅπου καὶ συντάσσει συμφωνητικὸν γιὰ μελλοντικὴ ἐγκάστασίν του στὴ μονή. Στὰ ἐπόμενα χρόνια πηγαίνει δυὸ φορές ἀκόμα στὴν ἴδια μονή, ἐνῶ παράλληλα χρηματοδοτεῖ ἀναστηλώσεις, ἐπισκευὲς κ.λ.π.

Τὸ 1720 ζητᾷ μὲ ἐπιστολὴν του ἀπὸ τὸν Πατριάρχον Ἱερεμίαν τὸν Γ' τὴν ἀδείαν νὰ πάει στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ αἴτησις ἀπορρίπτεται ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῆς τυχόν ἀνάμιξης τοῦ πανίσχυρου Νεοφύτου στὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Πατριάρχου. Ἐπανέρχεται στὴν μονὴ Ἰβήρων τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1721 καὶ τὸ χειμῶνα τοῦ 1722 ἐπιστρέφει στὴν Ἄρτα. Τὸν ἴδιον χρόνον πηγαίνει στὴν Κ/πολιν μὲ σκοπὸν νὰ πετύχει τὴν ἐγκρίσιν τῆς παραίτησός του. Γιὰ ἀντικαταστάτην του ὁ ἴδιος προτείνει τὸν μητροπολίτην Βελλᾶς Ἰωαννίκιον, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει συμφωνήσει μυστικὰ μὲ αὐτόν.

Οἱ πληροφορίαι γιὰ τὴν παραίτησίν του προκάλεσαν ἀναταραχὴν ὄχι μόνον στὴν περιφέρειαν του, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν ἐκκλησιαστικὸν κόσμον. Τελικὰ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1722 ἐγκρίθη ἡ παραίτησίν του καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Βελλᾶς Ἰωαννίκιον, ποὺ πῆρε τὴν ἐπισκοπὴν μὲ τὴν παρακάτω περίεργη συμφωνία :

«... ὅσαι ὁμολογίαι καὶ χρεὴ ἢ Χοτζέτιον ἢ ὅτι ἄλλο φανείη, οὐ μὴν ἄλλ' εἰ καὶ διαβολὴ τις ἢ ἀδίκως ἐκ τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς κατὰ τῆς αὐτοῦ πανιερότητος κινήσει, ζημίαν αὐτῷ προξενούσα, εἶναι μὲ ὑπόχρεων ἐν τούτοις πᾶσιν ἀναλαμβά-

* Ὁ Γεώργιος Γεω. Λαδᾶς - περιόδ. «Συλλέκτης», ἔ.δ. — σχετικὰ μὲ τὴν παράλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέα γράφει : «Ὁ Σ.Α. Χουδαβερδόγλου - Θεόδωτος ἠγνόησε τὸν συγγραφέαν Νεόφυτον Μαυρομάτην, ἔπλασε δὲ ἀντ' αὐτοῦ, συγγραφέαν Β.Ι. ἀρχιερέαν, ὅστις μάλιστα «μετριοφρόνως κρύπτει τὸ ὄνομα του ὑπὸ μόνον τὰ ἀρχικὰ Β.Ι.», παρασυρθεὶς προφανῶς ἐκ τῆς ὑπογραφῆς Β.Ι. τοῦ προλόγου τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1803. Τὸ δὲ ἔτος τῆς α' ἐκδόσεως, 1718 ; εἶκασεν ἐκ τῶν ἐν τῷ Πασχαλίῳ παραδειγματίῳ, καὶ τὸν τόπον τῆς ἐκδόσεως : «Ἄμστελῶδαμον», ἐσημείωσεν αὐθαίρετως ἐκ τῆς παρὰ Legrand ἴσως ἀναφερθείσης, ἐκδόσεως τοῦ 1743, ἥτις ἐτυπώθη πράγματι εἰς Ἄμστερνταμ. Οὕτως ἔπλασε τὸν τίτλον «Β.Ι. ἀρχιερέως Γκιουλζαρι ἱμάν Μεσιχι. Α' ἐκδόσις. Ἄμστελῶδαμον 1718 ;» ἀνυπόκριτον ἐκδόσεως, ὅστις κατὰ τὸ ἀνεπιτιχὸν καὶ τοὺς αὐθαίρετους συνδυασμοὺς τοῦ Χουδαβερδόγλου προκύπτει πληρέστερον ὡς ἐξῆς : Ἀπάνθισμα κ.τ.λ. συγγραφέν μετὰ προσθηκῶν τινῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Β.Ι. Ἄμστελῶδαμον 1718 (;)»

νει τὸ βάρος καὶ τὴν ὀφειλὴν, εἰς τὸ μένειν ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀκαταζήτητον τὴν αὐτοῦ πανιερότητα. Πρὸς τοῦτοις ὑπεσχέθην ἀπαραιτήτως ἐν ὅσῳ ἐν τοῖς ζῶσι διατελεῖ, στέλλειν κατ' ἔτος τῇ αὐτοῦ πανιερότητι ἀνά ἑκατὸν γρόσσια καὶ ὠσαυτάχιον ὀκάδας δώδεκα πρὸς κυβέρνησιν ...».

Τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς τοῦ πρώην Ἱερέως Νεοφύτου Μαυρομάτη εἶναι ἀφιερωμένο σὲ ἀγαθοεργίας, κοινωφελῆ ἔργα, σύναξη καὶ διαφύλαξη πολύτιμων ἐγγράφων, βιβλίων κ.λ.π.

Στὰ 1723 ἐπισκέπτεται τὴ Σκόπελο καὶ διορίζει τὸν ἱερομόναχο Ἱερόθεο δάσκαλο τοῦ σχολείου, πού τὸ προικίζει μὲ χρηματικὸ ποσὸ τόσο μεγάλο, πού μόνο οἱ τόκοι τοῦ ἐπαρκοῦσαν γιὰ τὴ λειτουργία του. Τὴν ἴδια χρονιά ἐπιμελεῖται χρηματοδοτεῖ καὶ τυπώνει τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Νεοφύτου καὶ τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ. Βουκουρέστι 1723».

Στὰ χρόνια 1724 - 1726 ἡσυχάζει στὴ Μονὴ τῶν Ἱβήρων καὶ τὸ 1729 τὸν βρίσκουμε στὴ Θεσ/νίκη, «ξοδεύοντας» τὴ δραστηριότητά του καὶ τὴν περιουσία του στὴν ἴδρυση σχολείων, στὴ διάσωση χειρογράφων καὶ στὴν τακτοποίηση τῆς σπουδαιότατης ἀλληλογραφίας του (μεγάλο τμῆμα τῆς ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρόνιον). Πέθανε τὸ 1740 στὸ μοναστήρι τῆς Μ. Λαύρας ὅπου εἶχε καταφύγει στὰ τέλη τῆς ζωῆς του καὶ γιὰ τίς μεγάλες ὑπηρεσίες του στὴ Μονὴ ἀνακηρύχθηκε εὐεργέτης τῆς. Ἐκεῖ ἐπίσης σώζεται καὶ ἡ ἐπιτύμβια πλάκα του, δίχως ἐνδειξὴ χρονολογίας, μὲ χαραγμένη πάνω τῆς τετράστιχη ἐπιγραφή (Γ. Σμυρνάκης. Τὸ Ἁγιον Ὄρος. Ἀθήναι 1903, σελ. 397).

Αὐτὲς ὑπῆρξαν συνοπτικὰ οἱ δραστηριότητες τοῦ προικισμένου Μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἱερέως Νεοφύτου Μαυρομάτη, πού ἡ πολὺπλευρῆ δράση του τὸν τοποθετεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πού στόλισαν μὲ τὰ ὀνόματά τους τὸν προεπαναστατικὸ ἑλληνισμό.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟ "ΑΡΤΑ"

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Α' ΟΙ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ ΑΠΟΨΕΙΣ

Ἡ προέλευση τοῦ τοπωνυμικοῦ ΑΡΤΑ ἀπασχόλησε στὸ παρελθὸν ἀρκετοὺς ἐρευνητές. Οἱ πῶς πολλοὶ τοὺς ὅμως, ὑποκύπτοντας στὴν — εὐτυχῶς ξεπερασμένη σήμερα — προκατάληψη, ν' ἀνάγωνται τὰ πάντα στὴν ἀρχαιότητα, προσπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν τὸ τοπωνύμιον σὰν προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη ἢ τὴν παραφθορὰ κάποιας ἀρχαίας ἐλληνικῆς λέξης. Καὶ γιὰ νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἀποψὴ τους αὐτὴ, ἐπιστράτευσαν διάφορους γλωσσολογικοὺς κανόνες, χωρὶς παράλληλα νὰ προχωρήσουν σὲ ἱστορικὴ ἢ ἐθνολογικὴ ἐρευνα, χωρὶς ἀκόμα ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἀν ὑπάρχουν ὁμώνυμα τοπωνύμια, ὥστε, σὲ καταφατικὴ περίπτωσι, χρησιμοποιοῦντας τὴ συγκριτικὴ μέθοδο, νὰ ἐλέγξουν τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο τοὺς ὡδήγησε ἡ γλωσσολογικὴ διαδικασίᾳ πού ἀκολούθησαν. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς μονόπλευρης ἐρευνᾶς τῶν, ἦταν, νὰ καταλήξει σχεδὸν καθένας τοὺς σὲ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν ἄλλο συμπέρασμα καὶ νὰ ὑποστηρίξει ὁ καθένας δική του — προσωπικὴ ὡς ποῦμε — ἀποψη, γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Αὐτοί, πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης Ἄρτα καὶ οἱ ἀπόψεις τους, εἶναι οἱ παρακάτω :

Ἄ Ο Μ ε λ έ τ ι ο ς ὁ Γ ε ω γ ρ ά φ ο ς, πού διετέλεσε Μητροπολίτης Ἄρτας καὶ Ναυπάκτου (1692 — 1696), στὸ ἔργο του «Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα» (ἔκδ. Βενετίας μὲ συμπληρ. Ἀνθ. Γαζῆ, 1807, τ. Β', σ. 285) γράφει : «...ἀλλ' ὁ ποταμὸς τῆς Ἄρτας καλεῖται κατὰ τὸν Πτολεμ. Ἄραχθος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκλήθη κατὰ φθορὰν ἢ Ἄρτα». Ὁ Μελέτιος λοιπὸν εἶναι ὁ πρῶτος (τέλος 17ου αἰῶνα) πού ὑποστήριξε τὴν ἀποψη ὅτι ἢ Ἄρτα χρωσταίε τὸνομά της στὸ ποτάμι της, τὸν Ἄραχθο.

Ἄ Ο F. P o u q u e n i l l e στὸ ἔργο του «Voyage dans la Grèce» (Paris, MDCCCXX, τ. Β', σ. 125) ὑποστηρίζει πὼς ἢ λέξη Ἄρτα προέκυψε ἀπὸ παρα-

* Ἡ ἐργασία τούτη πρωτοδημοσιεύθηκε τὸ 1968 στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (τ. ΙΖ', τχ. 200). Ἡ νέα ἀποψη γιὰ τὴν προέλευση τοῦ τοπωνυμίου Ἄρτα πού ἀναπτύσσεται τὸ Β' μέρος τῆς ἐργασίας, καταχωρήθηκε σὲ ἐγκυκλοπαιδεῖες («Δομῆ») καὶ ἱστορικὲς ἐργασίαι (Φ. Οἰκονόμου : «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἄρτας») καὶ ἔγινε ἀντικείμενο κριτικῆς. Τελευταῖα ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὴ ὁ Ι. Δ. Δελόπουλος στὸ Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Πρακτικὰ 28 — 30 Ἀπριλίου 1976, σελ. 165 — 168) καὶ ὁ Γ. Μαγουλᾶς στὴν ἐργασία του «Ἐτυμολογικά» στὴν «Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν» (1969 — 70, σελ. 332, ὑποσ. 1). Στὸ Γ' μέρος τῆς ἐργασίας τούτης, μαζὺ μὲ νέα στοιχεῖα καὶ πληροφορίες γιὰ τὸ τοπωνύμιον Ἄρτα, παραθέτουμε καὶ τὴν ἀποψη τοῦ Γ. Δ. Δελόπουλου. καθὼς καὶ κρίσεις μας γι' αὐτὴ.

φθορά τῆς λέξης Ἀργιθέα, γιατί «...les Grecs, qui prononcent à peine le gamma, auront fait d'abord Aritéa, et ensuite Artas», γιατί πιστεύει πὼς «l'Arta est l'ancienne Argithéa». Ἡ ἀποψη ὅμως αὐτὴ ἀποδείχτηκε λαθεμένη¹ καὶ καμμιά πιὰ ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει, γιὰ τὸ ὅτι στὴ θέση τῆς Ἄρτας ἦταν ἡ Ἀμβρακία. Κατὰ συνέπεια, ἡ γνώμη τοῦ Rouqueville σχετικὰ μὲ τὴν προέλευση τῆς λέξης Ἄρτα ἀπὸ τὴ λέξη Ἀργιθέα, δὲν εἶναι παρά προϊόν τῆς σύγχυσης τοῦ συγγραφέα σχετικὰ μὲ τὶς θέσεις τῶν ἀρχαίων ἡπειρωτικῶν πόλεων.

Ὁ Παν. Ἀραβαντινός, ὁ χρονογράφος τῆς Ἠπείρου, στὸ γνωστὸ ἔργο του «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τῶν τε ἡμερῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν» (Ἄθ. 1856, τ. Β', σελ. 20), γράφει : «μὴ παραδεχόμενοι δὲ τὴν μετανομασίαν τῆς πόλεως ταύτης ἐκ τῶν λέξεων Ἀρχιθέας, Ἀραχθείας ἢ Ἀράχθου, φρονοῦμεν ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἀπὸ ἐποχῆς ἀρχαιοτέρας τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐκλήθη Ἄρτα, ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν σιτηρῶν καὶ λοιπῶν ἐδωδύμων προϊόντων της, δι' ὧν προεμνηθεύοντο ἢ ἤρτιζοντο αἱ πόλεις καὶ κῶμαι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Ἠπείρου ὡς καὶ σήμερον ἀρτίζονται, καὶ ἐκ τούτου καταλλήλως τῇ ἐπεδόθη τὸ ὄνομα Ἄρτα». Τὴν ἀποψη αὐτὴ δέχεται ἔμμεσα καὶ ὁ συγγραφέας τοῦ «Δοκιμίου περὶ Ἄρτης» Σερφεῖμ Ξενόπουλος (κοίτ. : ἐκδ. 1962, σελ. 8), ὁ ὁποῖος σ' αὐτὴ τὴν ἀφθονία ἀποδίδει καὶ τὸ λεγόμενον στὴν περιοχὴ τῆς Ἄρτας «Ἄρτα ἀρτυμὴ τοῦ κόσμου». Ἀλλὰ τὸ «Ἄρτα ἀρτυμὴ τοῦ κόσμου» πρέπει νὰ θεωρηθεῖ μᾶλλον σὰν λαϊκὸ παρηχητικὸ λογοπαίγνιο, χωρὶς καμμιά ἐτυμολογικὴ ἀξία, ὅπως τὸ «Βόνιτσα Βενέτσια πόκο ντιφερέτσια» ἢ τὸ «Παῆοι κι' Ἀντιπάξοι Λόντρες δεκάξη».

Ὁ Λάζ. Βελέλης στὸ περιοδικὸ «Νουμάς» (ἀρ. 220/1905) ὑποστηρίζει πὼς ἡ λέξη Ἄρτα προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Ἀραχθοῦ, πού μέσα στοὺς αἰῶνες ἐξελίχτηκε σὲ Ἀραχθα, Ἀραχτα, Ἀχτα καὶ Ἄρτα. Ἰσχυρίζεται μάλιστα, πὼς στὸ πρωτότυπο τοῦ κειμένου τοῦ Ἰσπανοῦ ραββίνου Benjamin de Tudela, πού ἐπισκέφθηκε τὴν Ἄρτα στὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνα, ἀνακάλυψε τὸν τύπο Λάχτα, δηλαδὴ ἓναν ἀπὸ τοὺς τύπους πού παρεμβλήθησαν ἀνάμεσα στὴ λέξη Ἀραχθος (ἀρχική) καὶ λέξη Ἄρτα (τελική). Σχετικὰ μὲ τὸ Λ, πρέπει νὰ διευκρινήσουμε, πὼς εἶναι τὸ φράγκικο ἄρθρο πού προστέθηκε. Ἀλλὰ στὸ ἴδιο κείμενὸ του ὁ Βελέλης, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ ἀντιληφθεῖ, ἀνατρέπει τὴν ἀποψή του γιὰ ἀνάκλυψη τοῦ ἐνδιάμεσου τύπου. Γράφει λοιπὸν : «Ἄν ὅμως πάρετε ὅλες τὶς ἔγδοσες καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ ἔργου του — καμμιά εἰκοσαριά τὸ σύνολο — θὰ βρῆτε ARTA (δηλαδὴ LARTA μαζὺ μὲ τὸ ἄρθρο). Ὁ λόγος εἶναι πού τὰ δύο γράμματα ρ καὶ χ στὰ ὀβρέϊκα μοιάζουν πολὺ». Ὡστε — κατὰ τὸν Βελέλη — ὅλοι οἱ ἀντιγραφεῖς, πρὶν αἰῶνες, ἂν καὶ γινώριζαν ἐβραϊκά, ἂν καὶ τὸ γραφτὸ ἦταν πιὸ φρέσκο κι' εὐδιάκριτο, ἔκαναν λάθος, κι' ὁ μόνος πού τὸ διάβασε σωστά, ἦταν αὐτός. Ἀλλὰ κι' αὐτός ὁ ἴδιος, σὲ ἄρθρο του στὴ «Νέα Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης (9 — 12 — 1899), ὑποστήριξε ὅτι ὁ Benjamin μιλάει γιὰ τὴ Λευκάδα καὶ ὄχι γιὰ τὴν Ἄρτα². Πὼς ὅμως δικαιολογεῖται ὁ Βελέλης, τὴ μιὰ φορά νὰ ὑποστηρίζει πὼς διάβασε Lectat καὶ τὴν ἄλλη Lachta καὶ νὰ κατακρίνει τοὺς ἀντιγραφεῖς ; Ὁ δῆθεν ἐνδιάμεσος τύπος LACHTA (ACHTA) ἀποκλείεται ὅπωςδήποτε, γιατί τὸ γράμμα ρ οὔτε παραφθορὰ παθαίνει, οὔτε ἐκλειψη καὶ συνεπῶς δὲν θάπρεπε νὰ λείπει ἀπὸ κανένα ἐνδιάμεσο τύπο, ἂν ὑποθέσουμε πὼς ὑπῆρξαν τέτοιοι. Ἀπὸ τὰ ὅσα γράφει ὁ Βελέλης στὸ «Νουμά», ἀξιόλογα εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ τὸ ὄνομα Ἀκαρνανία ἢ Καρνα-

1. Γιὰ τὸ ὅτι στὴ θέση τῆς σημερινῆς Ἄρτας ἦταν ἡ Ἀμβρακία, κοίταξε : Γιάννη Τσοῦτσιου «Ὁ ἔντιμος θάνατος τῆς Ἀμβρακίας», σελ. 23, σμ. 1, ὅπου παραθέτονται ὅλες οἱ γνώμες καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Κοίτ. : Μιχ. Δένδια «Λευκάς ἢ Ἄρτα ;» στὰ «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά» τ. 6ος, τχ. Α — Β, σ. 23 — 25 (1931).

νιά, πού δόθηκε στὴν Ἄρτα κατὰ τὸ μεσαιῶνα, πού γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ ἐξαφάνισή του ὅμως, δὲν δίνει καμμιά ἐξήγηση ὁ Βελέλης.

Ὁ Γ. Ν. Χατζηδάκης στὸ περιοδικὸ «Ἀθηνᾶ» (τ. 22/1910, σ. 253) ὑποστηρίζει κι' αὐτὸς τὴν προέλευση τῆς λέξης Ἄρτα ἀπὸ τὴ λέξη Ἀραχθος, με βάση τὴν παρατήρηση τοῦ P. Kretschmer ὅτι «ἐκ δύο ὁμοίων φωνηέντων ἐκφωνουμένων ἐν δυοῖ παρακειμέναις συλλαβαῖς, ἀποβάλλεται παρὰ τὰ ὑγρά ἢ ἔρρινα τὸ ἄτονον, π.χ. σκόροδα-σκόρδα, πέλεθρον-πλέθρον, ὄρογυιά-ὄρογυιά». Καὶ συνεχίζει ὁ Χατζηδάκης: «Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ Ἀραχθος ἢ Ἀρατθος ὠνομάσθη ποτὲ καὶ ἡ Ἰμπρακία Ἀραχθος· μετεβλήθη τὸ γένος· περαιτέρω Ἀραχθα ἢ Ἀρατθα, ὡς ἡ παρθένος εἰς παρθένα, ἡ κάμηλος εἰς καμήλα, ἡ Σύρος εἰς Σύρα. Ἐξεβλήθη τὸ φωνῆεν τῆς β' συλλαβῆς, ὥστε ἐγένετο Ἀρχτα, Ἀρτα ἢ Ἀρθα, Ἀρτα».

Ὁ Μ. Φιλήντας στὸ περιοδικὸ «Γλωσσογνώσια καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνική» (τχ. 3, τ. Α', σελ. 88—96, Ἀθ. 1924) δέχεται κι' αὐτὸς τὴν ἀποψη τοῦ Kretschmer (Glotta Α' ἐπ.), ἀλλὰ διαφωνεῖ με τὸν Χατζηδάκη σχετικὰ με τοὺς ἐνδιάμεσους τύπους πού προηγήθησαν καὶ ὑποστηρίζει πὼς στὶς λέξεις πού ἀλλάζουν γένος, κατεβαίνει ὁ τόνος. Στὴν περίπτωση τῆς λέξης Ἄρτα δέχεται τὴν ἐξῆς ἐξέλιξη: Ἀράχτα] Ἀάρ(χ)τα] Ἄρτα.

Ὁ Σ. (;) στὸ ὑπ' ἀριθ. 124/1931 φύλλο τῆς ἐφημερίδας «Ἡπειρωτικὸν Βῆμα» τῆς Ἀρτας, ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη πὼς τὸ ὄνομα Ἄρτα προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς πελασγικῆς θεᾶς Ἐόρδα, στὴν ὁποία ἀφιερώθηκε — κατ' αὐτὸν — ὁ κάμπος τῆς Ἀμβρακίας, πού κατὰ παραφθορὰ ἔγινε Ἀρδα — Ἄρτα. Ἄλλ' ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Περάνθης, κανένας ἀρχαῖος συγγραφέας δὲν ὀνομάζει τὸν κάμπο τῆς Ἀμβρακίας με τὸ ὄνομα Ἀρδα ἢ Ἄρτα κι' οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ δεχοῦμε πὼς ἓνα ὄνομα τόσο παλιό, ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Πελασγῶν, διατηρήθηκε ἄγνωστο, γιὰ νὰ φανῇ τὸν 11ο μ. Χ. αἰῶνα.

Ὁ Χρ. Σούλης, στὸ ὑπ' ἀριθ. 126/1931 φύλλο τῆς ἴδιας ἐφημερίδας «Ἡπειρωτικὸν Βῆμα», ρίχνει τὴ γνώμη ὅτι ἡ λέξη Ἄρτα πρέπει ν' ἀναζητηθῇ σὲ νεοελληνικὰς ρίζες, νὰ ἐξετασθῇ συγκριτικὰ με τὶς λέξεις Ἀρτσες, Ἀρτσίστα κλπ. τῶν ἠπειρωτικῶν χωριῶν καὶ καλεῖ τοὺς σλαβομαθεῖς νὰ ποῦν τὴ γνώμη τους. Βέβαια, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μιᾶμε γιὰ νεοελληνικὰς ρίζες τὸν 10ο αἰῶνα μ. Χ. Ἄλλὰ γιὰ ἐνδεχόμενη σλαβικὴ ἐπίδραση, μπορεῖ νὰ γίνῃ συζήτηση, γιὰτι πάμπολλες ἠπειρωτικὲς τοποθεσίαι ἔχουν σλαβικὰ ὀνόματα. Θὰ μπορούσε π.χ. νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι δόθηκε ἀπὸ τοὺς σλάβους τὸ ὄνομα Ἄρντα, πού οἱ σλάβοι τὸ δίνουν σὲ περιοχὰς με ποτάμια καὶ ἄφθονα νερὰ καὶ τὸ ὁποῖο προφανῶς εἶναι λέξη ἑλληνικὴ (ἀπὸ τὸ ἀρδεύω, ἀρδευση κλπ.) πού «πολιτογραφήθηκε» στὴ σλαβικὴ. Μᾶς κάνει ὅμως νὰ μὴ δεχοῦμε τὴν ἀποψη τῆς σλαβικῆς καταγωγῆς τῆς λέξης Ἄρτα, τὸ γεγονός ὅτι οἱ σλάβοι πρὶν ἀπὸ τὸ 1000 μ.Χ. (δηλαδὴ στὰ χρόνια τὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἄρτας σὲ κείμενα) δὲν στάθηκαν γιὰ πολὺ στὴν περιοχὴ καὶ μάλιστα στὴν πεδινὴν περιοχὴ τῆς Ἀρτας. Ἐπίσης μᾶς ἐνισχύει στὴν ἀπόκρουση τῆς ἀποψης, περὶ σλαβικῆς καταγωγῆς τοῦ ὀνόματος, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἄρτα ἀναπτύσσονταν, καθὼς ἡ Νικόπολη ἔσβυνε³ καί, φυσικὰ, ὁ πλιότερος πληθυσμὸς τῆς νέας πόλης προερχόταν ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ κάθε ἄλλο παρὰ σλαβικὸς ἦταν.

Ὁ Θεοχ. Τσοῦτσινος, πού μελέτησε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρτας καὶ τὰ

3. Κοίτ.: Π. Ἀραβαντινοῦ «Χρονογραφία τῆς Ἡπέρου» (Ἀθ. 1856, τ. Β', στὰ σχετικὰ με τὴ Νικόπολη καὶ Ἄρτα κεφάλαια.

Σερ. Ξενόπουλου «Δοκίμιον περὶ Ἀρτης» (ἐκδ. 1962, σ. 8).

Θεοχ. Τσοῦτσινου «Ἱστορικὴ ἐτυμολογία Ἀρτης ἐξ Ἀμβρακίας» (στὸ περιοδικὸ «Σκουφᾶς» τχ. 27 — 28/1964).

μνημεῖα της, υποστηρίζει μιὰ ἄποψη διαφορετική. Δὲν ξεφεύγει κι' αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγωγή στὴν ἀρχαία γλῶσσα. Ἄλλ' ἀποδίδει τὴ λέξη Ἄρτα ὄχι στὸν Ἄραχθο, ἀλλὰ στὴν Ἀμβρακία («Ἐλευθερος Λόγος» Ἄρτας, φ. 58/1933, «Ἡπειρ. Μέλλον» φ. 46 καὶ 47/1937, περ. «Σκουφᾶς» τχ. 27 - 28/1964). Καὶ νὰ πῶς ἐξηγεῖ τὴν ἐξέλιξη: Οἱ ρωμαῖοι ποὺ κατέλαβαν τὴν Ἀμβρακία, τὴν πρόφεραν Ἀμπράτσια (Ambracia). Σὲ συνέχεια ἄρχισε ἡ ἐξέλιξη, λόγῳ τοῦ ὅτι τότε σχηματιζόταν ἡ κοινή γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων (ὅπως ἡ τοῦ Εὐαγγελίου). Ἔγινε λοιπὸν τὸ Ἄμπράτσια, μὲ ἑλληνικὴ ζὰνὰ προφορά, Ἀμπράκια - Ἀμπράκια - Ἀμπράττα - Ἀμπράτσια - Ἄρτα, ὅπως τὸ Θρωῖκία ἔγινε Θρωῖττα, τὸ πράγιω ἔγινε πράττω καὶ τὸ λατινικὸ loquentia ἔγινε loquenta - Kuenta - κουβέντα στὴ νεοελληνικὴ.

Ὁ Ὁ λ. Περὰ ν θ ης στὸ φ. 44/1936 τοῦ «Ἡπειρ. Μέλλοντος», ἀφοῦ ἐκθέτει πολλὰ ἀπὸ τὶς παραπάνω γινῶμες, συντάσσεται κι' αὐτὸς μὲ τὴν ἄποψη τῆς προέλευσης τῆς λέξης Ἄρτα ἀπὸ τὴ λέξη Ἄραχθος, σημειώνοντας: «ὥστε ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστο ἂς πιστέψουμε πῶς ἀπὸ τὸν Ἄραχθο μόνον προῆλθε τὸ σημερινὸ ὄνομα τῆς παληᾶς ἐνδοξῆς Ἀμβρακίας».

Ὅλες οἱ ἀπόψεις, ποὺ παραπάνω ἐθέσαμε, δὲν ἐπικαλοῦνται γιὰ ἀπόδειξή τους, παρὰ μονάχα γλωσσολογικοὺς κανόνες. Μόνον ὁ Σούλης τόλμησε νὰ υποστηρίξει πῶς ἡ λέξη Ἄρτα δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὴν ἀρχαία γλῶσσα, ἀλλὰ σὲ ἄλλες ρίζες, δηλαδὴ πῶς δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε γλωσσολογικὴ διαδικασία γιὰ νὰ φθάσουμε στὴ λέξη Ἄρτα. Ἄλλὰ δὲν παρέθεσε κανένα συγκεκριμένο στοιχεῖο καὶ ἡ ἐκκλιση τοῦ στοῦς σλαβομαθεῖς — ἂν καὶ πέρασαν σαράντα χρόνια — δὲν βρῆκε ἀνταπόκριση.

Ἀπὸ ὅλες τὶς ἀπόψεις, περισσότερο υποστηρίχθηκε ἡ ἄποψη, ὅτι ἡ λέξη Ἄρτα προέρχεται ἀπὸ ἐξέλιξη καὶ παραφθορὰ τῆς λέξης Ἄραχθος (Μελέτιος, Βελέλης, Χατζηδάκης, Φιλήντας, Περάνθης). Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ν' ἀρνηθῶ τὴν ἄποψη αὐτή, γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

α) Κανένας ἀπὸ ὄσους τὴν υποστηρίζουν δὲν ἐπικαλεῖται κείμενο στὸ ὁποῖο νὰ διασώζεται ἔστω κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς «ἐνδιάμεσους τύπους» ποὺ τάχα παρεμβλήθηκαν ἀνάμεσα στὴ λέξη Ἄραχθος (ἢ Ἀρέθων) καὶ στὴ λέξη Ἄρτα. Ὁ μόνος ποὺ τὸ τόλμησε ἦταν ὁ Βελέλης, χωρὶς ὅμως, ὅπως ἀναπτύξαμε παραπάνω, νὰ πείσει οὔτε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του.

β) Κανένας δὲν ἐξηγεῖ τὸ ποιὸς ἔκανε αὐτὲς τὶς συνεχεῖς «παραφθορὲς» καὶ πότε, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ Ἀμβρακία κι' ἡ περιοχή της ἐρημώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους⁴ καὶ πῶς τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ρωμαιοκρατίας δὲν ὑπῆρχε στὴ νότια Ἡπειρο ἐστία ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οὔτε ἀν' ἀνάμνηση τῆς ἀρχαιότητος, ἀφοῦ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς ξεκλήριστηκε ἢ σῦρθηκε δοῦλος στὴ ρωμαϊκὴ Νικόπολη. Ἡ ἀπώλεια τῆς ιστορικῆς μνήμης, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς, ὅτι, ὅταν ἀργότερα ξαναγράφηκε καὶ ξαναμιλήθηκε ἐπίσημα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα (7ος καὶ 8ος μ.Χ. αἰῶνας), ἡ σύγχυση ἦταν πλήρης. Πόλεις, ποτάμια κλπ. ξεχάστηκαν ὁλότελα στὰ παληὰ ὀνόματά τους. Αὐτὸ συνέβηκε ἰδιαίτερα στὴν Ἡπειρο, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς μεγάλης καταστροφῆς καὶ ἐρήμωσης ποὺ προηγήθηκε, ἐνῶ δὲν συνέβηκε στὴν κυρίως Ἑλλάδα, π.χ. δὲν ξεχάστηκε ἢ δὲν μεπερδεύτηκε μὲ ἄλλη, ἡ θέση τῆς Θήβας ἢ τῆς Χαλκίδας ἢ τοῦ Ἄργους κλπ.

γ) Κανένας δὲν ἀναφέρει καὶ δὲν ἀξιολογεῖ τὸ γεγονὸς, ὅτι, μέχρι τὸν 5ο μ.Χ. αἰῶνα, ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς καὶ ἡ ρωμαϊκὴ πολιτειακὴ τάξη ἐπικρατοῦσαν ἀπὸλυτα στὴν περιοχή τῆς ἄλλοτε Ἀμβρακίας.

δ) Κανένας δὲν ἐξηγεῖ γιὰτὶ περὶ τὸν μεσαῖωνα ὑπῆρχαν σύγχρονα δυὸ ὀνό-

4. Κόττ.: Πλωσ. 5, 23, 3, Στράβ. «Ἡπειρωτικά» Ζ' 3, Γιάωνη Τσοῦτίνου, ἔ.π., σ. 33 — 34.

ματα, τὸ Ἄρτα καὶ τὸ Ἄκαρνανία⁵, οὔτε ποιό προὑπῆρξε, οὔτε τὸ γιατί τὸ Ἄκαρνανία ἐξαφανίστηκε.

ε) Κανέννας δὲν ἀναφέρει ἂν ὑπάρχουν ὁμώνυμα τοπωνύμια καὶ ἂν ὑπάρχουν, πῶς ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο. Γιατί, ἂν ὑποθέσουμε πῶς ἢ Ἄρτα ἢ δική μας χρωσταίει τὸν ὄνομά της στὸν Ἄραχθο, οἱ ὁμώνυμες πόλεις ἢ περιοχές, ποῦ δὲν ἔχουν Ἄραχθο, ποῦ τὸ χρωστᾶνε;

Ὅλα αὐτὰ τὰ κενά, ποῦ ἀφήνει ἀκάλυπτα ἢ ἀποψη ποῦ δέχεται τὴν ἐξέλιξη τῆς λέξης Ἄραχθος (ἢ Ἀργιθέα ἢ Ἐόρδα ἢ Ἀμπράτσια) σὲ Ἄρτα, ἰδιαίτερα ἢ ἀνυπαρξία σὲ κείμενα τῶν «ἐνδιάμεσων τύπων» καὶ ἢ ὑπαρξία πολλῶν ὁμώνυμων πόλεων ἢ περιοχῶν, πείθουν ὅτι ὅλες οἱ περὶ «παραφθορᾶς» ἀπόψεις δὲν εὐσταθοῦν καὶ ὅτι μιὰ ἄλλη ἐξήγηση γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ὀνόματος Ἄρτα πρέπει νὰ δοθεῖ, μιὰ ἐξήγηση, ποῦ νὰ δικαιώνεται ἱστορικὰ κι ὄχι γλωσσολογικά.

(Συνεχίζεται)

5. Κοίτ. : Σερ. Ξενόπουλου, ὁ.π., σ. 8, σμ. 13.

Ὁ δὸς Τί ποιε

ΗΛΙΑ ΑΑΓΙΟΥ

*Ἄνθισμένες κερασιές καὶ φεγγαροστοιχίες
πλάϊ στὸν Ἄγιο Δρόμο μὲ τὲ ρωμαϊκὲς κολόνες
ποῦ γινε νεκροταφεῖο μετὰ τὴν κατοχή.
Περναίει ὁ κῆρ Μάνθως ὁ ἀγροφύλακας
μὲ μιὰ ἔκφραση κατανόησης
φέρνοντας πεσκέσει τὴ ζωὴ του.
Δυὸ γυναῖκες
— σὰν παλτὰ περασμένης μόδας
ποῦ νίκησαν τὸ σκῶρο
καὶ νικήθηκαν ἀπ' τὴ ναφθαλίνη
νὰ μιλᾶν γιὰ τὴ Ματίνα
τὴ Ματίνα ποῦ ἔγινε πόρνη.
Ἐνα ποδήλατο
ποῦ στ' ἀξόνια του κυλάει ἢ ψυχὴ μας
καὶ παρακάτω δίπλα σ' ἕνα μαῦρο γάτο
στὸν ἀριθμὸ μηδὲν
ἕνας ἄνθρωπος.*

Ο ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ Σ. ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑ

Τὸ ἱστόρημά μου αὐτὸ τ' ἀρχίζω κάπως ἀνορθόδοξα, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ δια-
βαστῆς μου νὰ μὲ παρακολουθήσει καὶ νὰ καταλάβει τὴν ἀγάπη τῶν Ἀρτινῶν γιὰ
τὸ κυνήγι.

Στὸν Κυνηγετικὸ Σὺλλογο γράφτηκα τὸ 1924¹.

Γιὰ νὰ γίνεις μέλος σύμφωνα μὲ τὸ Καταστατικὸ καὶ τὸ Νόμο, ἔπρεπε νὰ
εἶσαι πάνω ἀπὸ 18 χρονῶν, καὶ γὰ τὰ εἶχα πατήσει ἀπὸ καιρὸ.

Τὸ κυνήγι μ' ἄρεσε. Καὶ ὁ παπούς μου καὶ ὁ πατέρας μου ἦταν κυνηγοί. Ἐγώ,
λίγο περισσότερο.

Μὲ τὴ διοίκηση τοῦ Συλλόγου ἀνακατεύθηκα πολὺ γλήγορα, σὰν εἰδικὸς γραμ-
ματέας στὴν ἀρχή, γενικὸς ἀργότερα καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια πρόεδρος.

Τὸν Σὺλλογο τὸν ἀγαποῦσα σὰν κάτι δικό μου, κι' ἀξίζε τὸν κόπο. Ἡμᾶσταν
λίγοι, ἀγαπιόμασταν, ἢ παρέα μοίραζε τὸ κυνήγι, δὲν εἶχε σημασία ποιὸς τὸ σκό-
τωνε, δὲν πειραζόμασταν, ἀν λέγαμε κανένα καλαμπούρι, προσπαθοῦσαμε νὰ μὴ
θιζοῦμε τὸν συνάδελφο.

Γιὰ τὸ κυνήγι εἶχα ἀδυναμία, εὐτυχῶς τὴν ἔχω ἀκόμα.

Ὅταν ἤμουν φοιτητῆς, κι' ἀργότερα ὅταν δούλευα στὴν Ἀθήνα, κανόνιζα
ν' ἀρχωμαι στὴν Ἄρτα τὴν ἐποχὴ πού ἐπιτρέπονταν τὸ κυνήγι.

Τὸ κυνήγι αὐτὸ καθαυτὸ, σὰ θήραμα, δὲν τ' ἀγάπαγα, δὲν τὸ πολυέτρωγα,
οὔτε καὶ στὸ σπῆτι τὸ πολυῆθελαν.

Ἦθελα ὅμως νὰ τὸ κυνηγήσω, νὰ δῶ τὸ σκυλὶ νὰ χλαυνάει², νὰ μυρίζει τὸ
ντορό³, καὶ σὰν φτάνει κοντὰ στὸ θήραμα, νὰ τοῦ κοκινίζουν τὰ μάτια, νὰ τοῦ ση-
κάνεται ἡ τρίχα, λὲς καὶ τὸ περνοῦσε ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, πού μετεδίδετο σὲ μένα καὶ
σὲ κάθε κυνηγὸ, πού μόλις ἔφτανε στὸ γιατάκι⁴ τοῦ ζώου, ἔβγαζε οὐρλιασμα χαρᾶς
ἢ μανίας, πηδοῦσε ἀπάνω του καὶ τρομαγμένο τὸ ζῶο τῆβαζε στὰ πόδια.

Ἡ, νὰ βλέπεις στὸ πέταγμα τὴ μπεκάτσα⁵, τὸ παπί, τὸ τριγόνι, τ' ἀγριοπερί-
στερο, τὸν κότσουφα, νὰ τὰ ντουφεκάς καὶ νὰ γκρεμίζονται ἢ, τὴν πέρδικα νὰ τὴν
κρατᾶς καθὼς τὴ βγάξει τὸ σκυλὶ μὲ τὸ πρῶτο ἢ τὸ δεῦτερο φυσέκι.

Μὴ νομίσεις διαβαστῆ μου πὼς οἱ κυνηγοὶ εἶναι αἰμοβόροι. Οἱ περισσότεροι
μποροῦ νὰ σοῦ πῶ, ποτὲ δὲν τουφέκισαν ἡμερο πουλὶ καὶ τ' ἄγρια μόνο στὸ πέταγμα,
γιὰ νὰ τοῦ δίνουε εὐκαιρία νὰ φύγει.

1. Στὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τὰ παλιὰ σώζεται μονάχα τὸ βιβλίο ἐγγραφῆς μελῶν τοῦ
1924.

2. Εἰδικὸ γαύγισμα πού μόνον τὰ κυνηγόσκυλα ἔχουν.

3. τὰ ἔχνη.

4. Τὸ μέρος πού διέμενε ἡ κρυβόταν.

5. Βελουδομάτα τὴ λέμε, γιὰτὶ τὸ μάτι της εἶναι σὰν ἀπὸ βελούδο.

Γιὰ νὰ μάθεις καὶ κάτι ἄλλο, σοῦ μαρτυρῶ πὼς τὰ 2/3 τῶν κυνηγῶν ἔχουν ἐπιτυχίες ἀπὸ 10 - 50 %ο. Τὸ ὑπόλοιπο 1/3 ἀπὸ 50 — 95 %ο.

Ἔτσι βλέπουμε πὼς οἱ πιθανότατες νὰ γλυτώσουν τὰ πουλιὰ εἶναι μεγάλες.

Ἐχει ἀκόμα ὁ κυνηγὸς ἓνα πλεονέκτημα, ποῦ δὲν τῷχει κανένας, χαρὰ Θεοῦ ὅλ' ἀπὸ τὸ πᾶ. Ζεῖ μὲ τὴ φύση καὶ τὴν ἀπολαμβάνει στὶς ὁμορφότερες στιγμὲς τῆς.

Τὴν παραμονὴ τοῦ κυνηγιοῦ κοιμᾶται νωρίς, (ὅταν εἴμασταν μικρότεροι, ἀπὸ τὴν χαρὰ μας δὲν κοιμώμασταν), ξυπνάει δυὸ ὥρες πρὶν ξημερώσει, μαζεύει τὰ σκυλιὰ του - ποῦ βλέποντάς τον ἀρματωμένο καταλαβαίνουν πὼς θὰ πᾶν κυνήγι, πηδᾶν ἀπάνω του, κάνουν σὰν τρελλὰ ἀπ' τὴ χαρὰ τους, - ἀνταμώνει τοὺς συντρόφους καὶ ξεκινᾶν.

Φτάνουν στὸν κυνηγότοπο μισὴ ὥρα πρὶν φέξει, ἀνεβαίνουν τὴ βουνοπλαγιά.

Ὁ Αὐγερινὸς τοὺς καλοδέχεται. Μὲ σιγικουνιὰ ἢ ροδαυγὴ ἀμολαεὶ τὸ φῶς τῆς.

Οἱ ἴσκιοι ποῦ ἄφηνε τὸ σκοτάδι, χάνονται, λὲς καὶ τοὺς κατάπιε τὸ βουνό. Ξαστερώνει.

Τὰ πουλιὰ ἀρχίζουν τὸ κελήδημα. Τ' ἀηδόνια, ἂν εἶναι ἀνοιξη, σὲ μαγεύουν μὲ τὸ τριλλισμὰ τους, τὰ κοτσύφια ἂν εἶναι χειμῶνας, οἱ πέρδικες μὲ τὸ ὁμορφὸ λάλημά τους καλοῦν τὰ ταίρια τους. Γιορτάζουν τὰ μάτια σου ἀπὸ τὰ λογιῶν - λογιῶν ἀγριολούλουδα, γεμίζουν τὰ ρουθόνια σου ἀπὸ τὴν μοσχοβολιά τους, ἀπ' τὸ θυμάρη καὶ τὰ πλεμόνια ἀπὸ μυρωμένο ὀξυγόνο. Καὶ σὲ λίγο προβάλλει ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ ἓνας τεράστιος φωτεινὸς δίσκος.

Τὸ μεσημέρι μαζευόμασταν κάτω ἀπὸ κάποιον δένδρον, κοντὰ σὲ βρύση ἢ πηγὴ, (τὸν τόπον τὸν ξέραμε σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ, τὸν εἶχαμε πατήσει ἑκατοντάδες φορές), στρώναμε φύλλα ἀπὸ πλατάνια ἢ ἀπὸ στέγες⁶ ἂν ἦταν χειμῶνας. Κατεβάζαμε τὰ σακκιδιά μας ἀπὸ τὴν πλάτη, τίς περισσότερες φορές χωρὶς κυνήγι, ἀκουμπούσαμε τὸ κολατσιὸ μας, ποῦ θάτανε ψωμὶ σταρένιο ζυμωμένο στὸ σπίτι, σκόρδο, ἐληές, ἢ φέτα τυρὶ, νερὸ δροσερὸ καὶ βρεξη.

Ὅλα τὰ παραπάνω τᾶγραψα νὰ δείξω γιατί οἱ ἄρτινοὶ ἀγάπαγαν τὸ κυνήγι καὶ ὁ πρῶτος σύλλογος ποῦ ἔφτιασαν μετὰ τὴν προσάρτηση, ἦταν ὁ Κυνηγετικὸς.

Ἄλλωστε ἡ ἀγάπη τῶν Ἀρτινῶν γιὰ τὸ κυνήγι ἦταν πολὺ παλιά. Ὅταν τὸ 1449 μ.Χ. κάθε ἀντίσταση στοὺς τούρκους ἦταν μάταιη κι' οἱ ἄρτινοὶ συνθηκολόγησαν, ἐξασφάλισαν πολὺ εὐνοϊκοὺς ὅρους⁷. Χαμηλὸ φόρο, ἐλεύθερη ἀσκηση τῆς λατρείας, «νὰ ἔχουν ἀκόλυτο τὸ δικαίωμα τῆς θήρας (κυνηγιοῦ) καὶ τῆ διατροφή λαγωνικῶν κυνῶν καὶ νὰ θέτουν ὅπισθεν τῶν ὑποδημάτων των πριστήρας (σπιρούνια)» κ.λ.π., κ.λ.π.

Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ βλέπουμε πὼς μεταξὺ ἄλλων εὐεργετημάτων ἦταν καὶ τὸ κυνήγι. Τὴν ὥρα δηλαδὴ τῆς συμφορᾶς δὲν τὸ λησμόνησαν.

Μὴ μοῦ πεῖτε τὴν παροιμία «τὸ χωριὸ καλεῖται καὶ ἡ λούζεται». Ὅχι! Τὸ κυνήγι τὰ παλῆὰ χρόνια ἦταν προνόμιο τῶν βασιλιάδων, τῶν ἀρχόντων. Οἱ Θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦταν κυνηγοὶ καὶ γιὰ τὸ Θεὸ τοῦ Κυνηγιοῦ ἔβαλαν μιὰ ἀπ' τίς ὁμορφότερες Θεές του, τὴν Ἄρτεμη.

Ὅλοι οἱ ἡμίθεοι καὶ οἱ ἥρωες ἦταν κυνηγοὶ. Ἡ Ἄρτα εἶχε ἀπέραντα δάση καὶ τὸ κυνήγι γιὰ τοὺς ἄρτινοὺς ἦταν Ὀρησκεία.

Ἡ ἀγάπη συνεχίστηκε παρ' ὅλες τίς συμφορές ποῦ τοὺς χτύπησαν⁸.

6. Χόρτα πλατύφυλλα.

7. Κοίταξε : «Δοκίμιον» Σερ. Ξενοπούλου, ἐκδ. 1962 σελ. 160 - 161.

8. Κοίταξε σελίδα 11, «Λεύκωμα Ἄρτας» λογοτέχνη Μ. Περᾶνθη.

Τὸν πρῶτο σύλλογο πού ἐφκριασαν μετὰ τὴν προσάρτηση τῆς Ἄρτας στὴ μάννα Ἑλλάδα, ἦταν ὁ Κυνηγετικός.

Ψάχνοντας τ' ἀρχεῖα τοῦ συλλόγου, εἶχα τὴν τύχη νὰ βρῶ ἓνα Καταστατικό, τοῦ 1913⁹. Προτοῦ ὅμως προχωρήσω, θ' ἀντιγράψω τὸ 1ο καὶ 2ο ἄρθρο του :

Ἄ ρ θ ρ ο 1ο. Ἰδρύεται ἐν Ἄρτῃ Σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Κυνηγετικός Σύλλογος Ἄρτης ἢ Ἄρτεμις σκοπὸν ἔχων τὴν ἐνάσκησιν τῶν μελῶν αὐτοῦ εἰς τὸ καλῶς βάλλειν διὰ πυροβόλων ὄπλων.

Ἄ ρ θ ρ ο ν 2ο. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἐπιτυγχάνεται, α) διὰ συντηρήσεως σκοπευτηρίου.

β) Δι' ἐξασκήσεως ἐπὶ σκοπὸν βολῆς.

γ) Διὰ προπαιδεύσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν ἀτόμων στρατιωτικῶς.

δ) Διὰ κυνηγετικῶν ἀγῶνων καὶ παροχῆς βραβείων.

ε) Διὰ ἐκτάκτων ἐκδρομῶν.

στ) Καὶ διὰ συμπράξεως μετ' ἄλλων σωματείων καὶ μετὰ τῆς Σκοπευτικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν.

Ἄρθρον 3ον..... 4ον..... 53ον.....

Ἐν Ἄρτῃ τῇ 13 Ἀπριλίου 1913.

Τὰ μέλη Κ. Ι. Μόραλης, Γεωργ. Κόννης, Εὐστράτιος Παναγιῆς, Ἀλέξανδρος Τσάκαλος, Κων/νος Κατσάνος, Κων/νος Ἀγαθῆς, Κ. Πατσαλιῆς, Θρασύβουλος Στρατῆς, Ἀλεξ. Κογιαντής, Ἰωάννης Μάγκος, Ἀλεξ. Κατσίκας, Ν. Α. Οἰκονόμου, Εὐάγγελ. Καλυβιώτης, Νικόλ. Κασοῦκας, Κ. Οἰκονόμου, Ἡλίας Ραδοβίζης.

Ἐπιπλέον ἀντίγραφον τοῦ ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου 1895 Καταστατικοῦ ὡς ἐτροποποιήθη δυνάμει τοῦ Νόμου περὶ Σωματείων.

Ἐν Ἄρτῃ τῇ 14 Ἀπριλίου 1915.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Κ. Μόραλης.

Ὅπως παραπάνω γράφω, τὸ Καταστατικό ἔχει 53 ἄρθρα. Τὸ διάβασα μὲ προσοχή. Σὲ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶδα κάτι σχετικὸ μὲ τὸ κυνήγι, γιὰ ἄδειες τοῦ κυνηγιοῦ, γιὰ προστασία τῶν ἀγρίων ζώων, ἢ τῶν πουλιῶν.

Αὐτὸ μοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Ἐπρεπε νὰ βρῶ τὴν αἰτία, μὲ τὸν συλλογισμὸ στὴν ἀρχή, ρωτώντας ἀργότερα.

Ὅταν πρωτοφκιάχτηκε ὁ σύλλογος, ἡ λεύτερη Ἑλλάδα ζοῦσε μὲ τὴ μεγάλη ἰδέα, μὲ τὸ ὄνειρο νὰ λευτερωθοῦν τὰ σκλαβωμένα μας ἀδέλφια πού ἦταν περισσότερα ἀπὸ τὰ λεύτερα.

Στὶς γιορτές, στὶς συγγενικὲς ἢ φιλικὲς συγκεντρώσεις, δὲν ἀκουγες ἄλλη εὐχή ἀπὸ τὸ : **ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ** παιδιά.

Πίστευαν πὼς πάλι μὲ χρόνους μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θ' ἄναι.

Οἱ Τοῦρκοι ἦταν πολλοί, οἱ Ἕλληνες λίγοι, ἔπρεπε νὰ γυμναστοῦν. Νὰ γίνουνε ὅλοι στρατιῶτες, ἱκανοί, ὅπως λένε καὶ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ Καταστατικοῦ.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἡ Ἐθνικὴ ἑταιρεία, μὲ ἔδρα τὴν Ἀθήνα καὶ παραρτήματα ὅλους τοὺς κυνηγετικούς συλλόγους, πού σκοπὸν εἶχαν νὰ ἐτοιμάσουν τὰ Ἑλληνόπουλα γιὰ τὴν μεγάλη ἰδέα.

Βοηθοῦσαν μὲ χρῆμα, μὲ ὄπλα, τὰ ἀνάρτητα σώματα τῆς Μακεδονίας, Θράκης, Ἡπείρου, μαζὶ μὲ τὰ κομιτάτα πού ἰδρύθηκαν γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ στους ὑπόδουλους τόπους μας.

Καὶ ὅπως ἔγραψα στὸν «Πετροπόλεμο», πού δημοσιεύθηκε στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ «Σκουφᾶ», ἤλθαν οἱ μεγάλες ἐκεῖνες στιγμές. Οἱ μεγάλες ὥρες πού

9. Γράφω τὴν τύχη, γιατί κατὰ τὴν κατάληψη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ κατὰ τὸν ἀναρτοπόλεμο τ' ἀρχεῖα καταστράφηκαν.

λευτερώθηκαν οί σκλαβωμένοι. Μά ή άρχομανία, ή κατάρρα τών κακών άνθρώπων που διοικοῦσαν τότες τήν Έλλάδα, τά γκρέμισαν όλα.

Συγχώραμε διαβαστή μου, τίς μεγάλες αὐτές δοξασμένες ήμέρες τίς έζησε και ή ταπεινότης μου, έφτασα και γώ ώς τήν κόκκινη μηλιά, έφτασα και γώ όξω από τήν ΠΟΛΗ, οί λίγο πιό μεγάλοι από μένα μπήκαν και μέσα...

Έτσι ιδρύθηκε και ό Κυνηγετικός Σύλλογος.

Άπό τούς 16 που υπογράφουν τό Καταστατικό, οί δυό μονάχα ήταν κυνηγοί. Οί άλλοι καθηγητές, Εισαγγελέας, συμβολαιογράφος και προεστοί.

Γιά τήν εξάσκηση στό «καλώς βάλλειν» διάλεξαν έναν τόπο κάτω άκριβώς από τή βουνοπλαγιά τής Περάνθης, 800 μέτρα απόσταση από τό τελευταίο σπίτι, όπου άκριβώς σήμερα είναι τό σκοπευτήριο¹⁰. Τό οίκημα χτίστηκε τό 1900. Έκει, όταν ήμασταν μαθητές και άργότερα, πηγαίναμε και ρίχναμε γκράδες¹¹ και Μάλιχερο¹², στό σημάδι. Άπό τό 1915 κι' άργότερα ό σύλλογος περιήλθε στά φυσικά του μέλη, στους κυνηγούς. Άπό δώ και πέρα άρχίζει ή πολιτιστική δράση του συλλόγου, με διαλέξεις, ιππικούς αγώνες, Άθλητικούς, στό πήδημα, στό τρέξιμο, στό λιθάρι, στό πάλαιμα, με γιορτές, έκδρομές, χορούς. Όλη γενικά ή κίνηση τής Άρτας, να μη σάς φανεί υπερβολή, γίνονταν από τόν Κυνηγετικό Σύλλογο. Πειράζονταν μεταξύ τους οί κυνηγοί με άστεϊα, που γέλαγε όλη ή πόλη, μέρες ολόκληρες. Έκεινος που τράβαγε τά περισσότερα, ήταν ό Στάθης ό Γιαννής ή Δωρόθεος, ό φίλος μου. Άξίζει τόν κόπο να σάς γράψω ένα από τά πολλά.

Ό Στάθης, όπως σ' άλλο φύλλο του «Σκουφά» έγραψα, είχε τό Βελούχι¹³ του εκεί όπου σήμερα είναι τό Δημοτικό περίπτερο «Κρυστάλλης».

Νόμιζε πως ήταν κυνηγός. Πολύ κοντός και τά χεράκια του άκόμη κοντήτερα. Γιά τόν λόγο αυτό δεν μπορούσε να στηρίξει και να φέρει τό κοντάκι του ντουφεκιού στα ίσα, κι' έτσι, είχε πάντα άποτυχίες.

Τόν πείραζαν όλοι και περισσότερο ό φίλος του Σπύρο Μποτσώλης, που όταν γύριζε από τό κυνήγι, ή είχε, ή δεν είχε, γέμιζε τόν ντρουβά με χορτάρι, έβαζε 4 πόδια από λαγό στο ντρουβά - που να φαίνονται σά δυό λαγοί - και περνούσε από τό Βελούχι του Στάθη να πιει κανένα ούζο.

Ό Στάθης ποτέ δεν τόν ρώταγε που τούς βάρεσε, έκανε πως δεν πρόσεχε, μόνο σαν έφευγε, τόν μούτζουνε με χέρια και με πόδια κι' έλεγε στους άλλους πως ό Μποτσώλης τούς αγοράζει τούς λαγούς κι έρχεται στο μαγαζί του για να τόν σκάσει.

Τά λόγια του συνοδεύονταν βέβαια από τίς σχετικές βρισιές.

Μιά μέρα συνεννοήθηκαν οί κυνηγοί να τόν δουλέψουν περισσότερο, και για τή δουλειά αυτή βάλαν πάλι τό Σπύρο Μποτσώλη.

Άπό βραδύς κανόνισαν να πάν τρεις παρέες για κυνήγι. Η μία με τόν Χαρίλαο Βάγια, ή άλλη με τόν Άλέκο Ζέρβα και ή τρίτη - που θάπαιρνε μαζί της και τό Στάθη - με τόν Γιώργο Πίσπερη. Σίγουρος πια ό Στάθης πως θάπαιρνε λαγό ή μεράδι, χάρηκε.

10. Έως τό 1940 όλη αυτή ή έκταση ήτο άκατοίκτη. Κατά τήν διάρκεια του άνταρτοπολέμου περιήλθε εις τούς όρεινούς που κατέβηκαν από τά χωριά τους. Αυτή ή μικρή έκταση όπου σήμερα είναι τό σκοπευτήριο, διασώθηκε από τόν γράφοντα, με προσωρινά μέτρα και άλλες ενέργειες που αν μπορέσω θα τίς γράψω σ' άλλο σημείωμα.

11. Παλιό πολεμικό όπλο.

12. Πολεμικό όπλο που χρησιμοποιήσε ό στρατός μας στον δοξασμένο πόλεμο του 1912 - 13 κατά τούρκων και βουλγάρων.

13. Βελούχι = έξοχικό Κέντρο.

Οι παρέες γύρισαν όλες στο βελούχι χωρίς κυνήγι, στενοχωρημένοι τάχα και συζητούσαν για τις άποτυχίες τους.

"Υστερα από μισή ώρα έρχεται και ο Μποτσώλης, με τέσσερες λαγούς (τόν ένα τόν βάρεσε ο ίδιος, τούς άλλους τρεις οι παρέες και τούς έδωσαν σ' αυτόν για να δουλέψουν τόν Στάθη).

Κουρασμένος τάχα απ' τò βάρος, κατεβάζει τόν ντρουβά με τούς λαγούς και παραγγέλλει τò ουζò του. 'Ο Στάθης έκανε πώς δεν άκουσε.

Μ π ο τ σ ώ λ η ς : Πώς πήγατε παιδιά ;

'Η Π α ρ έ α : Δέν κάναμε τίποτα Σπύρο. 'Ο Βάγιας βάρεσε ένα, τόν χάσαμε, δέν μπόρεσαν τά σκυλιά νά τόν βρούν. 'Εσύ ;

Μ π ο τ σ ώ λ η ς : Τέσσερους.

'Η Π α ρ έ α : Μωρέ θηρίο!

Μ π ο τ σ ώ λ η ς : Θα βάραγα περισσότερους, αλλά δέν μπορούσα νά τούς σηκώσω!

'Η παρέα δέν μπόρεσε νά κρατηθῆ. "Αρχισαν νά γελᾶν με τή ψυχή τους, ο Στάθης τούς άγριοκύταξε. 'Ατάραχος ο Μποτσώλης, βγάξει τούς λαγούς από τόν ντρουβά, δίνει από ένα σέ κάθε παρέα κι έναν τού Στάθη.

— «Σᾶς τούς χαρίζω παιδιά, θα ξαναβγῶ αύριο για κυνήγι, εἶμαι κυνηγός εγώ μ' άρχ....., δέν εἶμαι ζευζέκι!!!»

Τò τί έγινε, δέν περιγράφεται. 'Αρπάζει τò λαγò ο Στάθης, τόν πετάει και τρέχει νά τόν πατήσει. 'Από τή βία του γλυστράει και πέφτει άπάνω στο λαγò. Τόν σήκωσαν, ξεφεύγει και ξεκρεμάει τò δίκανο, νά βαρέσει τò Μποτσώλη. "Εκαναν πώς τόν κρατούν, αν και ἤξεραν πώς δέν θα γινόταν τίποτα, δέν θάβρισκε στόχο...

'Ατάραχος ο Μποτσώλης τούς χαιρέτησε : «Γειά σας παιδιά, γειά σου Στάθη, αύριο θάρω για καφέ». Και πήγαινε, και τάφκιαναν. 'Ο τσακωμός των, δέν κράταγε περισσότερο από μιὰ -δυò μέρες.

Τò δούλεμα τού Στάθη ἢ όποιανού άλλου συναδέλφου, τò μάθαινε όλ' ἠ "Αρτα και γελοῦσε και ξαναγελούσαμε κ' έμεις πού τὰ διηγούμασταν. Κάπως έτσι πενούσαμε τότες."

Εἰκόνα

Περπατάει με τήν καρέκλα στο χέρι.

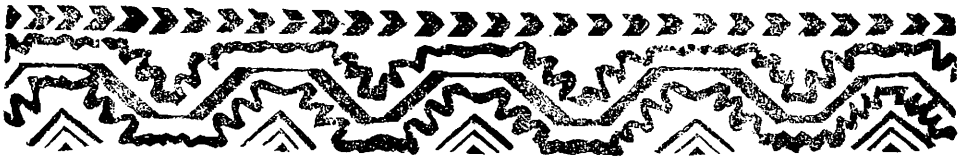
Μεταφέρει τὰ πράγματα ένα - ένα
κάτι θέλει ν' αφήσει στον καλιò τόπο,
σ' εκείνο τò δωμάτιο.

"Ίσως ένα ποίημα, μιὰ φωτογραφία,
ἢ κάτι ακόμα πιò άσήμαντο.

Κομματιασμένο μεταφέρουμε τόν κόσμο.

Τὰ πράγματα αντιστέκονται νά τὰ σηκώσουμε.

'Εκεί πού κρατάει τήν καρέκλα,
μποροῦσε νά κρατάει ένα κομμάτι
απ' τή σπασμένη προσωπογραφία του.

ΟΙ ΕΠΤΑ ΔΥΝΑΜΕΙΣ*

Θεατρικὴ ποράστιαση ποὺ παίζονταν ὑπαίθρια
κάθε Ἀποκριὰ στὴν Ἄρτα

ΤΟΥΡΚΙΑ : Ἀλλάχ, Ἀλλάχ, ἡ μοῖρα μου
πολλὰ τάχει γραμμένα,
τὰ τόσα βιλαέτια μου
νὰ χάνω ἓνα - ἓνα.
"Ὅσο παρέρχετ' ὁ καιρὸς
κι ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια,
τόσο ἡ καρδιά μου θλίβεται
καὶ νοιώθει καταφρόνια.
Ποῦναι ὁ καιρὸς ποὺ μοναχὰ
σὰν ἀνοιγα τὸ στόμα,
ὅλος ὁ κόσμος μ' ἔτρεμε
κι' ὄλ' ἡ φραγκιά ἀκόμα ;
Ἀλλάχ, Ἀλλάχ καὶ Σουβελάχ
κι' ἐσύ γκιουζέλ Ἀγγλία,
πῶς ἡ Ἑλλάδα ἔκανε
μεγάλη ἐκστρατεία;
Φωτιά μεγάλη ἀναψε
στῆς Βουργαριᾶς τὰ μέρη,
θαρρῶ πῶς μαγειρεύεται
μεγάλο νταραβέρι.

ΑΓΓΛΙΑ : Τουρκία, ἀδίκως κλαίγειςαι
καὶ ἄδικα φωνάζεις,
δὲν μοιάζεις γένος Μουχαμέτ,
ἀλλὰ γυναίκα μοιάζεις.
Ψυχὴ ἂν ἔχεις ἀνδρική
καὶ θάρρος μέσ' στὰ στήθη
ζῶσε τὸ γιαταγάνι σου
καὶ χτύπα τὸν ἐχθρό σου.
Κι ἂν ἡ Εὐρώπη στοῦ λουτροῦ
τὰ κρῦα σὲ ἀφήσει,

*Τὸ δημοσιευόμενο λαϊκὸ θεατρικὸ ἔργο, παιζόταν στὴν Ἄρτα περίπου 50 χρόνια
κάθε Ἀποκριὰ. Εἶναι ἀγνωστο τὸ ποῖός τόγραψε. Προφανῶς γράφηκε μετὰ τὸ 1897 καὶ
πρὸ τοῦ 1912, στὰ πλαίσια προετοιμασίας τοῦ λαοῦ γιὰ πόλεμο.

GERMANIA :	ὁ ἄγγλος δίπλα σου Ντεμπλό τὸ αἷμα του θὰ χύσει. Τουρκία μὴ ξεχνᾷς πὼς ζεῖ κι' ἡ Γερμανία κι' ἂν ἡ Ἑλλάς τὸ χέρι της ἀπάνω σου ἀπλώσει, ὄχι σὲ σέ, ἀλλὰ σὲ μᾶς λογαριασμό θὰ δώσει.
ΙΤΑΛΙΑ :	Τὸ Ἴλιος κι' ὁ Ντάνταλος καθὼς καὶ ὅλοι πάντα θὰ φέρουν τὰ καθέκαστα στὸ Στάτεβο καὶ Ἄντα.
ΤΟΥΡΚΙΑ : (πρὸς τοὺς συμμάχους)	Εὐχαριστῶ σας ἀδελφοί διὰ τὰ αἰσθήματά σας ἀλλ' ὅμως τώρα θὰ φανεῖ καὶ ἡ Ἑλλάς μπροστά σας.
ΣΥΜΜΑΧΟΙ : ("Ὅλοι μαζὺ)	Πὼς ἡ Ἑλλάς θ' ἀνατολμᾷ ;
ΤΟΥΡΚΙΑ :	Θὰ τολμήση καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ μὲ προτιμήσει.
ΣΥΜΜΑΧΟΙ : ("Ὅλοι μαζὺ)	Ποῦ εἶναι λοιπόν ;
ΕΛΛΑΣ : (πρὸς συμμάχους) (πρὸς Γαλλίαν)	Εἶμαι ἐδῶ, εἶμαι μικρὴ, ἀλλὰ κανεὶς ἀπὸ ἐσᾶς δὲν μὲ φοβίζει. Γαλλία ἤμουν ἄλλοτε ὡσὰν κι' ἐσὺ μεγάλη, ἡ Σαλαμίς τὸ μαρτυρεῖ καθὼς καὶ ἡ Μυκάλη. Κι' ἐγὼ ποτὲ κατέκτησα πολλὰς φυλάς ἀγρίας, ἀλλὰ παντοῦ ἐσκόρπαγα λαμπρὰς ἐλευθερίας.
(πρὸς Ἀγγλίαν)	Ἀγγλία ἤμουν ἄλλοτε ὡσὰν κι' ἐσ' εἶσαι τώρα, ἡ Κύπρος μου τὸ μαρτυρεῖ καθὼς κι' ἡ Μαραθώνα. Κι' ἐγὼ ποτὲ κατέκτησα πολλὰς φυλάς ἀγρίας, ἀλλὰ παντοῦ ἐσκόρπαγα λαμπρὰς ἐλευθερίας.
(πρὸς Ἰταλίαν)	Κι' ἐσὺ μὲ τὰ πολλὰ φτερά, ὦ Ἰταλία τράβα, ὄχι ἀνδρεία πρὸς ἐμέ, ἀλλὰ πρὸς τὴν Μασσάβα.
ΑΥΣΤΡΙΑ : (πρὸς Ἑλλάδα)	Ἐψαλες τὸν ἐξάψαλμο κι' εἶπες διὰ τὸν καθένα. Τώρα τί ἔχεις διὰ νὰ εἰπεῖς

ΕΛΛΑΣ :
(πρὸς Αὐστρίαν)
ΓΑΛΛΙΑ :
(πρὸς Ἑλλάδα)

ΕΛΛΑΣ :
(πρὸς Γαλλίαν)
ΓΑΛΛΙΑ :
(πρὸς Ἑλλάδα)

ΕΛΛΑΣ :
(πρὸς συμμάχους)
μὲ θυμὸ)

ΣΥΜΜΑΧΟΙ :
(ἔλοι μαζύ)

ΕΛΛΑΣ :
(πρὸς συμμάχους)

ΣΥΜΜΑΧΟΙ :
(ἔλοι μαζύ)

ΕΛΛΑΣ :

ΣΥΜΜΑΧΟΙ :
(ἔλοι μαζύ)

ΕΛΛΑΣ :
(πρὸς ἔλους)

ἀκόμη καὶ δι' ἐμένα ;
Σὲ σέ δὲν λέγω τίποτε,
ἀλλὰ θάρθεϊ μιὰ μέρα.
Ἑλλάς μου ἀφοπλίσου
καὶ μιὰ μέρα θὰ τὸ βροῦν
οἱ θλιβεροὶ ἔχθροί σου.
Καὶ ἐσὺ Γαλλία μὲ προστάξεις ν' ἀφοπλισθῶ ;

Ν' ἀφοπλισθεῖς.

Ἕλληνοὶ Γάλλοι, Γερμανοὶ
κι' Αὐστριακοὶ, πιὸ πέρα,
μὴ σᾶς πάρει ὁ διάολος
καὶ μάννα καὶ πατέρα.
Θὰ σᾶς πετάξω μοναχὴ
ἄλλους ἀπὸ τὴ μέση
κι' ἡ χαϊδεμένη σας Τουρκιὰ
στά νύχια μου θὰ πέσει.
Ἑλλάς ἀφοπλίσου.

Ἄφῃστε βρὲ παιδιὰ νὰ μετρηθῶ
μὲ τὴν Τουρκία μόνη,
τόσον καιρὸν ἀμέτρητα
παιδιὰ μοῦ τὰ σκλαβώνει.
Ἑλλάς ἀφοπλίσου.

Ἡ χώρα ποῦ ἀπ' τὰ σπλάχνα της
γεννήθηκεν ὁ Ἄρης
δὲν παραδίδει τ' ἄρματα
καὶ τόλμα νὰ τὰ πάρεις.
Λαέ, τί στέκεις, δὲν θωρεῖς
πῶς σφάζεται ἡ γενιά σου ;
Δὲν βλέπεις πῶς ὁ τόπος σου
γέμισε πτώματά σου ;
Τῶν νέων μας Πατριαρχῶν
δὲν βλέπεις τὰ κουφάρια,
πῶς τὰ κυλοῦν οἱ ἄπιστοι
στοὺς δρόμους, στά λιθάρια,
καὶ πρὸς τὸ κοιμητήρι σου
οἱ Τάρταροι τρομάζουν ;
Ἑλλάς ἀφοπλίσου.

Τόπο, νὰ σύρω τὸ σπαθί,
τὸ κοφτερὸ σπαθί μου
καὶ ἔλος ὁ Ἑλληνισμὸς
θ' ἀναστηθεῖ μαζύ μου*.

* Ὁ «Σκουφᾶς» παρακαλεῖ ὅποιον ἔχει στοιχεῖα ἢ παρατηρήσεις γιὰ τὸ δημοσιευμένο ἔργο, νὰ τίς θέσει ὑπ' ὄψιν τοῦ περιοδικοῦ μας.

‘Ο ‘ΚΑΦΕΣ’

ΝΙΚΟΥ ΕΥΤΑΞΙΑ

Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, κανένα ζήτημα, καμμιά διαφορά, εἴτε μεταξύ τούρκων, εἴτε μεταξύ ραγιάδων, δὲν εὑρίσκε λύση ἀπὸ τῆ διεφθαρμένη τουρκικὴ Διοίκηση, χωρὶς τὸ καθιερωμένο γιὰ τὸν ἀρμόδιο ὑπάλληλο «μπαξίς» (φιλοδώρημα), ποῦ ἦταν φυσικὰ ἀνάλογο μὲ τὴν σπουδαιότητα ποῦ εἶχε ἡ ὑπόθεση.

Τὸ «μπαξίς» ἦταν τὸ μαγικὸ κλειδί ποῦ ἀνοίγε ὅλες τὶς πόρτες, γιὰ δίκαιες καὶ ἀδίκες ὑποθέσεις, πρὸ πάντων ὅταν ἐνδιαφερόμενοι ἦταν οἱ κακόμοιροι ραγιάδες.

Στὴν ἐλευθερωμένη Ἑλλάδα, μετὰ τὸ 1821, αὐτὴ τὴν κακόφημη κι' ἀνυπόληπτη τουρκικὴ λέξη τὴν ἀντικατέστησε στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας μιὰ ἄλλη «εὐπρεπὴς» βολικὴ καὶ ἀθῶα λεξούλα : ὁ «καφές»!

Τὸ ἱστορικὸ τοῦ «καφέ», μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, τὸ χρωστάω στὸν πολὺ ἀρχαϊότερό μου - κοντὰ ἑκατοχρονίτη - συμπολίτη μας, μακαρίτη πιά, Νίκο Καλέλλη¹, ὅπως τ' ἄκουσε κι' αὐτὸς ἀπὸ πρόσωπα τοῦ κύκλου του, μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὸν στὴν ἡλικία καὶ ἀθηναίους.

Στὸν καιρὸ τοῦ Ὀθωνα, ἦταν γραμματικὸς στὸ Δῆμο Ἀθηναίων κάποιος μπάρμπα - Θόδωρος, μὲ ἄγνωστο γιὰ μᾶς ἐπώνυμο. Γιατὶ ὅταν ἓνα ἄσχημο πρόσωπο γίνεται ὅσο ζεῖ πασίγνωστο μὲ τὸ μικρὸ του ὄνομα, τὸ ἐπώνυμο νεκρώνεται καὶ λησμονιέται στὶς ἐπόμενες γενιές.

Ὁ μπάρμπα - Θόδωρος λοιπόν, κοτσονάτος καὶ μουστακαλῆς φουστανελλάς, ἀθεράπευτος νοσταλγὸς τοῦ «μπαξίς», ἐπινόησε τὸν ἐξῆς ἐξυπνο τρόπο φιλῆς ἀργυρολογίας : «Ὅταν οἱ ἀθηναῖοι, ἀνυπόμονοι καὶ βιαστικοὶ ὅπως ὅλοι μας, πῆγαιναν γιὰ ὅποιαδήποτε ἐξυπηρέτησή των στὸ Δημαρχεῖο, ὁ μπάρμπα - Θόδωρος τοὺς ὑποδέχονταν πρόθυμα καὶ καλόκαρδα, τοὺς ἔφερε ὅμως σκόπιμα ὑπηρεσιακὲς μικροδυσκολίες, «εἶμαι πνιγμένος στὴ δουλειά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔρθει σήμερα ὁ κ. Δήμαρχος, θὰ προσπαθῆσω νὰ σὲ διευκολύνω, ἔλα αὔριο» κ.λ.π.

Κάθε πρωτὶ, μόλις πῆγαινε στὸ γραφεῖο του ὁ μπάρμπα-Θόδωρος, ὁ καφετζῆς τοῦφερε τὸν καφέ του. Σὲ λίγο ἀρχίζαν νὰ καταφθάνουν ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς εἶχε πεῖ «ἐλάτε αὔριο». Τοὺς ὑποδέχονταν ἓναν - ἓναν χωριστὰ στὸ γραφεῖο του, πασίχαρος καὶ γλυκομίλητος. «Ἐλα, τὰ κατάφερα, σ' ἔχω ἔτοιμο» καὶ τοῦδειχνε τὸ χαρτί ποῦ ζητοῦσε.

Ὁ ἀγαθὸς δημότης φιλοτιμημένος καὶ μὲ νωπὴ ἀκόμα τὴν παράδοση τοῦ «μπαξίς», τὸν ρωτοῦσε : «Τί κάνει κύρ-Θόδωρε ὁ κόπος σου ;». Κι' ὁ μπάρμπα Θόδωρος ἀπαντοῦσε : - «Μπά, τίποτα δὲν κάνει. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐπιμένεις, ἔτσι γιὰ τὸ καλὸ, πλήρωσε τὸν καφέ ποῦ ἦπια» καὶ τοῦδειχνε τὸ φυτζάνι τοῦ καφέ στὸ γραφεῖο του.

1. Παλιὸς γνωστὸς δικηγόρος τῆς Ἀρτας. Ὑπηρετήσε ὡς Εἰσαγγελέας στὴν Ἑλληνικὴ γιὰ λίγο καιρὸ Ἀνδριανούπολη. Ἐκλέχτηκε Βουλευτῆς. Ὑπηρετήσε καὶ ὡς Γενικὸς Διοικητῆς Ἡπείρου.

Εὐχαριστημένοι και ὑποχρεωμένοι μάλιστα, ὅπως αισθανόταν ὁ δημότης, ἔβαζε στὸ πιατέλο πρόθυμα τὴν πεντάρα ἢ τὸ δίλεπτο πού εἶχε τότε ὁ καφές.

Μόλις ἔφευγε ὁ πρῶτος και πρὶν μπεῖ ὁ δεύτερος, ἄρπαζε ὁ μπάρμπα-Θόδωρος τὴν πεντάρα ἀπὸ τὸ πιατέλο, τὴν περνοῦσε σβέλτα ἀπ' τὰ γένεια του, μὲ τὴν σιωπηρὴ εὐχὴ πού συμβόλιζε αὐτὴ ἢ χειρονομία, νάναι γούρικοσ ὁ σεφτές, νὰ πάει καλὰ ἢ μέρα κι' ὄσες τρίχεισ εἶχαν τὰ γένεια του, τόσες πεντάρες νὰ μαζέζει ὡσ τὸ βράδου. Καὶ τὸ φλυτζάνι τοῦ καφέ μὲ τὸ πιατέλο, ἔμεναν στὸ τραπέζι, γιὰ νὰ δέχωνται τίσ πεντάρες, σὰν τὸν στημένο «πλάνο» μὲ τίσ ἰξόβεργες, τοῦ κυνηγοῦ πουλιῶν. Καὶ τᾶπαιρνε ὁ καφετζῆσ τὸ ἀπόγευμα, πού θὰ τοῦφερνε τὸν ἄλλο καφέ.

Σὲ λίγο καιρὸ ὁ κόσμος ἔμαθε τὸ κόλλο τοῦ Γραμματικοῦ. Τὸ πρᾶμα πῆρε ἀστεῖο δρόμο. Κι' οἱ ἀθηναῖοι τὸ διασκέδαζαν, λέγοντας στὸν καθένα πού πήγαινε γιὰ τέτοια δουλειὰ στὸν Γραμματικὸ τοῦ Δημαρχείου : - «Μὴ ξεχάσεισ τὸν καφέ τοῦ μπάρμπα - Θόδωρου».

Ἡ δουλειὰ ἔστρωσε. Ὁ μπάρμπα - Θόδωρος κάποτε ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο και λησμονήθηκε. Ὁ «καφές» του ὅμως, τὸ ἔξυπνο ἐφευρημά του, ἔμεινε, καρποφόρησε και διαδόθηκε σύντομα - ὅπως ὄλεσ οἱ χρήσιμες ἐφευρέσεισ - σ' ὄλη τὴν Ἑλλάδα και καθιερώθηκε μέχρι και στὰ χρόνια τῆσ νεότητάσ μου, γιὰ κάθε τέτοια περίπτωσι ἐξυπηρετήσεωσ, σὰν πράξι και σὰ λαϊκὸσ νεολογισμὸσ.

Κι' ἂν μοῦ πῆτε μὲ αὐστηρὰ και στενόκαρδα ὑπονοούμενα, πὼσ και τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ καφές πίνονταν, ὅπως και σήμερα κι' ἐλαφρὸσ και μέτριος και πολλὰ βαρὺσ - ἀντίστοιχα στὰ διάφορα ὕψη - ὡσ τόσο ἦταν ἕνασ «καφές» μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀπαρεξήγητο καλοπροαίρετο και καλοδεχούμενου φιλοδωρημάτοσ.

Ὅσο γιὰ τὴν Ἄρτα μας, πούμεινε ἔξω ἀπὸ τὸ Ὄθωνικὸ Βασίλειο, ἐδῶ δουλεε ἀκόμα ὡμὰ τὸ ἀρπακτικὸ «μπαζίσι». Κι' ὅταν μὲ τὴ Βερολίνειο Συνθήκη τοῦ 1881 ἦρθε και σ' αὐτὴ ἢ λευτεριά κι' ὄλα τὰ καλὰ τῆσ, φυσικὰ ἦρθε κι' ὁ καλοπροαίρετοσ και καλοδεχούμενοσ «καφές» τοῦ μπάρμπα - Θόδωρου. Εὐδοκίμησε κι' ἐδῶ ὁ «καφές», γιὰτι βρῆκε πολὺ εὐνοϊκὸ τὸ κλίμα. Μὲ τὴν ἔντονη ἀκόμα μνήμη τοῦ καταραμένου «μπαζίσι», ὁ «καφές» φαινότανε ἀσήμαντο βάροσ.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ὑπῆρχαν γραφομηχανέσ, οὔτε ἔτοιμα ἔντυπα κι' ἄλλεσ σημερινέσ εὐκολίεσ. Πιστοποιητικὰ, ἔγγραφα, ἀποφάσεισ και ἀντίγραφα, ὄλα γίνονταν μὲ τὸ χέρι. Ἡ δουλειὰ δὲν φτούραγε. Κι' ὁ «καφές» συνδυάζονταν μὲ τὸν «κόπο» τοῦ κάθε γραμματικοῦ και μὲ πολλὰ ἄλλα ἔξυπνα τεχνάσματα, γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθεῖ καλόκαρδα κι' ὁ «ἄνθρωποσ» κι' ὁ «καφές».

Ἄνὰδειξε κι' ὁ τόποσ μας ἐραστέσ τοῦ «καφέ», γεννήματα τῆσ Ἄρτασ, ἀντάξιουσ τοῦ Γενάρχη τοῦ «καφέ», τοῦ μπάρμπα - Θόδωρου. Θὰ σᾶσ σκιτσάρω δυὸ χαριτωμένουσ και κοσμαγάπητοουσ τύπουσ, ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ ἐπαγγέλματοσ μου, ὅπως τοὺσ ἔφτασα, νεαρὸσ τότε δικηγόροσ, στὸ μεσουράνημά τοὺσ.

Ὁ ἕνασ ἦταν ὁ κλητῆρασ τοῦ ἀκροατηρίου τοῦ Πρωτοδικείου μας, ὁ μακαρίτησ μπάρμπα - Γιῶργοσ, πασίγνωστοσ σ' ὄλουσ τότε τοὺσ δικαστηριῶτεσ. Ψῆλόσ, λιγνὸσ (γι' αὐτὸ ἦταν γνωστότεροσ μὲ τὸ παρατσούκλι Κοκκαλιάρησ), πάντα χαμογελαστόσ, μὲ ἔξυπνότατα μάτια. Στὰ μικροδράματα και στίσ ἱλαροτραγωδίεσ τοῦ Πλημμελειοδικείου και Κακουργοδικείου συνέπασχε μὲ τοὺσ κατηγορουμένουσ ἤρωεσ τῶν δικαζομένων ὑποθέσεωσ, μὲ τέλεια μέθεξι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλειο κανόνα.

Στίσ καταδικαστικέσ ἀποφάσεισ διατύπωνε σιωπηρὰ τὴ μειοψηφία του γιὰ τὴν «πεπλανημένη» ἀπόφασι τοῦ Δικαστηρίου, προσβλέποντασ συμπονετικὰ τὸν καταδικασμένο κατηγορούμενο γιὰ τὴν ἀτυχία του και περίλυποσ και γιὰ τὴ δικὴ του ζημιὰ. Τὸν κατηγορούμενο πού ἀθωώνονταν - ὁμόγνωμοσ πάντοτε σὲ ὄλεσ τίσ ἀθωωτικέσ ἀποφάσεισ μὲ τὴν «ὀρθή» κρίσι τοῦ Δικαστηρίου - τὸν προέπεμπε χαρούμενοσ και περιποιητικὸσ, μὲ χαϊδευτικὰ χτυπήματα στίσ πλάτεσ ὡσ τὰ μισὰ

τῆς σκάλας τοῦ Δικαστηρίου - γιὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν οἱ δικαστές, πού τὸν εἶχαν μάθει καὶ τὸ διασκέδαζαν - κι' ἀπάνω στὴ βράση τῆς χαρᾶς του, ὁ κατηγορούμενος πού γλύτωσε, τοῦδινε καλοπροαίρετα τὸν καλοδεχόμενον πολλὰ βαρὺν «καφέ» του.

Στὰ διαλείμματα τοῦ Δικαστηρίου, εἴτε χάριν ἀναψυχῆς, εἴτε γιὰ διάσκεψη στὶς ὑποθέσεις πού οἱ δικαστές εἶχαν ἐπιφυλαχτεῖ νὰ ἀποφασίσουν, ὁ μπάρμπα - Γιώργος πού μπαινόβγαине στὸν ἄβατο χῶρο τῶν διασκέψεων γιὰ τοὺς καφέδες καὶ γι' ἄλλα θελήματα τῶν δικαστῶν, εἶχε κόμπο : 'Επισημαίνε με προσοχὴ καὶ μὲ κάποια πεῖρα πού εἶχε, ποιοὶ ἀπὸ τοὺς «ἐκκρεμεῖς» κατηγορουμένους εἶχαν πιθανότητες ν' ἀθωωθοῦν - ὅλοι τοὺς τὸν ἔβλεπαν νὰ μπαινοβγαίνει σὰ στὸ σπῆτι του - τοὺς πλεύριζε ἕναν - ἕνα μὲ σοβαρὸ κι' ἐχέμυθο ὕφος καὶ τοὺς ἔλεγε : - «Θὰ γλυτώσεις πατριώτη, κάτι πῆρε τ' αὐτὶ μου ἀπὸ τὴ συζήτηση τῶν δικαστῶν». - «'Αλήθεια μπάρμπα - Γιώργο ;» ρωτοῦσε μ' ἀγωνία ὁ κατηγορούμενος. - «'Ακου καὶ βούλωστο» τοῦ ἀπαντοῦσε. Κι' ὅταν ἔβγαине ἀληθινὸς στὴ διάγνωση - καὶ σπάνια λάθευε - τότε ὁ «καφές» ἢ οἱ «καφέδες», ἂν ἦταν πλειότεροι οἱ ἀθῶοι, κόντευε νὰ γίνεи κερδισμένο λαχεῖο. Καὶ βέβαια ὁ μπάρμπα - Γιώργος πρόσεχε ιδιαίτερα τοὺς ἐχόμενους ἀπὸ τοὺς κατηγορουμένους, πού τοὺς ξεχώριζε ἀπ' τὶς φορεσιές τους. Αὐτοὶ εἶχαν καλὸ «καφέ». 'Απ' τοὺς ἄλλους, τοὺς φτωχοὺς, δὲν ἔβγαине «καφές». Αὐτοὶ μόνο ψεῖρες εἶχαν μπόλικες.

Ἄλλος τεχνίτης τοῦ «καφέ» ἦταν ὁ ἐπιστάτης τῶν φυλακῶν, ὁ μπάρμπα - Βασίλης. Τύπος γραφικὸς, μὲ φουστανέλλα, μὲ μαγκούρα καὶ μαῦρο χαμηλὸ φέσι φορεμένο ἀλαφρὰ στὸ πλάι, θύμιζε τὸν Βασιλιὰ τοῦ Μαυροβουνίου Νικητὰ ἢ ἀπόμαχο ὄπλαρχηγό. Μὴ παραξενεύεστε γιὰ τὴ φορεσιά του. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀρκετοὶ ἄντρες φοροῦσαν ἐδῶ, σὰν μπαλαρίνες, ντουλαμὰ ἢ τὴν ἔσπρη φούστα - νέλλα (κοντὴ φούστα), ὅπως τώρα - καλιώρα - τὸ σούπερ - μίνι. Ἐδειχνε ἢ φουστανέλλα τὰ στιβαρὰ πόδια τοῦ ἄντρα. Γάμπα μεστή καὶ μυῶδικο μηριά, πού ἐνημέρωναν τὴ γυναῖκα καὶ γιὰ τ' ἄλλα προσόντα του.

Γραμματάκια λίγα ὁ μπάρμπα - Βασίλης. Τὴν γραφικὴ ὑπηρεσία τὴν ἔβγαζαν πέρα λιγοχρονίτες κατάδικοι, μὲ 2 - 3 χρόνια φυλακῆ. Αὐτὸς κλειδοκράτορας. Ὅταν θέλαμε ν' ἀποφυλακίσουμε κανέναν προφυλακισμένο πού ἔβγαине μὲ ἐγγύηση ἢ μὲ ἀθωωτικὸ βούλευμα ἢ κανέναν κατάδικο πού τέλειωσε ἢ φυλακὴ του καὶ κρατιούνταν γιὰ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα - πού τὰ κάναμε στὸν Ταμῖα μὲ δόσεις - κι' εἶχε νυχτώσει κι' εἶχε κλείσει ἢ φυλακὴ, τότε ἦταν πού γινόταν πανηγύρι μὲ τὸν μπάρμπα Βασίλη.

Συγγενεῖς καὶ δικηγόροι τοῦ ἀποφυλακισμένου λαχανιάζαμε πηγαίνοντας στὴν πόλη γιὰ νὰ βροῦμε τὸν μπάρμπα - Βασίλη καὶ νὰ τὸν πᾶμε μὲ παρακάλια - γαμπρὸ μὲ τὸ στανιὸ - στὶς φυλακὲς πού ἦταν στὸ κάστρο τῆς Ἄρτας. Ταξὶ δὲν ἦταν τότε. Ἀνέβαινε λοιπὸν ὁ μπάρμπα Βασίλης ψευτοβογγώντας, ὑπόκρουση γιὰ τὸν κόπο του καὶ τὸν ἀνάλογο «καφέ» του πού θὰ τὸν ξαπόσταινε. Ἐτριζαν οἱ κλειδωνιές τῆς φυλακῆς, ἔβγαине ὁ ἀποφυλακισμένος, γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἢ τελετὴ τῆς «ἐκθέσεως ἀποφυλακίσεως».

Κι' ὕστερα ἔρχιζε ὁ μπάρμπα - Βασίλης τὴν τυποποιημένη πατρικὴ νοθεσία στὸν ἀποφυλακισμένο. - «Νὰ πᾶς στὸ καλὸ». Ἄν ἔβγαине μὲ ἐγγύηση, τοῦ εὔχονταν καλὴ ἀπαλλαγὴ. Ἄν ἔβγαине μὲ ἀθωωτικὸ βούλευμα, εὔχονταν : - «νὰ τοὺς τὸ πληρώσει ὁ θεὸς αὐτουνοῶν πού ἄδικα σὲ κατάτρεξαν». Κι' ἂν ἔβγαине γιὰτὶ τέλειωσε ἢ ποινὴ του, τοῦ ἔλεγε : - «Νὰ βάλῃς μυκλὸ, νὰ γίνεις καλὸς ἄνθρωπος».

Ἀκολουθοῦσε ὁ ἀποχαιρετισμὸς κι' ὁ καλὸς «καφές» τοῦ μπάρμπα - Βασίλη ἀπ' τὸν ἀποφυλακισμένο ἢ τοὺς συγγενεῖς του καὶ πάντοτε κι' ἀπ' τὸν δικηγόρο κάτι τὸ παραπανιστὸ ρεγάλο.

Ἄφοῦ τὰ σιγοῦρευε στὴν τσέπη του, ἔκανε τὸν στερεότυπο ἐπίλογο, μὲ χριστιανικὴ καλοκαρδία : - «Αὐτὰ (δηλαδή ὁ «καφές») δὲν εἶναι γιὰ μένα. Εἶναι

για τούτα τὰ καϋμένα τὰ παιδιὰ» κι' ἔδειχνε τούς φυλακισμένους πούκαναν τὸν γραφιά καὶ πού ὅλους, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, τούς υἱοθετοῦσε σὲ παιδιὰ του. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τούς κερνοῦσε τούς φουκαράδες κανέναν καφέ, ἀπὸ τὸ «κυλικεῖον» τῆς φυλακῆς (ἓνα μπρίκι, ἓνα καμινέτο, ἓνα καφεκουτί) πού κι' αὐτὸ τὸ ἐκμεταλλεύονταν γιὰ λογαριασμό του.

Αὐτοὶ οἱ δυὸ ἀρτινοὶ τύποι, μὲ ὅλους τούς «καφέδες» τους, στοιχηματίζω πὼς πῆγανε στὸν Παράδεισο, ὁ ἓνας δεξιά κι' ὁ ἄλλος ἀριστερὰ τοῦ μπάρμπα - Θόδωρου.

Τώρα λησμονήθηκε ὁ καϋμένος ὁ «καφές», πού κοντὰ ἓνα αἰὼνα κάλυψε καὶ βόλεψε τόσες γενιές νεοελλήνων, χωρὶς νὰ καταξιωθεῖ οὔτε μιὰ τόση δὰ θεσοῦλα σὲ κανένα ἀπὸ τὰ τόσα λεξικά μας σὰν ἐκφραστικὸς λαϊκὸς νεολογισμὸς, κατὰ πὼς ἔχουν ὅλες οἱ ξένες γλωσσες καὶ τὰ λεξικά τους (γαλλισμοὶ κλπ.). Δὲν εἶναι κριμα ;

Μονόλογος

Εἶπα νὰ γκρεμίσω τὸ σπίτι
στὴ γωνιά τοῦ δρόμου.
Τὸ σπίτι μὲ τὰ ξεθωριασμένα ὄνειρα
καὶ τούς πολυκαιρισμένους στοχασμούς.
Τὸ βλέπω, μαζί του θὰ χαθεῖ
ζωὴ ἀπ' τὴ ζωὴ μου. Μὰ τί νὰ κάμω ;
Λυπᾶμαι,
σὰ μαδημένο γέρικο πουλὶ
νὰ τυραγνιέται ἀπὸ βαθεῖες πληγές.
Ναί, ναί,
θὰ τὸ γκρεμίσω τὸ σπίτι τὸ παλιό
πού σκιαζεῖ τούς περαστικούς
μὲ τὰ ξεπερασμένα του πιστεύω
καὶ ἐμβλήματα.
Εἶπα νὰ γκρεμίσω τὸ σπίτι
στὴ γωνιά τοῦ δρόμου,
γιατὶ δὲν εἶναι πιὰ
τὸ σπίτι τὸ παλιό.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΤΣΙΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΠ' ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ ΤΑ ΚΑΜΩΜΑΤΑ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΗ

“Όταν αποσταμένος ό ήλιος σημάδευε πέρα κατά τά Ζάλογγα, και λίγο άκόμα πρίν γύρει στή δύση, του ρολογιού τó σήμαντρο πρόδινε τίς βουλές του.

Τού βουνοϋ τó δροσάτο άγέρι κι ή αύρα τής θάλασσας, παιγνιδίζοντας πάνω άπό του κάστρου τίς τάπιες, άρπαζαν τόν άχό του ρολογιού κι' άφού τόν περπάταγαν μέσα στους μαχαλάδες, άπό Τουρκοπάζαρο σέ 'Οβρέϊκα κι' άπό Μονοπλιό σέ Ταμπακιάδες, καλοβραδυάζοντας πόρτα σέ πόρτα τίς γειτόνισσες, τόν παίρναν στά φτερά τους άνάλαφρα, τόν σήκωναν ψηλά ώς τά ούράνια κι' άπέ τόν έρριχναν πέρα άπό τó ποτάμι, στο τούρκικο, κείθε στο σκλαβωμένο κάμπο.

Ν' άκούσουνε οί Μπέηδες, ν' άκούσουν οί 'Αγάδες, νά λυπηθοϋν τήν άργατιά, ν' άφήσουνε τούς σκλάβους νά πάνε στα κονάκια τους νά φάν, νά ξαποστάσουν, νά γύρουνε νά κοιμηθοϋν δίπλα στή φαμελιά τους, μέ τίς άχυροκάλυβες άντάμα μέ τή φτώχεια, τίς έγνωιες, τόν κατατρεγμό, τά βάσανα τών σκλάβων.

Ν' άκούσουν όσοι γνιαζόνταν στήν "Άρτα νά γυρίσουν πρίν παίξει ή τρουμπέτα μέ τó ήλιοβασίλεμα στοϋ Γεφυριού τήν Κούλια.

Δώθε στήν πολιτεία, ό άγώνας του ραγιά μέ του θεοϋ τó θέλημα είχε ξεφτίσει τής σκλαβιάς τó σάβανο. Είχε ξανοίξ' ό ούρανός, είχε γελάσ' ό τόπος. Ζέσταν' ό ήλιος τίς καρδιές και τής λευτεριάζ τ' άγέρι χάιδεψε γλυκά γλυκά κι' άνάστησε τó μαραζωμένο φύτρο που αϊώνες μαζωμένο στο καβούκι του πρόσμενε τών πεπρωμένων τήν ώρα.

Μέρα μέ τή μέρα άνθобολοϋσε ή πλάση και στίς άλλάνες τών σπιτιών και τών παραθυριών τά περβάζια, θράσεβε ό βασιλικός λουσιμένος άπ' του πηγαδιού τó δροσερό νεράκι. 'Η μπαρμπαρόζα κρεμασμένη προκλητικά άπό τó παλιό κακάβι, λικνίζονταν μέ χάρη στ' άγέρα τó φύσημα και θυμιάτιζε τó σοκάκι.

Τó σοκάκι, που πιά δέν τθσκιαζε του τούρκου ή φοβέρα, μέ τó ήμέρευε κάτω άπό τήν καλοκαιριάτικη άστροφεγγιά ή νεϊότη μέ τής αγάπης τά γλυκά, τά πονεμένα τραγούδια.

Γελαστή ή μοίρα του Ρωμιού σεργιάναγε στίς δόξας τίς ρούγες.

'Η ώρα τής λευτεριάζ είχε σημάνει.

'Ο Ίσκιος του άχθροϋ δέν βάραινε πιά.

Του καφενέ τά μαχμουρλίδικα τεζάκια μαράζωναν στίς μοναξιάς τή ρέμβη. Και οί ναργιλέδες παίρναν μέ τή σειρά τους τ' άφανισμού τó δρόμο.

Χαροπαλεύει ή μαυρίλα τής νύχτας μέ τó φώς τών φαναριών, που καμαρώνουν κρεμασμένα στίς γωνιές τών δρόμων, και στίς νύχτας τή σιγαλιά, δέν κλαΐνε μόνα τους τά νυχτοπούλια.

Νοικοκυρόπουλα, παιδιά χωρίς πιά κανένα φόβο στήν καρδιά, μέ τó χαμόγελο στα χείλη και τής χαράς τή λάμψη στα μάτια, μέ διάθεση για ζωή, για καινούργια

ζωή, δὲν δίναν μὲ ἀγάπη τὸ χέρι στὸν ὕπνο. Κάνουν τὴ νύχτα πανηγύρι, τὴ μέρα σκοπό. Ἰδρικοπαῖνε στ' ἀργαστήρι, στὸ χωράφι, στὸ σχολιό, στὸ στρατώνα. Φκιάνουν καινούργια τὰ σπίτια, τὶς ἐκκλησιές, στρώνουν τὶς πλατείες, φαρδαίνουν τοὺς δρόμους, μεγαλώνουν τὸ σχολεῖο, φκιάνουν κι' ἄλλο κι' ἄλλο ἀκόμα μεγαλύτερο. Φκιάνουν γυμναστήρι καὶ γυμνάζονται, γυμνάζονται γιὰ νὰ νικήσουν μὲ τὸν καιρὸ, καὶ νικᾶνε. Ὅ,τι εἶχε νοθέψει μὲ τούρκου κλωνάρι, τὸ κόβουν, ὅ,τι εἶχε μαυρίσει τῆς σκλαβιάς τὸ σκοτάδι τ' ἀσπρίζουν, πασχίζοντας νὰ κάμουν ὁμορφὴ τὴν πολιτεία, σὰν ὅλες τὶς λεύτερες. Πάσχιζαν νὰ τῆς δώσουν πίσω καὶ μὲ τὸ παραπάνω ὅ,τι τῆς στέρησε ἡ σκλαβιά.

Παιδιά, παληκαρόπουλα ἀπὸ τὰ καλαθάτικα, ἀπὸ τὰ τσαρουχάτικα, μπαρμπέ-ρηδες καὶ φραγκοράφτες, τὰ γιορτερά ἀπογιόματα κάνουν τὴν πολιτεία ν' ἀπορεῖ καὶ νὰ θαυμάζει. Γεμίζουν τῆς πλατείας τὸν περίγυρο μὲ τὶς μελωδίες τοῦ Σοπὲν καὶ τοῦ Μπάχ, τοῦ Σούμπερτ καὶ τοῦ Βέρντι, φέρνουν κοντὰ τὴν ψυχὴ τῆς Εὐρώ-πης μὲ τὰ καινούργια ὄργανα τῆς μουσικῆς, ὀπόφεραν ἀπὸ τὴ Βενετιά μὲ τὸ ὑπέ-ρημά τους.

Σταυροκοποῦνται οἱ παπποῦδες, οἱ πατεράδες θαυμάζουν.

Τί φκιάνει ὁ ἄνθρωπος ἀλήθεια, ὁ καλὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ θέλησή του, ἀν τοῦ λύσουν τὰ χέρια.

Ἡ ἀμπάρα βγήκε ἀπὸ τοῦ σπιτιοῦ τὴν ὀξώπορτα καὶ οἱ νιὲς πετάξαν τὸ μπαρ-μπούλι. Κίνησαν μόνες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, γιὰ τὴ βρύση, γιὰ τὸ μύλο, γιὰ τὸ σκολεϊό, γιὰ τὸ σεργιάνι. Στολιζόνταν γιὰ τὴ χαρὰ καὶ χόρευαν στὸ πανηγύρι. Καὶ τῆς νύχτας ὁ ὕπνος, δὲν ἦταν θάνατος, δὲν ἦτανε τρομάρα τοῦ σκύλου τὸ ἀλύχτημα, τὸ πέρασμα στὴ στρατά. Ξύπνιες κἀναν ὄνειρα καὶ βάζαν μὲ τὸ νοῦ τους, κι' ὄντας τραγούδια τοῦ σεβντὰ ἀπλώνανε στὴ νύχτα μὲ τῆς κιθάρας τὸν ἀχό, δὲν χῶραγε τὸ στῶμα.

Πλεμοῦσανε τὴν τρομάρα τῆς νύχτας τοῦ Ντερβέναγα καὶ τῆς συνοδειᾶς του. Τὴν πολεμοῦσαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὴν ἀφήσουν πικρὴ ἀνάμνηση.

Τὴν πολεμοῦσε τῶν παραθυριῶν τὸ φεγγοβόλημα καὶ τῆς χαρᾶς τὰ βιολιά.

Τὴν πολεμοῦσαν οἱ κανταδόροι μὲ τοῦ βιολιοῦ τὶς παθιάρικες νότες καὶ τὶς ἀγγελικὲς φωνές τὶς γεμάτες μελωδία καὶ ἔρωτα, καλοσύνη καὶ πάθος. Πάθος γιὰ ζωὴ, γιὰ καινούργια ζωὴ ὁμορφότερη, πλατύτερη, γεμάτη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὴ χαρὴ.

Κι' ἀλάργεψε ἀγάλια ἀγάλια ὁ φόβος, καὶ δὲν μεταγινιάστηκε ἡ νοικοκυρὰ νὰ κλειδαμπαρώσει τὶς πόρτες. Ἡ νειά, πίσω ἀπὸ τὸ παραθύρι ἀγναντεύει στὴ φεγ-γαροβραδυά, τῆς πλάσης τ' ἀσημένια πέλαγα, καὶ κάνει ὄνειρα. Στοχάζεται καὶ καρτερεῖ τὸν ἄσπρο καβαλάρη ποῦ θάρθει μὲ τὸ φῶς τῆς αὐγῆς νὰ τὴν πάρει, μὲ τὰ βιολιά καὶ τὴν εὐχὴ τῆς μάννας.

Τραγούδησαν τὰ νειάτα κι' ἔμειναν ἀξέχαστα ἐκεῖνα τὰ βράδυα, ἐκεῖνα τὰ τραγούδια.

Ἐἴ νύχτα γέρνει ὀλόχαρη, νεράϊδα μου κοιμᾶσαι
ἢ βλέπεις τᾶστρα κι' ἀγρουπᾶς κι' ἐμένανε θυμᾶσαι.

Ἄν ἔρθ' ὁ ὕπνος μυστικὰ τὰ βλέφαρά σου κλείση
ὁ ἔρωσ μου σὰν ὄνειρο θαρθεῖ νὰ σὲ ξυπνήση»

Τραγούδησαν στ' ἀπόβραδο κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ, τραγούδησαν τὰ μεσάνυχτα κάτω ἀπὸ τὴν ἀστροφεγγιά. Τραγούδησαν στὴ μπόρα τοῦ χειμῶνα, στὴ γλύκα τῆς Ἄνοιξης. Τραγούδησαν καὶ σύρθηκε ὁ ἀχὸς τοῦ τραγουδιοῦ τους ὡς τῶν καιρῶν μας τὴν ἀδιαφορία. Τραγούδησαν κι' ἔγινε μῦθος ὁ καῦμός, μολόγημα ὁ πόθος.

Μπουμπούκιασαν ἓνα βράδυ - μολογάνε-πέντ' - ἔξη ἀρχοντόπουλα, ὅλα γραμ-ματιζόμενα καὶ καλοαναθρεμένα, παιδόπουλα τῆς παντριᾶς. Σεργιάνησαν τὰ σο-

κάκια γύρα στὸν 'Αι-Μνᾶ, σκορπώντας μελωδίες μ' ἑνὸς βιολιού τὶς δοξαριές καὶ τὶς γλυκὲς φωνές τους καὶ γύρα τὰ μεσάνυχτα σκαλώσαν δώθε στῆς "Αἰ - Σοφιᾶς τὸ σύνορο, κοντὰ στὸ σταυροδρόμι, κι ἀγάλια, ἀγάλι' ἀρχίσανε τὸ ἔρμο τὸ τραγούδι. Γιὰ κάποια φούντωσε ὁ σεβντᾶς στὸ πέρα παραθύρι καὶ οἱ γονιοὶ τῆς λείπανε, ἔξω στὰ περιβόλια. Εἶχανε ρόιδα στὶς ροιδιές, εἶχαν στὶς λιάστρες σύκα.

— Εὐπνα ἀγάπη μου ν' ἀκούσης, μὲ τί πόνο σὲ προσμένω
Εὐπνα δυὸ λογάκια γιὰ παρηγοριά μου σοῦ γυρεύω.
Στὸ παραθύρι θωρῶ, δὲν μ' ἀκούς πῶς θρηνώ
Ξανθήμου, ὦ Παρθένα.

Μὰ δὲν ἄκουσε φαίνεται, καὶ σὰν τέλειωσε τὸ τραγούδι, τὸ ἴδιο ἀπαλά, δίπλα στὸν ἴσκιό τοῦ καμπαναριού, πῆραν ἄλλο τραγούδι τὰ παιδιὰ, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὸ παραθύρι.

— "Ἀνοιξε τὸ παράθυρο
τὸ κρυσταλλένιο τζάμι
ἔχω δυὸ λόγια νὰ σοῦ πῶ
κι' ἔπειτα κλειστο πάλι.

Μά.....τίποτα, κι' ἀπὲ τὸ γύρισαν.

— "Ἐβγα στὸ παραθύρι, κρυφὰ ἀπ' τὴ μάνα σου
καὶ κάνε πῶς ποτίζεις τὴ μαντζουράνα σου.

Καὶ σὰν κάτι νὰ βγῆκε κρυφὰ στὸ παραθύρι, σὰν κάποιο ὀλόγιομο φεγγαρένιο πρόσωπο μὲ ξέπλεκα μαλλιά στους ὤμους τοῦ ριγμένα, νὰ βγῆκε καὶ νὰ κρυφαγάντευε κοντὰ στὸ πρεβάζι, πίσω ἀπὸ τὴ σιδεριά, καὶ τὸ τραγούδι πῆρε ἄλλη διάσταση.

Σὰν κάποιο χέρι μὲ τὴν παλάμη ἀνοιχτὴ νὰ χαιρετοῦσε δειλὰ δειλὰ κι αὐτὸ ἦταν κάτι ποῦ δὲν ματάγινε. "Ὅσα τραγούδια ξέραν τὰ παιδιὰ, τ' ἀρμάθιασαν ὅλα ἓνα ἓνα καὶ πολλὰ τὰ πῆραν πάλι καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὅσο τῆς καλῆς τὸ πρόσωπο γιάλιζε, ὅσο φάνταζε ροδαλὸ στῆς νύχτας τὴν ἀστροφεγγιά, ὅσο τὸ χεράκι μὲ τὰ μοσκοβολένια δάχτυλα κουνοῦσε στὸ παραθύρι, ἄλλο τόσο τὰ παιδιὰ ματώσανε τὴ νύχτα μὲ τοῦ καῦμοῦ τὶς δοξαριές.

Μὰ ἡ νύχτα τσάκισε καὶ ἡ αὐγὴ πῆρε νὰ γλυκοχαράζει. Οἱ κανταδόροι βγιάστηκαν νὰ φύγουν προτοῦ κινήσ' ἡ ἀργατιά, κι ἦταν ντροπὴ ἀπ' τὸν κόσμο.

Κοντοζύγωσαν φεύγοντας στὸ παραθύρι γιὰ νὰ εἰποῦνε καὶ τὸ στερνὸ τοῦ σεβντᾶ τους τραγούδι, τὸ

— καλυνύχτα λοιπὸν σὲ ἀφήνω.

Καὶ τότε,.....τί τὰ θέλεις, καλύτερα νὰ μὴν τὸ εἶχαν κάμει.

Κοίταξαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, χαμογέλασαν μὲ τῆς νύχτας τὰ καμώματα, μὲ τῆς τύχης τὴν εἰρωνία καὶ.....χωρίσαν νυσταγμένοι.

Τὸ πρόσωπο, τὸ δροσάτο ροδαλὸ προσωπάκι ποῦ τοὺς κράτησε ὡς τὰ ξημερώματα τραγουδώντας κι' ἀναστενάζοντας ἦταν ..

Ἦταν ἡ κοιλιὰ ἀπὸ τὸ μπότση, τὸν καινούργιο μπότση ποῦ τὸν γέμισαν νεράκι οἱ νοικοκυραῖοι ἀποβραδύ καὶ τὸν ἔβγαλαν στὸ παραθύρι νὰ τὸν δροσίσει τῆς νύχτας τ' ἀγέρι. Καὶ τί σύμπτωση, ἦταν ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ βάζα μὲ βασιλικὸ ποῦ λὲς καὶ ζωντάνεψαν καὶ ἐπίτηδες ἀναδέυανε τὰ κλώνια καὶ φάνταζε ὁ ἴσκιος τοῦ παραθύρι σὰν χεράκι τρυφερὸ μὲ τῆς καλῆς τὰ κρινένια δάχτυλα ποῦ κρυφοευχαριστοῦσε εὐτυχισμένη.

Στὴν Πατρίδα μὲ τὸν καιρὸ ὁ οὐρανὸς βάραινε.

Τὰ σκλαβωμένα ἀδέρφια ἀπὸ τὴν πέρα μεριὰ ἀπλώναν μὲ ἀπελπισιὰ τὰ χέρια. Οἱ καιροὶ ἄλλαξαν.

Τὰ παιδιὰ ξανατραγουδῆσαν καὶ αὐτὰ καὶ ἄλλα παράξενα κι' ἀλλιῶτικα τραγούδια.

— Στόν τόπο πού σέ γνώρισα θέ νά φυτέψω μουσμουλιά...
Καί χόρτασε ή νύχτα ἀγάλια ἀγάλια, μὰ τὸ παράπονο τράνευε.

— Ἐνθουμήσου σκληρά, τὴν ὥραία βραδυὰ

— Σελήνη λαμπρὰ καί μὲ τὰ ἀστρά τὰ χρυσά.....

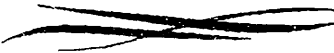
Μὰ ἐκεῖνη φαίνεται, τόχε ρίξει στόν ὕπνο καί δὲν ἤθελε πιά ν' ἀκούσει, οὔτε νὰ θυμηθεῖ καί κάποια μεσάνυχτα, κάποια ἄγρια μεσάνυχτα, πάνω στῶν κανταδόρων τὴν ἀπελπισιὰ καί τὸν θρήνο, πάνω, στὸ γύρισμα τοῦ καινούργιου τραγουδιοῦ.

— Καί τώρα φῶς μου, πές μου τί νὰ κάνω.

Πετάχτηκε μολογάνε ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ, ὁ γέροντας μὲ τὴ φουστανέλλα, καλή του ὥρα, πετάχτηκε ἀπὸ τίς μολόχες ὀπούηταν κρυμένος καί παραφύλαγε, δίπλα στὸ σπῆτι τῆς καλῆς τοῦ κανακάρη καί φώναζε κοφτὰ ἀγριεμένος :

— Νὰ πᾶς στὸ σπῆτι σου νὰ κοιμηθῆς μωρὲ μασκαρά, καί σὺ καί οἱ ἄλλοι ἀκόμα καί ν' ἀφήσετε τοὺς νοικοκυραίους στὴν ἡσυχία τους.

Καί φύγαν, ἀλήθεια. Πῆγαν στὰ σπῆτια τους, ὁ κανταδόρος μὲ τὴ συντροφιά του κι' ἀπὸ τότε, ἔχουν νὰ ματαφανοῦν. Τοὺς ἔχασε ἡ νύχτα ὅπως χάθηκε κι' ἐκεῖνη στῶν καιρῶν τὸ γύρισμα, δγιωγμένη ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τὰ φῶτα.

Τοῦ γεφυριοῦ

Στὰ χρόνια μου τὰ παιδικὰ
φάνταζες γιὰ μεγάλο.
Τὴν ἀψηλὴ καμάρα σου
μὲ φόβο τὴν περνοῦσα.
Οὔτε γιὰ πρωτομάστορα
οὔτε γιὰ μαθητάδες
εἶχα ἀκούσει νὰ μιλοῦν.

Διάβαινα καί σέ θαύμαζα·
φοβόμουν νὰ κοιτάξω
τοῦ ποταμοῦ σου τὰ νερά
τὴν ὥρα τοῦ χειμῶνα.

Τώρα τὰ χρόνια πέρασαν,
δὲν βρίσκομαι κοντὰ σου.
Κι' ἂν σέ διαβῶ καμιὰ φορὰ

στῆς ἀνοιξῆς τὴν ὥρα,
καί μὲ γεμίσουν μυρουδιές
τὰ πέρα περιβόλια,
τὸ μάτι φέρνω ὀλόγυρα
καί ζῶ τὴν ὁμορφιά σου,
γεφύρι πεντακάμαρο, γεφύρι δυνατό.
Στοῦ χρόνου τὴ φθορὰ βαστάς
καί παραστέκει ὁ θρούλος.

ΘΕΟΔΩΡΑ Δ. ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΟΥ-ΜΟΡΑΛΗ

ΤΑ ΧΕΙΡΟΚΡΟΤΗΜΑΤΑ

XAPH ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ

Κι' από κεϊ με πήρε κλαίγοντας ο χωροφύλακας με τὸ σπασμένο μυαλό. Ἡ δική του ταφόπλακα ἔκλεισε ὀρμητικὰ πάνω ἀπ' τὶς ἀντανακλάσεις μιᾶς φευγαλέας νοημοσύνης. Κάπου τὸ ὄνειρο καὶ κάπου τὸ δράμα. Στὴ μέση ἢ στολὴ του σκοῦρα καὶ σταχτιά ξαπλωμένη σὲ μιὰ καρέκλα, ὅπου μέχρι τότε καθόταν ὁ ἴδιος.

Ἡ μάνα μου δὲ ζοῦσε πιά γιὰ νὰ ξανάβγει νὰ ψωνίσει ὀμπρέλα. Τὸ πανηγύρι ἔκλεισε πρὶν ἀπὸ τέσσαρα χρόνια τὸν κύκλο του καὶ οἱ δρόμοι στρώθηκαν με πίσσα, ἔτσι πού νὰ μὴ φαίνεται οὔτε πού ἔπεσε. Ἦταν ἡ αὐστηρὴ προειδοποίηση τῆς φύσης. Ὅταν ἔπεσε, ὁ χωροφύλακας πήγε καὶ τὴ σήκωσε ὡς τὸ ταξί. Τὴν πήρε καὶ δὲν τὴ γύρισε ποτὲ πίσω.

Τότε τὸ ἓνα τους παιδιὶ πήρε τοὺς δρόμους.

Στὸ πρῶτο σοκκάκι ἄκουσε ὅλες τὶς φωνὲς τοῦ κόσμου συριστικὲς καὶ πράες νὰ τυλίγονται σὰ φίδια ἢ περικοκλάδες γύρω ἀπ' τὸ ρόπτρο τῆς παλιᾶς χάλκινης πόρτας, ἀπ' τὴ χαλιναριά τοῦ μόνιππου καὶ ἀπ' τὶς τιράντες τῶν παιδιῶν. Τὰ καπηλειὰ τριγύρω χαμηλόθωρα κι' ἀσκεπῆ ξεπροβόδιζαν ἀμανέδες γιὰ τὸν οὐρανὸ καθὼς τὸ ποτάμι ἔτρωγε τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Τὸ παιδιὶ ἔτρεχε πολὺ πιὸ γρήγορα ἀπ' τὶς δυνάμεις του.

Στὴν ἐκκλησιὰ σταμάτησε. Πῆρε μολύβι καὶ χαρτὶ καὶ μέτρησε τὶς παρυφῆς τοῦ λογικοῦ πού ἀκουμποῦσαν στὸ λίθο πού τὴν πρωτοθεμέλιωσε. Δὲν ἦταν τὰ σκουληκία, ἦταν οἱ χίλιες τύψεις τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου πού κόλησαν πάνω ἀφαιμάζοντάς τον.

Ποῦ πήγαινε ;

Ἐπρεπε νάβρει μιὰ πλατεῖα πού νὰ τὸν ἀγκαλιάσει ὀλόκληρο. Νὰ στέκεται στὸ ἓνα ὀδοὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ πλάκα σὲ πλάκα κι' ἀπὸ φύλλο σὲ φύλλο. Ὅπως ζουζούνη, κάνθαρος ἢ χρυσόμυγα. Πελαργός, γαρδέλι ἢ θάνατος. Λόγος φτερωτός.

Ἦθελε νὰ ἀνασκάψει τὴ γῆ· κάτω ἀπ' τοὺς ἀδένες καὶ στὸ λαϊμό του οἱ χορδὲς ξετίναζαν πύο, καθὼς νερὸ στὸ σημεῖο ἀφῆς τοῦ μονόφθαλμου ραβδσκοπού. Τὸ ἄλλο μάτι ἀπόμεινε κλειστὸ ἔτσι καθὼς κοροΐδευε τὸν κόσμο. Τὸ στόμα μόνιμα σὲ σαρκασμό.

Εανάβρε τὸ χωροφύλακα μπροστά του. Ἐτούτη τὴ φορὰ εἶχε ζωστῆ με πολυβόλο. Ἦταν γυμνὸς ὀλότελα καὶ εἶχε μόνον τὴν ἀρματωσιά του. Τὰ διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ του τᾶχε χαράξει με τὸν καπνὸ λαμπάδας ἀναστάσιμης κάτω ἀπ' τὸν ἀφαλό. Ἦταν ξανθός.

Σιγά - σιγά, καθὼς προχώραγε βρῆκε τὶς μπότες με καρδιά ἀπὸ κάτω, ἔτσι πού νὰ κροταλοῦν, βρῆκε τὶς παιδικὲς φασκιὲς του, μὰ δὲν τὶς κύτταξε καθόλου, βρῆκε ἓνα καπέλο με τριανταδυὸ ἐθνόσημα περασμένα στὴν ἀράδα. Βρῆκε μετὰ καὶ μιὰ Αἰτωλοκαρνανία γιὰ πατρίδα καὶ μετατέθηκε· τὸν πρῶτο χρόνο στὰ περβόλια τοῦ Ἄργους, τὸ δεύτερο στὶς πορτοκαλιὲς γύρω ἀπ' τὸ Ναύπλιο, τὸ τρίτο καπετάνιος στὴν ὀρεινὴ Ἄρκαδία. Στὴν Ἄρτα τὸν ἐστῆλανε με δυσμενῆ μετάθεση γιὰ ἓνα ρόδι ποῦκλεψε. Τῶσπασε κι ἔβαψε τὴ στολὴ του.

Ἄφησε τὸ παιδί τούτη τὴν εἰκόνα πού ἦταν ὅλη δική του γιὰ μιὰ στιγμή γραμμένη μέσα ἀπὸ χίλια χρόνια συνεκφορᾶς τῆς ἴδιας ἀνασφάλειας καὶ κατέβηκε τὰ σκαλοπάτια.

Ὁ καταστηματοῦχος εἶχε τὰ μάτια του χωμένα στὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν πού τὸν τριγύριζαν. Κι' ὅπως στὰ σφαιριστήρια, οἱ τοῖχοι ἔγραφαν : «ἔχετε πάντοτε τὴν ταυτότητα σας». Κύτταξε γύρω τοὺς καθρέφτες. Ἦταν παραμορφωτικοί, κυρτοὶ καὶ ἀμβλυώνιοι. Ἔνα παιγνίδι σὲ τρία ἐπιθετα κι' ἕνα χαμόγελο. Ἡ ἡλικία ἡλικία τοῦ ἔρωτα. Τὰ χνότα μωχοκάρυδο ἀπ' τὸ ζαχαροπλαστεῖο τῆς γωνίας. Τὰ ρούχα μπλε ξεθωριασμένα. Ἔνα σακιδιο γιὰ τὰ βιβλία. Παπούτσια μυτερά, θαυματουργά. Γλιστροῦσαν κι' ἔτριζαν. Ὁ κόμπος ὅμως τοῦ ἔρωτα ἐγκαταλειμμένος σὲ κάποια παροικία τῶν ἄστρων. Εἶχε δικαίωμα σὲ κάποια ποίηση δική του.

Τὸ πρόσωπό του εἶχε κολλήσει πάνω στὸ λαίμυο χιλιάδων διαλειμμάτων τοῦ διπλανοῦ σχολείου. Στοχαστικὸ κι ἀντρίκιο. Δυὸ ἐπιθετα χωρὶς παιγνίδι. Τώρα ἄρχιζε ἡ πάλη.

Ἐδῶ κατέβηκε ὁ χωροφύλακας δίδυμος. Τὰ σύνορα εἶχαν μῆκος δεκαεπτὰ χρόνων καὶ πλάτος τὴν ἠθική τῆς ἐπαρχίας. Τὰ ἰδανικά δὲν ἦταν ἀπὸ στόφα, ἀλλὰ μποροῦσες νὰ τὰ ψύσεις. Μετὰ σοῦ μένανε στὰ χέρια. Σὰν σκόνη ἀπὸ ἄθυρμα κιονόκρανου.

Ὁ χωροφύλακας στάθηκε μπροστὰ καὶ πίσω ἀπ' τὸ παιδί. Τοῦ ἔπιασε τοὺς ὤμους καὶ τοὺς ἔτριξε μὲ δύναμη. Τοῦδειξε μὲ τὸ δείχτη τὴν ἐπιγραφή ἐκεῖνο ἀνοιξε πρώτη φορά τὸ στόμα :

— Ἐσένα ποιά εἶναι ἡ ταυτότητά σου ;

Στάθηκε προσοχή. Τὰ μπούτια κολλημένα τὸ ἕνα στ' ἄλλο κι' ἀνάφερε : - Χωροφύλακας. Ἐχω τὸ ὄνομά μου καὶ τὸν ἀριθμὸ μου. Ἐχω δυὸ ταυτότητες. Ἡ μία τῆς χωροφυλακῆς. Τὴν ἄλλη τὴν ἔχει ἡ μάνα μου κρυμμένη στὸ σεντούκι γιὰ ὦρα ἀνάγκης. Τὰ χρόνια δέκα ὀχτώ. Τὰ ἄλλα εἶναι χρόνια ὑπηρεσίας. Ὅλα προαγώγιμα.

Ἀγκαλιάστηκαν κι' οἱ τρεῖς μέχρι πού λιώσαν τὰ κορμιά τους ἀπ' τὸν ἀφανισμό τοῦ χάους.

Ἐφυγε μέσα στὴ νύχτα. Στὸ δρόμο μετροῦσε τίς σκιές καὶ τίς ρωγμὲς στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν. Τὸ αὐτοκίνητο θάφευγε αὔριο.

Μόλις κατέβηκε βρῆκε τὴν πλατεία διακοσμημένη μὲ σοβαροὺς κυρίουσ ρεπούμπλικα, κυρίες μὲ ὀμπρέλες καὶ παιδάκια, παγώνια, χελιδόνια καὶ ἄλλα ζῶα παράξενα.

Ἦταν ἡ πλατεία πού γύρευε χρόνια. Μ' ἕνα μεγάλο ἥλιο κρεμασμένο πάνω ἀπ' τίς καμινάδες, μὲ μιὰ ὑγρασία μέσα στὶς κάλτσες του καὶ ἔξω ἀπ' τὰ παπούτσια, μὲ δυὸ βουνὰ σὲ σχῆμα γωνίας κι' ἀνάμεσά τους ἕνα συντριβάνι γιὰ παλιά κεντήματα.

Ὁ ἴδιος στεκόταν ἀπέναντι ἀπ' τὸν χωροφύλακα. Ἐκεῖνος ἀσκεπῆς πίσω ἀπὸ μιὰ κουρτίνα τῆς λέσχης ὀπλιτῶν μὲ τὸ μυαλό του περασμένο σὲ ταινία μαγνητοφώνου καὶ τὰ χέρια πατημένα στὴ σκανδάλη τοῦ πιστολιοῦ.

Τὰ μουστάκια του εἶχαν τσιγκελώσει, τᾶστριβε πρὸς τὰ πάνω καὶ πέραγε τὸ ρεῦμα στὸν ἠλεκτρικὸ ὑπολογιστή. Ἦξερε πιά τὴν κάθε ἡλικία, τὸν κάθε πόνου στοὺς νεφροὺς καὶ στὴν καρδιά του, ἤξερε ποῦ ἀκουμπᾶν οἱ ἀγωνίες τοῦ παιδιοῦ καὶ φωτογράφιζε τίς διαδρομὲς τους μέχρι τὰ πόδια τῆς ὠραίας κοπελιάς, μέχρι τὸ μπαστούνάκι τῆς γριούλας, ποῦμοιαζε μὲ τὴ μάνα του, μέχρι τὸν ἄλλο χωροφύλακα πού βρέθηκε στὸ δρόμο γυμνὸς μόνο μὲ τὴν ἀρματωσιά του καὶ μιὰν Αἰτωλοκαρνανία γιὰ πατρίδα, πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν ἀπεργία γιὰ τὰ καπνά.

Ὁ δρόμος κατέβασε τότε τὴν πομπή, τὴν πέρασε μέσα ἀπ' τὰ σπίτια καὶ τίς δενδροστοιχίες. Μέσα ἀπ' τοὺς κορμούς τῶν δένδρων. Μέσα ἀπ' τὸ κλάμα ἑνὸς

μωροῦ στήν κούνια, μέσα ἀπό παντοῦ. Σά μιὰ ρητορική ἐπανάληψη τοῦ μέσα.

Κι' ἔξω ἡ ἀδιαφορία τοῦ κενοῦ, ἔτσι καθὼς οἱ καρέκλες ἀπομειῖναν ἀδειανές, τὰ καπέλα πήρανε σκεπτικά τ' ἀφεντικά τους καί τὰ κλείσανε στά σπίτια, στήν πόλη πού ταξίδεψε ὀλόκληρη μὲ τὸ πρῶτο ἔκτακτο ἀεροπλάνο. Κι' ἔπειτα ἡ λίμνη της πού στέγνωσε, γιατί δὲν εἶχε γεννήσει ποτὲ οὔτε ἓνα παιδί, οὔτ' ἓνα δάκρυ δὲν ἔχυσε γιὰ ἄνθρωπο δικό της. Τούς ἐδιωχνε στὰ ξένα μὲ μιὰ περιγραφή ποιητική, χωρὶς νὰ κουραστεῖ οὔτ' ἓνας ἀδένας. Τὸ συντριβάνι, ἀνακάλεσε ἀπειλητικά τὴν τελευταία σταγόνα ἀπὸ τὰ ὕψη στὸν σωλήνα πού τὴν εἶχε ἐκτινάξει καί τὸ παιδί ἀπόμεινε μονάχο.

Καὶ χειροκρότησε.

Κι' ὁ δρόμος τοῦ ἀπάντησε χειροκροτώντας πολλαπλασιαστικά τὴν ἐρημιὰ τῆς πόλης πούχε βυθίσει τὴ λίμνη της σὲ στεῖρες μνηῆμες.

*

(Ἐκεῖνο τὸ παιδί δὲν ἤμουνα ἐγώ. Ἦταν ἡ μεταμόρφωσή μου σὲ ἀγωνία μιᾶς στιγμῆς.

Ἐγὼ κι' ὁ χωροφύλακας πήραμε ἄδεια κείνο τὸ ἀπόγεμα.

Τόπος προορισμοῦ ἡ Αἰτωλοακαρνανία. Στὴν Ἄρτα σταματήσαμε ν' ἀφήσω δυὸ λουλούδια στὸν τάφο τῆς μητέρας μου. Τὰ οὐζα τάπιαμε στὴν Ἀμφιλοχία).

Ποίηση

Ἡ ἀνάσα τῶν ἀστεριῶν
δὲ φτάνει
νὰ γεμίσει τίς ραγισμένες ὥρες μας,
νὰ χαϊδέψει τὸ σκληρὸ δέρμα
τῆς σιωπῆς μας.

Γυμνὴ μουσικὴ

Ἡ θλίψη
σταλάζει στὴν ψυχὴ μας
χοντρές σταγόνες βροχῆς
στὸ σκονισμένο καταμεσήμερο
τοῦ καλοκαιριοῦ.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΓΩΝΗΣ

‘Οδὸς δακρύων

—*Ω γλυκύ μου ἔαρ
γλυκύτατόν μου τέκνον
ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος.

Γύναι, μὴ κλαῖς πικρά. Δὲν ἦτανε ὁ μόνος
πού διάβηκε σκυφτά - σκυφτά τῇ Via dolorosa*.
Γιὰ ὅλους κρύβουνε «ἀκάνθας» τῆς ἀνοιξῆς τὰ ρόδα,
Ρωμαϊκές ρομφαίες τάνθρώπινα χαμόγελα.

Μήτηρ, μὴ κλαῖς καυτὰ. Παντοτινὸς ὁ πόνος.
‘Ο ἴδιος δῆλος, μὲ κοιλτοῦρες τώρα καὶ κουμποῦρες
κι’ οἱ «ὑψηλὰ ἰσταμένοι» μὲ φίνες μηχανοῦρες,
χώρια κι’ ἀντάμα ψάλλουνε τὸν ἄνομο σκοπὸ.

Κι’ οἱ πραίτορες οἱ δίβουλοι, χρηστότητα πουλοῦν.
Βαρέλια μὲ πετρόλαδο συνέχεια ζητοῦν,
νὰ νίβουνε τὰ χέρια τους. Κι ὅσο γιὰ τοὺς καλοὺς,
ἄς πάνε νὰ κουρεύονται μαζὺ μὲ τοὺς κακοὺς.

Γύναι, μὴ κλαῖς πνιχτά. Τῇ Via dolorosa
ὅλοι πατοῦμε μιὰ φριχτὴ δακρύων ὥρα.
‘Απὸ φραγγέλια καὶ ξιφολόγχες κεντημένοι,
ἀπὸ καπνιά, χολὴ καὶ ὄξος μπουχτισμένοι,
κλόουν καὶ σαλτιμπάγκοι καταχλευασμένοι,
ἀπὸ ἑαυτοὺς κι’ ἀλλήλους κατασπαραγμένοι,
ἀπὸ προδοτικὰ φιλιὰ κατακαμένοι,
Βαμπίρ! ἀπ’ τῆς ζωῆς τὴν κόλαση βγαλμένοι.

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

* Δρόμος τῆς Ἱερουσαλήμ, γνωστὸς μὲ τὸνομα ‘Οδὸς δακρύων. Αὐτὸν ἀκολούθησε ὁ Ἰησοῦς
πρὸς τὸ Γολγοθᾶ.

πολύ πρὶν

Νὰ μὴ μιᾶμε πιά γιὰ ὁμορφιά
καὶ τὴν ποιότητα ν’ ἀπαρνηθοῦμε
παραίσθησις ἢ ἀγωνία, ἦρθε τὸ φῶς
καὶ ἡ συνείδησις ἔγινε ὅπως πρῶτα
πού οἱ ρίζες τῶν αἰτιῶν
εἶχαν μεράκι καὶ πόθο γιὰ διαίωσις
καὶ οἱ στιγμὲς γιὰ νὰ καρπίζουσι ὄνειρο
ἀποπλανοῦσαν τὸ σκοπὸ τῆς ἐπιβίωσις,
καὶ ἡ ὁμορφιά καὶ ἡ ποιότητα διαστολὴ κοινὴ
νὰ γιαιλίζουσι τὰ μάτια νὰ διευρύνουσι τὴν καρδιά
ἄς μὴ μιᾶμε πιά γιὰ ὁμορφιά
οἱ ρίζες ξεριζώθησαν τῶν αἰτιῶν
πρὶν πολὺ πρὶν τὸ ἀποτέλεσμα
μᾶς βουλιάξει στὴν τρέλλα ἢ στὸν θάνατο.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΝΤΟΜΑΛΗΣ

ΤΟ ΑΕΡΟΣΤΑΤΟ ΤΟΥ ΠΑΧΩΜΗ

(Καλαρρυτιώτικο σατυρικό ποίημα τοῦ ΙΗ' αἰώνα)*

«Ποῦ εἶσθε κόσμος! Συναθροισθῆτε!
Δράμετ' εὐθὺς καὶ μὴν ἀργεῖτε
μικροί, μεγάλοι, παιδιὰ, γερόντοι
πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, λαὸς κι' ἀρχόντοι
κουτσοί, ἀόμματοι καὶ κρατημμένοι
ὄλοι ὅσοι εἶσθε συναθροισθῆτε,
θαῦμα μέγα γιὰ νὰ ἰδῆτε.
Τρεχᾶτε γλήγορα, τρεχᾶτε λέγω
κι' ἂν δὲν προφθάσετε ἐγὼ δὲν φταίω.
'Ελάτε ὄλοι κι' ἕνας μὴ μείνη
κι' ὅτι θὰ γίνη ποτὲ δὲν γίνη.
Τοῦ περιφήμου πολλὰ Βλασιάρου¹
εὐτυχισμένου Γάλλων 'Ικάρου
μέλλει νὰ ἰδῆτε Μογγολφιέρου²
ζηλωτὴν μέγαν, Καλάρρη³ Χαίρου.
Χαίρου Καλάρρη κι' εἶναι παιδί σου
κι' ἡ δόξα ὅλη εἶναι δική σου.
'Ικαρος νέος μὲ νέον τρόπον
θέλει πετάξει σὲ τοῦτον τὸν τόπον.
Τρεχᾶτε κόσμος ὡς πότε ἀργεῖτε ;
Νὰ ἢ παρὰταξίς! συναθροισθῆτε!!
Μπρέ! Τί συνάθροιση! Τί κόσμου πλῆθος!
Νὰ! κι' ὁ Παχώμης μὲ γλυκὸν τὸ ἦθος
γλήγορα, γλήγορα πάντων προτρέχει
κι' εἰς τὶς πλάτες τὸ βάρος ἔχει.
Τὸν βοηθαίει ἀριστερόθεν
ὁ Γιώργης Γκιούρτης καὶ δεξιόθεν
ὁ κυρ Δημήτρης τ' ἀντισηκώνει
πάντα τὸ βάρος τοῦ διορθώνει,
Νικόλας Γιάνκος μὲ τὸ μπαστοῦνι
τοῦ κυρ Παχώμη τὸ κοντογοῦνι.
Τρία πατήματα ὀπίσω μένει

* Τὸ σατυρικό αὐτὸ ποίημα πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ τχ. 3 τῶν «Γζουμεριαώτικων καὶ Ἄρτινῶν Νέων» (1933) ἀπὸ τὸν Χριστοφ. Κωσταδήμα. Βρέθηκε στὸ ἀρχεῖο τοῦ παλιοῦ Καλαρρυτιώτη Γ. Δουρούτη καὶ οἱ λεπτομέρειές του πείθουν πὼς τὸ ποίημα ἀναφέρεται σὲ πραγματικό γεγονός. Ἀνύψωση ἀεροστάτου ἀποπειράθηκε νὰ κάνει κι ὁ Ἄληπασάς.

1. Βλασιάρου = Blanchard, ὁ γάλλος ποῦ πέρασε μὲ ἀερόστατο τὴ Μάγχη τὸ 1785.

2. Μογγολφιέρου = οἱ γάλλοι ἐφευρέτες τοῦ ἀεροστάτου (1783).

3. Καλάρρη = Καλαρρυῖτες.

καὶ φορτωμένος μ' αὐτὰ πηγαίνει
 ὁ Κοντογιάννης εἰς τὸ κεφάλι
 γεμᾶτον κάρβουνα ἓνα μαγκάλι.....
 Ὁ Γιώργης Ἄρτης στὸ δεξι χέρι
 ἓνα καλάθι γεμᾶτο φέρει
 δέκ' ἄλλοι βλάχοι ἀκολουθοῦσι
 κι' ὁ καθένας κάτι βαστοῦσι
 Τριχιές, παλούκια, τσαπιά καὶ φτιάργια
 περόνια, ἀρίδες, χοντρά σκεπάρια
 σακκιά μὲ πίσσαν καὶ μὲ κατράμι
 καὶ δυὸ ζαλήκια λιανὸ καλάμι
 ὅλα χρειώδη διὰ τὴν σφαῖραν
 ποὺ θὰ πηγαίνει χειμάρρου πέραν⁴.
 Πλῆθος παιδιῶν τοὺς τριγυρίζουν
 χορεύουν, ρίχνονται καὶ τοὺς σφυρίζουν.
 Πηγαίνουν ἔρχονται ἄντε φωνάζουν
 ἓνα τοῦ ἄλλου μακρόθεν κράζουν.
 «Ἄντε!» νὰ ἰδοῦμε «Ἄντες» ἀκόμη
 τὴν σιαμαντούρα τοῦ κύρ Παχώμη.
 Φθάν' ἡ παράταξι στὸν ὠρισμένον
 τόπον γιὰ τοῦτο ἐτοιμασμένον.
 Οἱ συντοπίτες εὐθὺς σιμώνουν
 τὸν κύρ Παχώμη τὸν ξεφορτώνουν
 ὁ Κοντογιάννης σιμὰ πηγαίνει
 μὲ τὸ μαγκάλι καὶ τ' ἀποθέτει ...
 Φόρα⁵ ὁ Παχώμης τὸ κοντογοῦνι
 κι' ὁ Γιώργης Ἄρτης ἓνα φυσοῦνι
 ἀπ' τὸ καλάθι εὐθὺς ἐβγάζει
 μὰ ὁ Παχώμης τοῦ τὸ ἀρπάζει
 καὶ μοναχὸς του τότ' ἀρχινάει
 σὰν καλὸς γύφτος γιὰ νὰ φυσάη.
 Ὅμως' μὴ τυχὸν καὶ παρ' ἄερα
 πρὸ τοῦ χρειώδους καιροῦ ἡ σφαῖρα
 ὁ Γεώργης Γκιούρτης, Κολίκας Δῆμος
 οἱ δυὸ προβάλουν πολλὰ φρονίμως
 μὲ τὰ σχοινιά καλὰ δεμένην
 νὰ τὴν κρατοῦσιν ἐσφαλισμένην!
 λοιπὸν εὐθέως παλούκια στένουν
 καὶ μὲ τοὺς σπάγγους τὴν σφαῖραν δένουν
 ὡσὰν τζαντῆρι τὴν ἐξαπλώνουν
 καὶ τότ' ἀρχίζουν νὰ τὴ φουσκώνουν
 Γκιούρτης Κολέκας μὲ τὸν Παχώμη
 κι' ἄλλοι εἴκοσι βλάχοι ἀκόμη.
 Φυσοῦν ἀπαύστως μὰ δὲν εἶναι τρόπος
 νὰ τὴν φουσκώσουν χαμένος κόπος.
 Λέγει ὁ Γκιούρτης «Πρὶ ντομιτζάο»⁶

4. Χειμάρρου πέραν = ἡ χαράδρα τῶν Καλαρρυτῶν.

5. Φόρα = βγάζει γρήγορα, μὲ φόρα.

6. Πρὶ ντομιτζάο = μὰ τὸ Θεό, γιὰ τὸ Θεό.

ἄν δὲ φουσκώνει ἐγὼ τί φταίω
 μὲ τόσον φύσημα μὲ κόπον τόσον
 χίλιους γαϊδάρους νὰ σοῦ φουσκώσω.
 Δὲν κοκκινίζει καὶ δὲν ἰδρώνει
 ὅταν χτυπάει εἰς τὸ ἄμῶνι
 ὁ Κουτσοῆφαιστος μὲ τὴ βαρειά του
 ἔχοντας κύκλο τὴν συντροφιά του
 καὶ μὲ τὴν δύναμιν ὅπου χτυπάει
 κάμνει τὴν Αἴτναν ν' ἀντηχάη
 ὡς ὁ Παχώμης λιχοπατώντας
 ἀνακατώνεται συχνὰ πηδώντας
 συχογυρίζοντας τὸν κῶλο σειώντας
 καὶ τὴν φωτιὰν συχοτσιμπώντας.
 Ἄνάφτει ὄλος καὶ κοκκινίζει
 φωνάζει σκούζει κι' ὄλος μανίζει
 καὶ μέγαν κόπον εἰς μισὴν μέραν.
 Τέλος φουσκώνουν αὐτὴν τὴν σφαῖραν.
 Τότ' ὁ Παχώμης τὸν Κοντογιάννη
 κράζει τοῦ φέρει ἓνα τηγάνι
 κατράμι, πίσσαν καὶ σαμσακίζει
 θειάφι, κροκίδια⁷ ρακὴν γεμίζει
 φωτιὰν τοὺς δίδει κι' εὐθύς πηγαίνει
 ὑπὸ τὴν σφαῖραν τὸ ἀποθέτει
 ὑψοῦτ' ἢ φλόγα ἀνδρειωμένη
 καὶ κατ' εὐθείαν στὴν σφαῖραν μπαίνει
 σὰν τὸ καράβι τοῦ κινδυνεῦει
 εἰς βαθὺ πέλαγος ὅταν ἀγριεῦει
 βογγοῦν τὰ κύμματα καὶ τὰ κατάρτια
 ἔτσι κι' ἡ σφαῖρα συχοκινεῖται
 πλὴν ἓνας ἄνεμος τὴν φλόγα ἀμπώχνει
 μ' ὄρμην καὶ βίαν ἐκεῖθεν διώχνει.
 Ὁ Γκιούρτης προθύμως παίρνει καὶ ἄλλους
 ἀπὸ τοὺς βλάχους τοὺς πιὸ μεγάλους
 βάνονται εἰς τάξιν ἀπὸ τὸ μέρος
 ὅπου τὴν βίαν θωροῦν τοῦ ἀγέρος
 καὶ τοὺς τζουμπέδες⁸ ὅσομποροῦσαν
 ἐξαπλωμένους σφιχτὰ κρατοῦσαν
 τότ' ὁ Παχώμης «Τάλια»⁹ φωνάζει
 «Τάλια» σὰς λέγω μεγάλως κράζει.
 κόπτει ὁ Γκιούρτης ἀπ' τὴν μεργιάν του
 κι' ἀπὸ τὴν ἄκραν μεγάλην βιάν του
 γιατί ἐκεῖ στέκει ἀλησμονάει
 καὶ τὸν τζουμπέν του γιατί κρατάει
 σκύφτει νὰ κόψη καὶ τότε μένει
 ἡ σφαῖρα ἀπ' ἐκεῖ ξεσκεπασμένη.
 Τρέχει ὁ Παχώμης «Τάλια» κι' ἀπέκει

7. Κροκίδια = ροκανίδια.

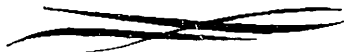
8. Τζουμπέδες = ροῦχο ἐξωτερικό, σὰ μανδύας.

9. Τάλια = κόψε.

«Ντράκουλε»¹⁰ φωνάζει «Τάλια» παρέκει
 "Όσο νά τρέξουν ὅσο νά κόψουν
 τέτοιοι ἀνθρώποι πῶς νά προκόψουν ;
 Γυρίζει ἢ σφαῖρα ὄλ' ἄνω κάτω
 κι' εὐθύς ἀνάφτει ἀπὸ τὸν πάτο.
 ἀνακατεῦνται εὐθύς οἱ βλάχοι
 πηδοῦν φωνάζουν σὰν βατράχοι
 «Οὐλάϊ ντράκουλε τί ἄμαρτία!
 "Ὡ Ντράκουλε σάρει¹¹ τ' ἄμαρτία.
 Δίκαιον ἔχει ὁ κύρ Παχώμης
 πλὴν ἔχει κι' ἄδικον κομματί ἀκόμη
 βλάχος κι' ἐσύ 'σαι ἀναμφιβόλως
 ψυχὴ καὶ σῶμα βλάχος ὅλος
 ἂν εἶχες ὅμως νὰ σὲ βοηθήσουν
 ἄλλα κεφάλια νὰ συνεργήσουν
 ἐντροπιασμένος δὲν ἦσουν τώρα
 λοιπὸν ὀγλήγορα σύρε στὴ χώρα,
 Κόσμος ποῦ εἶσθε συναθροισμένοι
 κοπιᾶστε φεύγετε ἄλλο δὲν μένει.
 "Αἴντεστε τώρα τί καρτερεῖτε ;
 Δὲν ἔχετε ἄλλο γιὰ νὰ ἰδῆτε
 'Η σφαῖρα ἔσιασε ἀναψε ἐκάη
 Καλοξημέρωμα σὰν κάνει ἄς πάη
 "Εκλασ ἢ νύφη σκόλασε ὁ γάμος
 αὐτὸ τὸ ξέρει κι' ὁ Παπαχάμος....»

10. Ντράκουλε, οὐλάϊ ντράκουλε = διάβολε, καταραμένε διάβολε.

11. Σάρει = ἔχει, πάρει. Σάρει τ' ἄμαρτία = νὰ πάρει ἢ ἄμαρτία.

Ἡ Σκιὰ

*Τὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ μεσονυχτίου
 στὸ μισοφωτισμένο διάδρομο
 ἐγὼ ὁ ἄγρυπνος τοῦ μεσονυχτίου
 αἰσθάνομαι σὰν ἄγαλμα κέρινο
 κλεισμένο στοὺς τέσσερες τοίχους.
 Τὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ μεσονυχτίου
 χάνεται
 τὸ περιπλανώμενο δαιμόνιο τῆς νύχτας
 καὶ στὸ δωμάτιό μου πεθαίνει
 ἡ σκιὰ τοῦ κόσμου.*

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗ

ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ ΥΠΟ ΙΩΒ

Ἔστω πρῶτος, ἂν ὄχι διὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη, τοῦλάχιστον διὰ τὴν εἰς ἣν ἀναφέρεται, ὁ βίος τῆς ἐν Ἄρτῃ βασιλίσσης Θεοδώρας. Συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι μοναχὸς τις Ἰώβ, ἀκμάσας, ὡς φαίνεται, ἐγγὺς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, καὶ συνθέσας καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁσίας ταύτης μητρὸς.

Οὔτε ὁ βίος, οὔτε ἡ ἀκολουθία ἔμειναν ἀνέκδοτα, διότι ἀμφότερα περιλαμβανόμενα εἰς ἓνα τῆς Μαρκιανῆς κώδικα, ἐτυπώθησαν ἰδιαιτέρως, ὁ μὲν ἐν Βονωνίᾳ τῷ 1784 ὑπὸ Ἰωάννου Ἀλουσίου τοῦ Μιγκαρέλλου εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην περιγραφὴν τῶν Μαρκιανῶν Κωδίκων (α), ἡ δὲ, μετὰ δύο ἐνετικάς ἐκδόσεις, μετετυπώθη ἐν Ἀθήναις μετ' ὠραίους χαρακτῆρας τῷ αὐτῷ, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Π. Μαντζαράκη, δαπάνῃ τινὸς ἐξ Ἄρτης ἀποδήμου, εὐλαβείας χάριν.

Εἰς τὴν τυπωθεῖσαν ἀκολουθίαν προσετέθη ὁ βίος τῆς ὁσίας Θεοδώρας, ὅστις, ἂν καὶ δὲν ἐδηλώθη τοῦτο εἰς τὴν ἐκδοσιν, δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ χυδαία μετάφρασις ἢ μᾶλλον παράφρασις τοῦ ἑλληνιστὶ γεγραμμένου, περὶ οὗ εἴρηται ἀνωτέρω, ἅψ' οὐ πολλὰ ἐξ ἐκείνου παρελείφθησαν, τινὰ συνεκλώσθησαν παραδόξως, καὶ παρεσιήχθησαν διεξοδικαὶ προτροπαὶ δι' ὧν ἐπηνεξήθη ὡς δύο τρίτα ὑπὲρ τὸ κείμενον. Τὸ πρωτότυπον ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ καταχωρισθῇ, διότι σεβαστότερα εἶναι πάντοτε τὰ ἀρχαῖα, καὶ διότι ὁ σεμνὸς ἐκείνος τοῦ λόγου χαρακτῆρ ἦτο ἀρμοδιώτερος εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἡμεῖς δημοσιεύομεν ἤδη αὐτὸ διὰ τε τὴν βραχύτητα τῆς συγγραφῆς, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον προτιθέμεθα σκοπὸν τοῦ νὰ σημειώσωμεν ἱστορικὰ τινὰ λάθη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέπεσεν ὁ Ἰώβ, πεποιθότες, ὅτι οὐδεὶς θέλει κατακρίνει τὸ ἐπιχείρημα, διότι, καθὼς αἱ ἱεραὶ διηγήσεις, συνάδουσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν καθιστῶσιν αὐτὴν μᾶλλον ἀξιοσέβαστον, οὕτω καὶ διαφωνοῦσαι ἐλαττοῦσι τὸ πρὸς αὐτὰς σέβας.

Ἐὶς αἰδίμους αὕτη καὶ μακαρία βασίλισ Θεοδώρα τὸ μὲν γένος εἶλκεν ἐξ ἡλίου ἀνατολῶν, γεννήτορες δὲ αὐτῆς Ἰωάννης καὶ Ἑλένη· τὰ δὲ κατ' αὐτὴν ἔσχεν οὕτως·

* Ἡ εἰσαγωγικὴ σημείωσις, τὸ κείμενον τοῦ Ἰώβ καὶ οἱ σημειώσεις πού ἀκολουθοῦν, δημοσιεύθηκαν στὸν «Ἑλληνομνήμονα» τοῦ Ἀνδρ. Μουστοξύδη, τχ. 1 (Ἰανουάριος 1843). (α) σ. 137.

Ἄλεξιου τοῦ ἐκ φυλῆς τῶν Κομνηνῶν (Α) κατηγμένου Ῥωμαίων βασιλεύοντος, Μιχαὴλ μὲν ὁ Κομνηνός, ὁ καὶ πρὸς γένους αὐτῶ τε τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀγγελωνύμοις βασιλεῦσι διαφέρων, τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου πιστεύεται (Β), Συναχρηεῖμ δὲ πρὸς Αἰτωλίαν καὶ Νικόπολιν ἀποστέλλεται (Γ), δυσὶ πρότερον οὗτοι πρωτεξάδελφαις συζευχθέντες, ταῖς καθ' αἷμα γνησίαις τῷ βασιλεῖ. Ἰωάννης δέ, ὁ τῆς μακαρίας Θεοδώρας πατήρ, ᾧ Πετραλίφης τὸ ἐπώνυμον, γένους ὦν περιφανοῦς καὶ λαμπροῦ (Δ), γυναικὶ μὲν καὶ αὐτὸς παρὰ βασιλέως συζεύγνυται, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα φερόντων ἐκ γένους οὔση. Σεβαστοκράτωρ δὲ Ῥωμαίων τιμηθεὶς, τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας κατάρχειν ἀποκαθίσταται (Ε). Ἄλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ παραχωρήσει, Λατίνων, φεῦ, τῆς Κωνσταντίνου κρατησάντων, ἡχμαλώττειται μὲν παρ' ἐκείνων σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ ὁ βασιλεὺς Ἄλέξιος, ἐκτυφλοῦται δὲ Λάσκαρις ὁ παῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ παρὰ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ τὴν βασιλείαν τότε δραξαμένου, καὶ λοιπὸν ἐπλήσθη τὰ πάντα ταραχῆς καὶ συγχύσεως. Συναχρηεῖμ οὖν καὶ αὐτὸς ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τῶν Νικοπολιτῶν, τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ εἰς βοήθειαν προσεκαλέσατο· μήπω δ' ἐκείνου φθάσαντος, δολοφονεῖται Συναχρηεῖμ. Μιχαὴλ μέντοι παραγενόμενος τοὺς φονεῖς κτείνει πάντας, λαμβάνει δὲ τὴν ἐκείνου γυναῖκα Μελισσηνὴν (Ζ)· ἔφθασε καὶ γὰρ τὴν ἰδίαν γυναῖκα νόμῳ θανάτου ἀποβαλέσθαι· καὶ λοιπὸν πᾶσαν τὴν περιουσίαν Συναχρηεῖμ σὺν τῇ ἀρχῇ ἑαυτῷ περιποιεῖται (Η). "Ὅς δὴ Κομνηνός, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ στόλου τῶν Λατίνων κατερχομένου, καὶ τῷ τῆς Σαλαγοῦρας λιμένι, οὕτως ἐπικληθέντι, προσομιῶσαντος, τὸν βασιλεῖα Ἄλέξιον μὴ γνωρίζομενον, ὡς ἀνδράποδον παρ' ἐκείνων εἰς χάριν ἔλαβε καὶ ἀπέλυσε, πολλαῖς πρότερον αὐτοὺς δεξιωσάμενος δωρεαῖς· ἐξ οὗ βασιλέως εἰς κλῆρον ἐδόθη αὐτῷ τε τῷ Μιχαὴλ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἢ λαχοῦσα τότε τῆς ἡγεμονίας ἀρχὴ (Θ). Γενῶνται τοίνυν αὐτῷ ἐκ τῆς Μελισσηνῆς υἱοὶ τέσσαρες, Μιχαὴλ ὁ Δούκας, Θεόδωρος, Μανουὴλ, καὶ Κωνσταντῖνος (Ι).

Μιχαὴλ δὲ ὁ τῶν υἱῶν πρῶτος, μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν, πᾶσαν τὴν ἐκείνου ἀρχὴν διεζώσατο· ἀνὴρ δραστήριος καὶ ὀξύς νοῆσαι, καὶ πραγμάτων ἐμπειρότατος οἰκονόμος. "Ὅς δὴ, Βελλάγραδὰ τε καὶ Ἰωάννινα καὶ τὴν Βόνδιτζαν ἐκτίσατο, τὴν νῆσον τῶν Κορυφῶν, καὶ Δυρράχιον, καὶ Ἀχρίδα, καὶ πᾶσαν τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα περιεποίησατο, καὶ εἰς πολὺ πλάτος ἐπέτεινε (Κ) τὴν ἀρχὴν. Ἄλλὰ ταχέως καὶ οὗτος ἔργον ρομφαίας γενόμενος, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, τὸν ἴδιον αὐτάδελφον Θεόδωρον τὸν Δούκαν διάδοχον ἑαυτοῦ καταλιπὼν (Λ).

"Ὅς δὴ Θεόδωρος, βρεφύλλιον τὸν ἐκ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Μιχαὴλ τὸν Δούκαν εὐρηκῶς, παρεῖδε μὲν τοῦτον ὡς ἀτελῆ, τὴν ἀρχὴν δὲ πᾶσαν δραξαίμενος καὶ ἐπὶ εὐτυχία πραγμάτων ἀρθεὶς, δόλον κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμελέτησεν, ὄνπερ ἢ μήτηρ αἰσθημένη προέλαβε διαπεράσασα μετὰ τοῦ νηπίου ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Πέλοπος (Μ). Θεόδωρος δὲ δοκιμώτατος ἐν μάχαις φανείς, καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐλευθερώσας τῆς Λατινικῆς τυραννίδος, βασιλεὺς ἀνηγόρευται, καὶ πάντων τῶν δυτικῶν ἕως αὐτῆς ἐκράτησε Χριστουπόλεως (Ν).

Ὁ μὲν τοι Σεβαστοκράτωρ Πετραλίφης, υἱοὺς γεννήσας ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τὴν αἰμνηστον ἀπέτεκε Θεοδώραν, καὶ τὸν βίον ἐν Χριστῷ καταλύσας, τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τοῖς υἱέσι κατέλιπε, οἳ καὶ τῷ βασιλεῖ Θεοδῶρῳ δεξιῶς τελοῦντες, τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν νηπιάζουσαν, ὡς κόρην ἐφύλαττον ὀφθαλμοῦ. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; Τῇ Ζαγοῦρᾷ Θεόδωρος ἐπιστρατεύσας ὁ βασιλεὺς, πόλεμον ἐποίει κατὰ Ἀσάν τοῦ βασιλέως Βουλγάρων, καὶ νικηθεὶς παρ' ἐκείνου χειροῦται καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς στερεῖται.

Μιχαὴλ δέ, εἰς νεανίας ἤδη τελῶν, τῆς ἑξορίας ἀνακαλεῖται, καὶ τὴν πατρικὴν πᾶσαν παραλαβὼν ἀρχὴν, τῇ Βλαχίᾳ ἐπιδημεῖ, καὶ περὶ τὸ κάστρον Σερβίον γενόμενος τὴν καλὴν βλέπει νεάνιδα Θεοδώραν, ἧς ἄκρως ἀλοῦς, τοῖς ἀδελφοῖς συμφωνεῖ Πετραλίφαις, καὶ ταύτην νομίμῳ γάμῳ λαβὼν, εἰς Ἀκαρνανίαν ἀτείχιστον τότε

οὐσαν σὺν αὐτῇ λαμπρῶς ἐπανεΐζευξεν (Ξ). Ἄλλ' ὁ μὲν, τῆς ἰδίας ἦν φρονιζῶν ἀρχῆς· Θεοδώρα δέ, οὐ παρεσύρη τῇ δόξῃ, οὐχ ἕάλω τῇ νεότητι, οὔτε μὴν πρὸς τρυφᾶς οἶδε κατασπαταλᾶν, ἀλλ' οὐδὲ τῷ τῆς ἀρχῆς ὄγκῳ ἐπήρθη (Ο). τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον ἔγνω προσκείσθαι καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, σωφρόνως ζῆσαι, ταπεινοφροσύνην ἀσπαζομένην, ἀοργησίαν, ἀγάπην, προφύτητα, συμπάθειάν τε καὶ ἐλεημοσύνην ὡς ἄλλοις οὐδεις κατορθοῦσα, καὶ τὸν Θεὸν δλοφύχως διὰ παντὸς θεραπεύουσα. Οὐκ ἔφερε δὲ πάντως ὄραν ταῦτα ὁ τῶν δικαίων ἐχθρός, οὐδὲ τὴν καλὴν ταύτην τῆς νεανίδος ὁδὸν βλέπειν ἠγέσχετο· ἀλλ' ὄλος ὀπλίζεται κατ' αὐτῆς, καὶ θηλυμανίας τὸν ἄνδρα καταμαλάξας πειρασμὸν τῇ μακαρία ἐγείρει τῶν πώποτε μνημονευσόμενων δεινότατον. Γυναικὶ γάρ τινι ἐξ εὐγενῶν, Γαγγηρηνῇ τὸ ἐπώνυμον, πορνικῶς ὁ Μιχαὴλ ἐπιμανεῖς, καὶ τὸ τῆς αἰσθήσεως ὑγιὲς μαγίαις ὑπ' ἐκείνης ὑποκλαπεῖς, μίσος ἀσπονδὸν κατὰ τῆς ἰδίας ἐκτήσατο γυναικός. Καὶ ταύτην ἀπωσάμενος, τὴν μαινάδα φρενοβλαβῶς συνηγάγετο, τοῖς ὑπηκόοις ὄρον θέμενος μὴ προσκείσθαι τῇ Θεοδώρα, μὴ θεραπείας ἀξιοῦν ταύτην τινός, μήτε μὴν ἐπὶ γλώσσης αὐτῆς φέρειν τὸ ὄνομα. Τούτοις γενναῖα τοῖς δεινοῖς ἐμπεσοῦσα οὐκ ἔσαλευθῆ ὅλως τὸν λογισμὸν, οὐδὲ παρετράπη τῆς ἀγαθῆς πολιτείας· ἀλλ' ὅλη ὡς ἀδάμας ἦν καρτεροῦσα καὶ τὸν Θεὸν ὁμοίως θεραπεύουσα· ξενιτευομένη δέ, κρύει καὶ καύσωνι αἰθίριος ταλαιπωροῦσα, λιμῷ τε καὶ δίψῃ καὶ τῇ λοιπῇ κακουχίᾳ πιεζομένη καὶ ὑπὸ στέγην εἰσελθεῖν ἐπιθυμοῦσα. Ἐπὶ πέντε οὖν ἔτεσι τοῖς ἀπείροις δεινοῖς προσπαλαίσασα οὐδὲν ἐφθέγγετο ἀγενές, οὔτε μὴν καταλιγώρησε ρῆμά τι πρὸς Κύριον εἰπεῖν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον πρὸς ἀρετὴν ἐπετείνετο καὶ πρὸς αὐτὸν ὑψοῦτο καθ' ἑκάστην, ἑαυτὴν δι' ὑπομονῆς ἀνάγουσα, φέρουσα καὶ βρέφος ἐν ταῖς χερσὶν ὅπερ ἐκβληθεῖσα εἶχεν ἐγγάστριον. Ἰερεὺς δὲ τις, ἐκ χωρίου Πρενίστης, λαχανευομένην ἐν ἀγρῷ ταύτην εὐρών καὶ τὸ βρέφος βαστάζουσαν, ὄρκους ἐπίθετο τὸ ἑαυτῆς εἰπεῖν ὄνομα· καὶ γνοὺς ἦτις ἦν, ταύτην οἶκαδε φέρων κατέκρυψε, πάσης ἐπιμελείας ἀξιώσας (Π).

Τῶν οὖν μεγιστάνων καὶ τὰ πρῶτα παρὰ Μιχαὴλ τῷ Δούκᾳ φερόντων, αἴφνης ἀρπασάντων τὴν κακόσχολον ἐκείνην γυναῖκα καὶ ἀπαιωρισάντων, ἡ πονηρὰ πᾶσα εἰς φῶς ἤχθη πράξις, καὶ ἐν νῷ γενόμενος ἐνεσείσθη ὁ Μιχαὴλ, τῇ μακαρίαν αὐθις ἠγάγετο, καὶ λοιπὸν ἐπλήσθη χαρᾶς τὰ πάντα καὶ ἀγαλλιάσεως. Διήγων οὖν ἄμφω τὸν βίον ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ τῇ κατὰ Θεόν, τῆς ἑαυτῶν ἐπιμελούμενοι σωτηρίας, ἀξιῶματι Δεσποτῶν τιμηθέντες (Ρ) καὶ παιῖδας τεκόντες, καὶ πρὸς ὕψος μεγίστης εὐκλείας ὑπεραρθέντες, καὶ τὴν πρὸς ἀρετὴν ἀμιλλῶμενοι καλὴν ἀμφοτέροι ἀμιλλαν. Τὸν μὲν τοι Δεσπότην καὶ σύνευνον ἡ αἰίδιμος Θεοδώρα τὰς περικαλλεῖς καὶ εὐαγεῖς ἰδοῦσα συστησάμενον δύο μονάς, τὴν τῆς Παντανάσσης, φημί, καὶ τῆς Παναγίας ἐπικεκλημένης, τῷ μεγαλομάρτυρι καὶ αὐτῇ Γεωργίῳ θεῖον ἀνήγειρε σεμνεῖον καὶ εἰς γυναικεῖον τοῦτο συνεστήσατο (Σ).

Τοῦ συνεύνου δὲ καὶ Δεσπότης Μιχαὴλ καλῶς καὶ θεοφιλῶς βιώσαντος, καὶ πρὸς μονάς μεταστάντος τὰς οὐρανίους, τὸ τῶν μοναχῶν καὶ αὐτῇ εὐθύς περιβάλλεται σχῆμα (Τ)· καὶ χρόνοις ἐπιβιοῦσα, τὸν ναὸν μὲν παντοίως κατεκόσμη καὶ ἀναθήμασι καὶ σκεύεσι καὶ πέπλοις κατεκάλυψε. Προσετίθει δὲ καὶ τῷ βίῳ, τοῖς πόνοις ἑαυτὴν ἐγγυμνάζουσα καὶ τὸν τῶν ἀρετῶν καρπὸν ἐπαύξουσα, ἀγρυπνίας καὶ στάσεις κατανύχους σχολάζουσα, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις προσομιλοῦσα, τὸ σῶμα νηστείας κατανήκουσα, καὶ πάσαις ταῖς ἀδελφαῖς ἀραρυμῶς δουλεύουσα, ἀδικουμένων προῖσταμένη, ὄρφανῶν καὶ χηρῶν ἀντιλαμβανομένη, πτωχοῖς ἐπικουροῦσα, θλιβομένους παραμυθουμένη, καὶ πᾶσι γενομένη τὰ πάντα ἐν ταπεινώσει καρδίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν αὐτῆς προέγνω τελευτὴν, δάκρυσιν ἠτήσατο τῇ πανάγνω θεομητορικῇ καὶ τῷ πανενδόξῳ μάρτυρι Γεωργίῳ ἑξαμηνιαῖον αὐτῇ πρὸς Θεὸν διαπρεσβεύσασθαι χρόνον πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ τελείαν ἀπάρτισιν, ὃ καὶ γέγονε· καὶ τοῦ καιροῦ φθάσαντος, τὰς ἀδελφὰς προσεκαλέσατο, καὶ περὶ ὧν ἔδει καλῶς ἐντειλαμένη, καὶ ταύταις ἐπευξαμένη σωτηρίαν, χαίρουσα τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ παρέθετο, καὶ

κατετέθη ἐν αὐτῇ τῇ παρ' αὐτῆς ἀνεγερθεῖση μονῇ. Τοῦ Θεοῦ δὲ ταύτην δοξάσαντος ὑστερον, πολλῶν καὶ μεγίστων θαυμάτων ὤφθη αὐτουργός, ἀσθeneίας καὶ νόσους τῶν προσερχομένων αὐτῇ ἰατρούουσα, καὶ δαίμονας ἐξ ἀνθρώπων ἐλαύνουσα, καὶ ποικίλα πάθη ἀνίατα καθ' ἐκάστην θεραπεύουσα. Ἐθεράπευσε δὲ καὶ καρκίνου πάθος, καὶ ἕτερα τεράστια φρικτὰ πεποίηκε καὶ εἰσέτι φαίνεται ποιούσα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· οὐ μόνον γὰρ τοῖς ἐν τῷ σептῷ αὐτῆς τάφῳ προσπιπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν, καὶ ἐν θαλάσσῃ, καὶ ἐν νήσοις φθάνει ἐπικληθεῖσα καὶ τοῖς πέρασι θερμῶς βοηθοῦσα· ἥς ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγίαις εὐχαῖς, ἀξιοθεύημεν καὶ ἡμεῖς σωτηρίας τυχεῖν (Γ)».

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΟ ΙΩ ΒΙΟΝ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

(Α) Ἀλέξιος ὁ σφετερισθεὶς τὴν αὐτοκρατορίαν τῷ 1195 καὶ ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Λατίνων τῷ 1203 μετέλλαξε τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἀγγέλου εἰς τὸ τοῦ Κομνηνοῦ, εἴτε διὰ τὸ ἐνδοξότερον τῆς ἐπικλήσεως, εἴτε διὰ τὸ μῖσος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκθρονίσει. Ἐλαβε δὲ τὴν νέαν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας⁽¹⁾.

(Β) Μιχαὴλ ὁ νόθος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σεβαστοκράτορος, οὐτινος πατήρ ἦτο Κωνσταντῖνος ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου. Ἐπωνομάσθη δὲ Κομνηνὸς ὅχι μόνον διὰ τὴν προμάμην αὐτοῦ Μαρίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρομήτορα Θεοδώραν. Ὅτι δὲ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διεπιστεύθη τὴν κυβέρνησιν τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι πιθανόν, διότι πεμφθεὶς, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ ἱστορικοί, φορολόγος τῆς ἐπαρχίας Μυλάσσης, ὡς νέος καὶ αὐθάδης ἀπεστάτησεν· ἀλλὰ, νικηθεὶς εἰς πόλεμον, ἔφυγε καὶ προσετέθη εἰς τὸν Σουλτάνον Ῥουκρατῖνον, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ δεχθεὶς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐταλαιπώρησε πολυτρόπως τὰς Μαιανδρικός, καὶ ἐδείχθη ὠμότερος καὶ φονικώτερος τῶν ἀλλογενῶν⁽²⁾. Οὕτω διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις καὶ ἐπεχείρησεν ἐναντίον του πόλεμον, ἃν καὶ χωρὶς τινος ἐπιμονῆς. Ἐκδιωχθέντος δὲ τοῦ Ἀλεξίου, ἀνεχώρησεν ὁ Μιχαὴλ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσποιούμενος εὖνοιαν πρὸς τὸν Μαρκίωνα Βονιφάκιον γενόμενον ἤδη Ῥῆγα τῆς Θεσσαλονίκης, μετέβη κρυφίως εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα πλουσίου τινὸς Ἑλλήνου, ὅστις ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος κατεῖχε τὴν πόλιν (1204)-(1205), ἀνέλαβε συναινέσει τῶν Ἑλλήνων τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τοῦ Δουκὸς⁽³⁾.

(Γ) Τίς ὁ Σεναχηρεῖμ οὗτος ἀγνοοῦμεν, μήποτε δὲ εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀρχηγὸς τῶν Θρακῶν τῶν ἐν Χανθείᾳ ἐγκαθισάντων ἀλλὰ εἰς τὸν Βαλδουῖνον;⁽⁴⁾.

(Δ) Πετραλίφαι οἱ ἐκ τοῦ Φράγκων γένους ὀρμώμενοι (τουτέστιν ἐκ τοῦ

1. Νικ. Χων. εἰς Ἀλέξ.—B, α'. K, 3.

2. Νικ. εἰς Ἀλέξ.—B, γ'. K, 6.

3. Gof. Ville—Hardouin §, 160—Alber. Chron.

4. Νικ. εἰς Βαλδ. §, 1.

Pierre d' Aulps τῆς Προυίγκιας) καὶ κατὰ τὸ Διδυμότειχον τὴν οἰκῆσιν ἔχοντες(5).

(Ε) Ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Πετραλίφης ἦτο Σεβαστοκράτωρ, καὶ εἰς τοῦτον ἐδόθη τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἡ Κυβέρνησις, ἐδῶ πρώτην καὶ μόνην φορὰν ἱστορεῖται.

(Ζ) Ἐὰν ἦτο Μελισσηνὴ τὸ ἐπίκλην ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πατρός, κατήγετο ἴσως ἐκ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὅστις ἐνουμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ πρώτου Ἀλεξίου τοῦ ἀληθῶς Κομνηνοῦ (6)· καὶ ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι διὰ τοῦτο λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἰῶβ κ α θ' α ἱ μ α γ ν η σ ῖ α τ ῶ β α σ ι λ ε ῖ.

(Η) Ὅλη αὕτη ἡ διήγησις παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ ἀναγινώσκειται, ἀλλ' ἴσως ὁ Ἰῶβ ἠρανίσθη τὰ λεγόμενα παρὰ τινος εἰς ἡμᾶς ἀγνώστου συγγραφέως. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὅσα αὐτὸς διηγεῖται, περιλαμβανόμενα ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῆς ἐκτυφλώσεως Ἰωάννου Λασκάρεως τοῦ παιδός, ἱστοροῦνται μόνον κατὰ πρόληψιν. Διότι, ἐὰν ὁ Συναχηρεῖμ ἐφονεύθη μετὰ τὴν ἐκτύφλωσιν τοῦ εἰρημένου παιδός, καὶ ἐὰν τότε ὁ Μιχαὴλ ἐκυρίευσεν τὴν Αἰτωλίαν καὶ Νικόπολιν, ἔπρεπεν ὁ τελευταῖος οὗτος νὰ ἦτο περίπου ὄγδοηκοντούτης καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Συναχηρεῖμ τοῦλάχιστον ἑβδομηκοντούτης· ἀλλὰ πῶς ἐκ τοιοῦτου γήρατος γέννησις τεσσάρων τέκνων;

(Θ) Τὸ περιστατικὸν τοῦτο (1210) διαφωτίζει κατὰ τι τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Γρηγοῦρα(7) καὶ τοῦ Ἀκροπολίτου(8). Ὁ μὲν πρῶτος λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξιος φυγὼν κρυφίως ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πλανώμενος περὶ τὴν Θράκην συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Μαρκίονος Βονιφακίου, ἀφαιρεῖται ὅσον πλοῦτον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀφίεται γυμνὸς πολὺν χρόνον νὰ περιφέρεται εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ Πελοπόννησον. Ὁ δὲ δεῦτερος ὅτι μεταβάς ὁ Ἀλέξιος εἰς τὴν Κόρινθον παρὰ τῷ γενναιοφύχῳ Λέοντι τῷ Σγουρῶ, τὸν ὅποιον εἶχε κάμει γαμβρόν του, καὶ μαθὼν κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον αὐτοῦ διατριβὴν παρὰ τινων ὅτι ἔμελλε νὰ συλληφθῆ, ἔφυγε ταχέως. Περιπεσὼν δὲ εἰς τινὰς Λογγοβαρδίους, καθ' ὃν καιρὸν ἐπορεύετο πρὸς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Μιχαὴλ, συλλαμβάνεται ὑπ' ἐκείνων. Προμηθευθεὶς δὲ πλοῖον παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐπέρασε διὰ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἤλπιζεν, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ εὕρῃ λιμένα σωτηρίας καὶ τῆς μακρᾶς πλάνης καὶ κακοπαθείας ἀνάπαυσιν παρὰ τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶ Θεοδώρῳ τῷ Λασκάρει. Τοῦ Ἰῶβ τὴν διήγησιν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Πάπας Ὀνόριος λέγων ὅτι, συλληφθεὶς ὁ Ἀλέξιος ὑπὸ τῶν Λογγοβαρδίων, ἐλυτρώθη διὰ τοῦ Μιχαὴλ(9).

(Ι) Μεγάλην ἐδῶ καὶ ἐξαισίαν σύγχυσιν ἔφερον ὁ Ἰῶβ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Θεόδωρος, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, τοὺς ὁποίους λέγει υἱοὺς τοῦ Μιχαὴλ, ἦσαν ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ γνήσια τέκνα τοῦ Σεβαστοκράτορος Ἰωάννου. Ὁ δὲ δεῦτερος Μιχαὴλ, ἦτοι ὁ υἱός, εἶναι αὐτὸς ὁ πρῶτος Μιχαὴλ, ἦτοι ὁ πατὴρ, ὅστις καὶ ὑπὸ τινος τῶν ὑπηρετῶν ἐξιφοκτονήθη ἐν καιρῷ νυκτός ἐπὶ τῆς κλίνης συγκοιμώμενος μετὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναίκος. Ὁ δὲ φονεύσας αὐτὸν ἠνομάζετο Ῥωμαῖος(10). Ὁ Μιχαὴλ οὗτος ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς Αὐτοκρατορίας κυριεύσας μέρος τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου συμπεριέλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὰ Ἰωάννινα, τὴν Ἄρταν καὶ τὴν ἄλλην χώραν μέχρι Ναυπάκτου(11).

5. Νικ. εἰς Μανουὴλ. Β, β' § 4.

6. Ἄνω Κομν. εἰς Ἀλέξ.

7. Β, α'. Κ, 3.

8. § 3.

9. Epist. 543. L, III.

10. Ἄκροπ. § 14.

11. Ἄκροπ. § 8.

(Κ) "Ολοι αὐται αἱ δορυκτησῖαι πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν ἐξαιρέτως εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μιχαήλ Θεοδώρου.

(Λ) Κατέλιπε δύο θυγατέρας, τὰς ὁποίας ὑπάνδρευσε, τὴν μὲν, εἰς τὸν ἐκ Φλανδρίας Εὐστάθιον τὸν ἀδελφὸν Βαλδουίνου καὶ Ἐρρίκου τῶν Αὐτοκρατόρων, τὴν δέ, εἰς τινὰ Μελισσηνόν. Ὑῖόν ἓνα μόνον εἶχε καὶ τοῦτον ὄχι γνήσιον, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος¹², τῆς χήρας, ὡς ἡμεῖς εἰκάζομεν, τοῦ Συναχηρέιμ· διότι, ἐὰν αὕτη ἦτο, κατὰ τὸν Ἰώβ, πρωτεύσαδὲλφη τῆς γυναικὸς τοῦ Μιχαήλ, δὲν ἦδύνατο κατὰ τοὺς κανόνας νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς νόμιμον γάμον. Βλέπων λοιπὸν τὸν μὲν υἱὸν ἐτι ἄνηβον, τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἀφυσεῖς εἰς τὸ ἄρχειν, πλὴν τοῦ Θεοδώρου ὅστις διέτριβε τότε εἰς τὴν αὐλὴν Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, καὶ φοβούμενος τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου παρεκάλεσε τὸν βασιλέα νὰ πέμψῃ τὸν Θεόδωρον πρὸς αὐτόν¹³.

(Μ) "Οτι ἡ μήτηρ, ἐπὶ σκοπῷ νὰ σώσῃ τὸν υἱὸν κατ' ἐκείνους τῆς ἀπηνείας καὶ ἀρπαγῆς τοὺς χρόνους, μετήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον, δὲν εἶναι ἀπίθανον.

(Ν) "Ολα ταῦτα ἱστοροῦνται εἰς πλάτος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ καὶ Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου.

(Ξ) Περὶ τοῦ γάμου τῆς Θεοδώρας μετὰ τοῦ Μιχαήλ ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀκροπολίτου¹⁴. Τὸν ἀδελφὸν τῆς Θεοδώρας ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἐπὶ διοικήσει τῶν δημοσίων πραγμάτων ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Λάσκαρις, τοσοῦτον ἡγάπα καὶ ἐτίμα ὥστε καὶ ἀδελφὸν τὸν ἐπεκάλει εἰς τὰς ἐπιστολάς του. Ὁ πατὴρ αὐτῆς, Ἰωάννης ὀνομαζόμενος, πρέπει κατὰ τὸν Ἰώβ, νὰ ἦναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Μέγας Χαρτουλάριος, ὅστις, ὑπερασπιζόμενος τῷ 1240 τὸ ἐν Θράκῃ Χιόρλι κατὰ τῶν Λατίνων, ἠναγκάσθη διὰ τὸ πολυαριθμότερον ἐκείνων νὰ παραδοθῇ¹⁵.

(Ο) Ἡ ἱστορία, τὴν ὁποίαν διαγράφει ὁ βίος τοῦ ἡγεμόνος τούτου ὡς Δεσπότης τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, ἦτοι τῆς Δύσεως, τὸν χαρακτηρίζει φιλοτάραχον, παρασπονδῶντα κατὰ πᾶσαν ἀφορμὴν, καὶ ἐκστρατεύοντα ἐναντίον τῶν Αὐτοκρατόρων, ποτὲ μὲν τοῦ Ἰωάννου, ποτὲ δὲ τοῦ Θεοδώρου, ἐνίστε τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου καὶ ποτὲ τοῦ Μιχαήλ, ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν τοῦ πολέμου στροφῶν καὶ τῶν κύβων τῆς τύχης νικῶν ἐξ ἀμοιβῆς καὶ νικώμενος. Ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ Θεοδώρα εἰκονίζεται συνετὴ, ἀξιοσεβαστος καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἔμπειρος. Θέλων ὁ Μιχαήλ νὰ συνδιαλλαχθῇ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἐπροσπάθει νὰ συνάψῃ διὰ γάμου τὸν υἱὸν τοῦ Νικηφόρου μετὰ τῆς Μαρίας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Λασκάρεως. Καὶ τότε ἡ Θεοδώρα συνώδευσε τὸν υἱὸν τῆς τοῦτον εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῶν συμφωνιῶν, καὶ τούτων γενομένων ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ υἱοῦ καταλιποῦσα τὴν νύμφην εἰς τὸν πατρικὸν τῆς οἴκου, καὶ λαβοῦσα παρὰ τῶν κηδεστῶν ὑπόσχεσιν νὰ τελεσθῇ ὁ γάμος τὸ ἐπόμενον ἔτος¹⁶. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μιχαήλ παραβὰς πάλιν τοὺς ὄρκους ἐκινεῖτο (1255) κατὰ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, ἀναλαβὼν στρατεύμα ὁ αὐτοκράτωρ διευθύνετο εἰς τὴν Θεσσαλονικίην. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἐτι ὑποδεχθῆ ἡ Μακεδονία τὰ βασιλικά στρατεύματα, ὅτε ἡ Θεοδώρα ἔλθοῦσα πρὸς αὐτὸν ἐπρόβαλλε νὰ τελεσθῶσιν οἱ γάμοι τοῦ υἱοῦ τῆς Νικηφόρου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Μαρίας, καὶ ν' ἀποδώσῃ προσέτι ὅσα μέρη τῆς ἐπικρατείας τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς κυριεύσει ληστρικῶ τῷ τρόπῳ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα μετ' ὀλίγον εὐκόλως ἐπραγματοποιήθησαν, ἡ Θεοδώρα ἐπανῆλθε

12. Ἀκροπ. § 14.

13. Ἀκροπ. αὐτόθι.

14. Ἀκροπ. § 49.

15. Ἀκροπ. § 37.

16. Νικηφ. Γρηγ. Β, β'. Κ, 8.

πρὸς τὸν ἄνδρα συμπαραλαβοῦσα καὶ τὴν ἐπὶ τῶ υἱῷ νύμφην¹⁷. Ἀφοῦ δὲ ὁ Παλαιολόγος, ἐκδιώξας τοὺς Λατίνους, ἀνέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Μιχαὴλ ἔπεμψεν ἐγγὺς τοῦ 1263 τὴν Θεοδώραν, ἵνα διαπραγματευθῆ ἑαυτὴν πρὸς αὐτὸν περὶ εἰρήνης καὶ διαμείβῃ ὁμηρεύουσα παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἰωάννου¹⁸.

(Π) Τοὺς ἔρωτας τοῦ Μιχαὴλ καὶ τὰ παθήματα τῆς Θεοδώρας καὶ τὴν ἐνάρετον αὐτῆς ὑπομονὴν σιωπᾶ ἡ ἱστορία· ἔθεν ὅλα τὰ περὶ τούτων μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰώβ, ὅχι μόνον εἶναι παθητικά, ἀλλὰ καὶ λόγου ὅχι μικροῦ ἄξια.

(Ρ) Τῶ δεσποτικῷ ἀξιώματι ἐτιμήθησαν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως διὰ τὴν κηδεστίαν ὃ τε Νικηφόρος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιχαὴλ¹⁹.

(Σ) Ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυρος ὑπὸ Θεοδώρας κτισθεῖσα ἐκκλησία φέρει τώρα τὸ ὄνομα τῆς οἰκοδομησάσης, διότι ἐκεῖ σώζεται καὶ τὸ μνημεῖον αὐτῆς. Τὸ ἐπίθετον Παναγία συνεκφέρει ὁ μεταφραστής τοῦ Ἰώβ μετὰ τῶν λέξεων ὁ δὲ ν β ρ ὄ σ ε ω ς, χάριν ὡς φαίνεται, προσδιορισμοῦ. Ἡ ἐκκλησία Πανατάνασσα ἀπέχουσα δὴ περιπύου ὥρας τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχει δὲ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐτέρα ἐπικαλουμένη Εὐαγγελίστρια ἢ Παρηγορήτρια. Ὁ Σπόν²⁰ καὶ Ὁυέλριος (Wheler)²¹ ὁμοιολεξεῖ διηγοῦνται ὅτι ἔμαθον παρὰ τινος πλουσίου ἐμπόρου τῆς Ἄρτης (ἔτει 1675) ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶναι μέγιστον κτίριον ἔχον τόσας θύρας καὶ θυρίδας ὅσαι τοῦ ἔτους αἱ ἡμέραι, καὶ ἐπιστηριζόμενον εἰς μαρμαρίνους στύλους ὑπὲρ τοὺς διακοσίους, καὶ ὅτι ἐπιγραφὴ τις ἄνωθεν τῆς μεγάλης πύλης μαρτυρεῖ ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ Μιχαὴλ Δούκα τοῦ Κομνηνοῦ. Ἡ διήγησις αὕτη ἐπιβεβαιώνει τὰ παρὰ τοῦ Ἰώβ εἰρημένα· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνεγέρσεως ἀνάγεται οὕτω εἰς τὸν ΙΓ' αἰῶνα, παραλόγως ὁ Πουκευῖλλιος²² διίσχυρίζεται ὅτι ὠκοδομήθη μὲν κατὰ διαταγὴν τοῦ Μιχαὴλ, ἀλλὰ τὸ 1071. Προσθέτει δὲ ὁ περιηγητὴς οὗτος, ἐπ' ἀγνώστῳ εἰς ἐμὲ μαρτυρία, ὅτι οἱ στύλοι μετεκομίσθησαν ἐκ τῆς Νικοπόλεως καὶ ἰδρῦθησαν χωρὶς ἐκλογῆς τινας καὶ ὡς ἔτυχεν. «Ὅτι τὸ ἔδαφος ἦτο ψηφοθετημένον καὶ παρίστανεν ἱερὰ ἱστορήματα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ κατέστρεψαν οἱ Τοῦρκοι. Ὅτι ἐγκαταλειφθεῖσα ἤδη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν διασώζει μὲν τὸ τρίτημόριον τῶν στύλων τῆς, καὶ ὅτι εὐχῆς ἔργον ἦτο νὰ ἐπισκευασθῆ, ἀν καί, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ συγγραφεὺς λέγει, εἶναι οἰκοδόμημα πλινθόκτιστον, ἔχον θόλους τινὰς συμπίεσμένους, καὶ ὑποδεέστερον πολλῶν τῶν κατωτέρων τῆς δύσεως γοθικῶν κτιρίων. Μὲ πλειοτέραν βραχυλογίαν περιγράφει τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο Ἄγγλος τις περιηγητὴς Θωμᾶς Σμάρτιος Ὑγης²³. «Εἰς τὸ προἰστέον τῆς Ἄρτης ἴδομεν γραικικὴν ἐκκλησίαν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, μνημεῖον ὡς τὸσον μᾶλλον περιεργον, ὅσον ὀλίγα διαμένουσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθ' ἣν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, χωρὶς ν' ἀπεκδυθῆ πᾶσαν αὐτῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἔγινεν, οὕτως ὡς εἶπεν, συγκεκριμένον μίγμα ἀρχῶν, μηδενὸς τρόπου διαστελλομένου καὶ μηδεμιᾶς συμμετρίας τηρουμένης. Ὁ Σαξωνικὸς τρόπος μᾶς προσφέρει εἰς τὴν Ἄγγλιαν παραδείγματα τοιαύτης ἐκπτώσεως τῆς τέχνης».

(Τ) Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Δουκαγγίου ἀπέθανεν ὁ Μιχαὴλ ἐγγὺς τοῦ 1264²⁴, ἢ τοῦ 1267, ὡς ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς²⁵. «Ὅτι δὲ ἡ ἀποβίωσις τοῦ συνέβη μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύναται νὰ ἐξαχθῆ ἐκ τῶν λόγων Νικηφόρου τοῦ Γρηγοῦ, ὅστις, ἀφ' οὗ περιέγραψε κατ' ἀστρονόμον, ὁποῖος καὶ ἐπηγγέλλετο,

17. Γρηγ. Β, β'. Κ, 1.

18. Παχυμ. Β, β'. Κ, 13.

19. Γρηγ. Β, β'. Κ, 8.

20. Voy. de Dalm. et Arch. T, α'. σ. 139.

21. Voy de Dalm. de Grece. etc.—μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ — σ. 56.

22. Voy dans la Grèce. Chap. XXXVI.

23. Thomas Smart Hughes—Περιοδία εἰς Ἰωάννινα—1812.

24. Hist. de Const. sous les Empereurs. L. V.

25. Famil. Aug. Byz. XXXII.

τὴν κατὰ Μάϊον τοῦ 1267²⁶ συμβᾶσαν ἐκλειψίν, προσθέτει ὅτι πολὺς χρόνος μετὰ ταῦτα παρήλθε, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔδωκε γυναῖκα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τὸν περιέβαλε τὰ αὐτοκρατορικὰ παράσημα. Ἐξῆς δὲ²⁷ ἐπιφέρει ὅτι, τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, ἀπῆλθε τοῦ βίου καὶ ὁ Δεσπότης Μιχαὴλ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἐνεῦθεν λοιπὸν τοῦ Μιχαὴλ ὁ θάνατος φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ταχθῇ εὐλόγως ὄχι πρὸ τοῦ 1269, καθ' ἡλικίαν σαλεύουσιν μεταξύ τῶν 50 καὶ 60 ἐτῶν, ἐὰν ὅτε ὠφρανίσθη τοῦ πατρὸς ἦτο, κατὰ τὸν Ἰώβ, βρεφύλλιον, ἤ, κατὰ τὸν Ἀκροπολίτην, ἔτι ἄνηβος.—Ἡ δὲ Θεοδώρα ὑπανδρευθεῖσα ἐγγύς τοῦ 1230 καὶ πρὸς τὰ 1242 τεκοῦσα θυγατέρα, ὡς μετ' ὀλίγον ρηθῆσεται, πιθανὸν ὅτι ἐχῆρευσε περὶ τὸ πεντηκοστὸν τῆς ἡλικίας τῆς ἔτος.

(Υ) Ἐκ τῆς συζυγίας τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῆς Θεοδώρας ἐγεννήθησαν Νικηφόρος, Ἰωάννης καὶ Μιχαὴλ, καὶ δύο θυγατέρες Ἄννα, ἣ μετὰ ταῦτα γυνὴ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Πρίγκιπος τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας, καὶ Ἐλένη τὴν ὁποίαν ἐνυμφεῦθ' ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας καὶ Ἀπουλίας Μανφρέ. Τοιαύτας συνάπτων πρὸς τοὺς Λατίνους²⁸ συγγενείας ἐσπούδαζεν ὁ Δεσπότης νὰ παρασκευάσῃ κραταιὰ καὶ ἐπαρκῆ βοηθήματα εἰς τοὺς φιλοδόξους αὐτοῦ σκοποὺς τοῦ νὰ δράξῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Δουκάγκιος λέγει ὅτι ὁ Μιχαὴλ εἶχε προσέτι καὶ θυγατέρα ἄλλην τὴν γενομένην σύζυγον τοῦ Ῥαοῦλ Μεγάλου Δομεστίκου²⁸, ἀλλ' ἀπατᾶται, διότι αὕτη ἦτο ἐγγονὴ τοῦ νόθου Μιχαὴλ καὶ θυγάτηρ τοῦ υἱοῦ του, εἰς τὸν ὅποιον, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν²⁹ καὶ τὸν Παχύμερον³⁰ δίδουσι τὸ αὐτὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα.—Ἐγέννησεν ὁ Μιχαὴλ καὶ δύο νόθους πιθανὸν ἐκ τῆς Γαγγρηνῆς ἐκείνης τῆς παρὰ τῷ Ἰώβ ἀναφερομένης. Τούτων ὁ μὲν, Θεόδωρος τὸ ὄνομα, ἐτελεύτησε (1255) μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἐναντίον Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἄγοντος τότε τὴν στρατιάν τοῦ Λασκάρεως· ὁ δὲ, Ἰωάννης καὶ οὗτος ὀνομαζόμενος, ἀκάθεκτος τὴν ὄρυγν καὶ ποικίλος τὴν σύνεσιν, ἐπραξε πολλὰ καὶ ἐξάίσια καὶ περιφανῆ, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι ἄπο τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Ἐπίσης ἀλλότρια εἰς τὴν ὑπόθεσιν εἶναι ἴσως καὶ τ' ἀξιοθρήνητα τῆς Ἐλένης συμβεβηκότα· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ μὲν ἡμέτεροι ὀλοκλήρως σιωπῶσιν, οἱ δὲ Λατῖνοι ἀορίστως καὶ συγκεχυμένως ἱστοροῦσι τὰ κατ' αὐτήν, λαμβάνοντες καὶ ἡμεῖς τὴν ἄδειαν τῶν σχολιαστῶν, οἱ ὅποιοι συνήθως παρεκβαίνουσι τοῦ προκειμένου, θέλομεν ἐκθέσει τ' ἀναφερόμενα εἰς τὴν θυγατέρα ταύτην τοῦ Μιχαὴλ, ὀδηγίαν ἔχοντες νεώτερόν τινα κριτικὸν Νεαπολίτην³¹. Οἱ Ἴταλοὶ ἱστορικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τοῦ ὀνόματος καλοῦντες αὐτὴν Σίβυλλαν³², καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς προσέτι καθ' ἣν ἦλθεν εἰς ἄνδρα. Ὅτι δὲ Ἐλένη ὀνομάζετο ἔχομεν ἀσφαλεῖς μαρτυρίας, καὶ εἰς ταύτας δύναμεθα νὰ προσθέσωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς προμήτορος, διότι ὁ Ἰώβ μᾶς διδάσκει ὅτι Ἐλένη ἐκαλεῖτο ἡ μήτηρ τῆς Θεοδώρας. Ἀρχαία Ἐ φ η μ ε ρ ι ζ ἀνωνύμου τινὸς ἐκ Τράνου, ἐμφάνουσα ἀκριβῶς τὸ ὄνομα, τὸν χρόνον καὶ τόπον καθ' οὓς ἔφθασεν αὕτη εἰς τὸ βασίλειον, προσθέτει εἰς ἀπουλιακὴν διάλεκτον «La dicta reina è multa avvenente et de bona maniera, et è più bella della prima mogliera de lu re, et se dize che non have piue de dizisette anni». Οὔτε τὴν βασιλικὴν κατάστασιν, οὔτε τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπῆλαυσε πολὺν χρόνον ἢ Ἐλένη. Κατὰ τοῦ γενναιόφρονος τούτου

26. B, δ'. K, 8.

27. A ὕ τ ὅ θ ι. K, 9.

28. Famil Aug. Byz. XXXII.

29. B, δ'. K, 9.

30. B, γ'. K, 27.—B, ι' K, 22.

31. Domenico Davanzati Forges—Dissertazione della seconda moglie del re Manfredi—Napoli 1791—εἰς 4ον.

32. Costanzo Ist. di Nap. L. I.

καὶ ἀληθῶς ἥρωος, τοῦ ἐξ οἴκου τῆς Σουηβίας ἕλκοντος τὸ γένος καὶ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Φρηδερίκου, ἐκίνησεν, ὁ ἀδυσώπητος αὐτοῦ ἔχθρος Πάπας τὸν Κάρολον τὸν ἐξ Ἀνδηγαυῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τῆς Γαλλίας οἴκου καὶ ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Λοδοβίκου τοῦ ἐπικληθέντος ἀγίου. Ὁ Μανφρέ κατὰ τὴν ἐν Βενευέντῳ μάχην ἀπέβαλε καὶ βασιλείαν καὶ ζωὴν (1266). «Ἡ δὲ βασίλισσα (συνεχίζει τὸν λόγον μετὰ πολλῆς ἀφελείας ὁ ἀνώνυμος), ἥτις διέτριβε τότε ἐν Λυκερία, μαθοῦσα τὸ γενόμενον » παρ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης. Ἡ ταλαίπωρος οὔτε παροργίαν, οὔτε συμ-» βουλήν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς ἑαυτήν, διότι καὶ βαρόνιοι καὶ αὐλικοὶ, κατὰ τὴν σύνη-» θες ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπον. Μόνος ὁ ἡμέτερος συμπολίτης Κύριος Μονυάλδος » μετὰ τῆς συζύγου Ἀμυνδύλλας καὶ ὁ Κύριος Ἀμερύσιος, οἰκεῖοι ὄντες καὶ πιστοὶ » εἰς τὸν βασιλέα, δὲν τὴν ἐγκατέλιπον, ἀλλ' ἐνθαρρύνοντες τὴν ἐσυμβούλευον νὰ » φύγῃ εἰς Τράνον καὶ ν' ἀποπλευσῇ ἐκεῖθεν μετὰ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς ἐν Ἡπει-» ρῳ συγγενεῖς τῆς. Ὁ Κύριος Ἀμερύσιος ἐπεμψεν εὐθὺς πιστὸν ἄγγελον πρὸς τὸν » φίλον τοῦ Κυρίου Λυπώνην, παραγγείλας νὰ ὀπλίσῃ κρυφίως καὶ νὰ ἔχῃ ἕτοιμον » ἢ κότερον ἢ ἄλλο μικρὸν πλοῖον. Τὴν νύκτα τῆς 3 Μαρτίου ἐφθασαν εἰς Τράνον, » ἀλλ' οὔτε ν' ἀποπλευσῶσιν ἠδυνήθησαν διὰ τὴν ἀντίπνοιαν τοῦ ἀνέμου, οὐδὲ νὰ » ἐκλιμενισθῶσιν. Ὅθεν ἡ βασίλισσα μετὰ τοῦ Μονυάλδου καὶ Ἀμερυσίου εἰσῆλθον » κρυφίως εἰς τὸ φρούριον, ὅπου ἔτυχον εὐμενοῦς παρὰ τοῦ φρουράρχου δεξιώσεως. » Μαθόντες δὲ τοῦτο φράτορές τινες, τοὺς ὁποίους μετενδεδυμένους ὁ Πάπας Κλή-» μης εἶχεν ἀποστείλει, ὡς ἐλέγετο, εἰς τὸ βασιλεῖον, ἐπὶ σκοπῶ νὰ ἐπαναστήσωσι » τοὺς ὄχλους κατὰ τοῦ βασιλέως Μανφρέ, προσῆλθον εἰς τὸν φρούραρχον ἀναπεί-» θοντες αὐτὸν νὰ κρατήσῃ ὑπὸ φυλακὴν τὴν βασίλισσαν μετὰ τῶν τέκνων, ὡς μέλ-» λοντα καὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Πατέρα νὰ φέρῃ μεγάλην χάριν, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως » Καρόλου νὰ βραβευθῇ ἐπαξίως. Καὶ τοσοῦτον ἰσχυσαν αἱ κατηχῆσεις αὐτῶν, » ὥστε ἀναζυγώσας τοῦ φρουρίου τὴν γέφυραν ἔκλεισεν ὁ προδότης τὴν ταλαίπω-» ρον Ἑλένην μετὰ τῶν τέκνων τῆς. Τῇ 6 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐφθασαν πολλοὶ ἔνοπλοι » ἱππεῖς παρὰ τῶν βασιλέως Καρόλου πεμφθέντες πρὸς ἀναζήτησιν τῆς βασιλίσσης, » τὴν ὁποίαν καὶ συλλαβόντες μετὰ τῶν τεσσάρων τέκνων καὶ ὅλου αὐτῆς τοῦ θη-» σαυροῦ, ἀπῆλθον διὰ νυκτός, οὐδενὸς εἰδότος τὸ ποῦ. Τὴν Ἑλένην κατέκλεισεν » ἔπειτα ὁ ἄρπαξ εἰς τὸ φρούριον τῆς Νουκερίας, κείμενον μεταξὺ ὀρέων καὶ ὄν ἐκ » τῶν ὀχυρωτέρων τοῦ βασιλείου. Φιλάργυρος δὲ ἐξ ἴσου καὶ ὤμος, οὐδὲν ἄλλο ἐχο-» ρῆγει εἰς τὴν δυστυχῆ βασίλισσαν πρὸς τὸ ἐνδεῶς ζῆν μετὰ τῆς οἰκογενείας, εἰμῆ » τρεῖς οὐγκίας χρυσᾶς κατὰ μῆνα. Ἡ Ἑλένη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν αὐτῆς πα-» θημάτων κατέλυσε τὸν βίον τῷ 1272 ἐγγὺς τοῦ τριακοστοῦ τῆς ἡλικίας τῆς ἔτους, » ἀφ' οὗ παρὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐγένειαν, οὐδὲν ἦττον ἐθαυμάσθη καὶ διὰ τὴν » σωφροσύνην αὐτῆς».

Κατὰ βραχεῖαν περίοδον μικρὸν ὑπερβᾶσαν τὰ πέντε ἔτη εἶχε λάβει ἐξ αὐτῆς ὁ Μανφρέ τὰ τέσσαρα τέκνα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν μόνον τὸ θῆλυ ἀνέσωσε μετὰ δεκαοκτῶ ἐτῶν φυλακὴν τὴν ἐλευθερίαν του, τὰ δὲ ἄλλα ὑπὸ στενῆς διαίτης καὶ κακουχίας ἐξήντησαν καὶ ταῦτα τὸν βίον ἐν φυλακῇ.

Ἄλλ' ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Δεσπότην Μιχαῆλ, ὑπεθυμίζομεν ὅτι κατέλιπεν οὗτος τρεῖς παῖδας, τῶν ὁποίων πρεσβύτερος ἦτο ὁ Νικηφόρος. Τοῦτον ὁ πατὴρ διώρισε κηδεμόνα καὶ ἐπίτροπον τῶν δύο ἄλλων Μιχαῆλ καὶ Ἰωάννου, ὡς ἀτελεστέρων τὴν ἡλικίαν καὶ ἔτι ἀγάμων. Δυσαρεστηθέντες δὲ εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ αἰσθανόμενοι ὅτι κακὴν πρὸς αὐτοὺς ἐκβασιν ἐμελλε τελευταῖον νὰ λάβῃ, προσέδραμον οὗτοι φυγάδες εἰς τὸν βασιλέα Παλαιολόγον. Ὁ Μιχαῆλ εἶχε διαιρέσει ἕλην αὐτοῦ τὴν ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ἐξ ὧν τὴν μίαν, ἥτις καὶ παλαιὰ Ἡπειρος ὀνομάζεται, ἀφῆκεν εἰς τὸν Δεσπότην Νικηφόρον. Περιέχει δὲ αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνανᾶς καὶ Δόλοπας καὶ πρὸς τούτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλῆνας καὶ Ἰθακησίους. Ὀρίζεται δὲ, πρὸς μὲν δυσμᾶς ἐκ τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου

πελάγους, πρὸς δὲ ἄρκτον ἐξ ὄρεων ὑψηλῶν τοῦ τε Πίνδου καὶ τῶν καλουμένων Ἀχροκεραυνίων, πρὸς δὲ ἀνατολὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου, καὶ πρὸς μεσημβρίαν, ἐκ τῶν νήσων Κερκύρας καὶ Κεφαλληνίας. Τὴν δὲ ἐτέραν μερίδα ἔδωκεν ὁ πατήρ εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν νόθον τοῦ υἱόν, καὶ αὕτη περιλαμβάνει Πελασγούς καὶ Φθιώτας καὶ Λοκρούς τοὺς Ὀζόλας, καὶ πρὸς μὲν ἄρκτον ἔχει τὸ ὄρος Ὀλυμπον, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν³³. Ἄλλ' εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τινὲς τόποι περιείχοντο ὡς ἐκ προγενεστέρως δικαιοῦσεως μᾶλλον ἢ καθεστῶσης διακατοχῆς, διότι ἡ μὲν Κεφαλληνία διετέλει τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Γάλλου τινὸς Κόμητος, ἡ δὲ Κέρκυρα καὶ ἡ μερὶς τῆς Ἠπείρου ἐκείνη, ἥτις πολὺν χρόνον ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην, δοθεῖσα ἄλλοτε προῖκα παρὰ τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἐλένην σύζυγον τοῦ Μανφρέ, μετέβησαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐξ Ἀνδηγαυῶν νικη-
τοῦ.

33. Νικηφ. Γρηγ. Β', δ, κ, 9

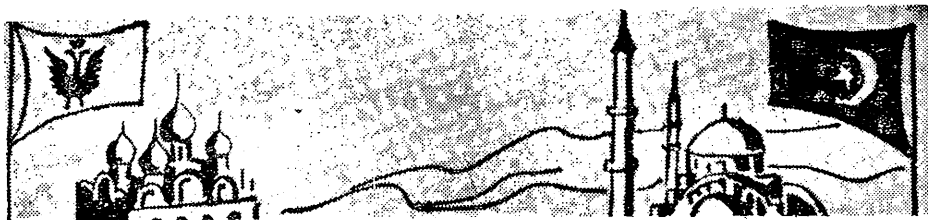
Πῶς θάθελα

Στῆς Κασταλίας τὰ νερά, στὴν ἱερὴ πηγῇ,
πῶς θάθελα ἱέρεια παρθένα ἐκεῖ φερμένη,
νὰ λούσω τὰ μαλλιά, νὰ ἐξαγνίσω τὴν ψυχὴ
καὶ μὲ χρησμούς νὰ σώσω ὀλάκερη τὴν οἰκουμένη.

Στ' ἄντρο τοῦ Πύθειου Ἀπόλλωνα, τοῦ Φοίβου, τὸ ἱερό,
στὸν τρίποδα μὲ δάφνη καὶ μὲ μύρα ποτισμένη,
μῆνυμα μιᾶς ἐνότητας νὰ δώσω στὸ λαὸ
κι' Εἰρήνη γιὰ τὰ ἔθνη νὰ προβλέψω εὐτυχισμένη.

Κι' ὅταν θὰ σβύσει ἡ λαλιὰ τῆς ἱερῆς πηγῆς,
ἓνα φτερούγισμα, μιὰ δύναμη θεϊκὴ νὰ νοιώσω,
πνοὴ θείας γαλήνης νὰ σκορπίσω ἐπὶ τῆς γῆς
καὶ μ' ἀπολλώνεια μουσικὴ μὴ ἀνάσταση νὰ δώσω.

ΤΖΕΝΗ ΠΑΠΑ·Ι·ΩΑΝΝΟΥ

ΕΓΓΡΑΦΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ

ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ.

Ἄρτα τῇ 19/31 Ἰανουαρίου 1860 ἀρ. 6

Σεβαστέ μοι Κύριε

Ἐκ τῆς ἐπισυνημένης ἀναφορᾶς τῶν τεσσάρων χωρίων Σκουληκαριᾶς, Λιβίτσικου, Καταβόθρας καὶ Μπούγας τῆς Ἐπαρχίας Ραδοβιζίου πρὸς τὸ ἐνταῦθα Ὑποπροξενεῖον θέλετε πληροφορηθῆ ὅτι οἱ Μουχουμπάριδες τῶν 4 τούτων χωρίων εὐρίσκονται ἐν φυλακῇ. Ἐπειδὴ ὁ κ. Πάνος Σακκελάριος, ἀπαιτεῖ ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων Ἴμοροδέκατο τοῦ 1854 ἤτοι τῆς Ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ χρεωστῶσι τίποτε, διότι ἐκείνον τὸν χρόνον τ' ἀνωτέρω χωρία ὡς καὶ ὅλον σχεδὸν τὸ Ραδοβίζι διεσκορπίσθη καὶ κατεστράφη, φαντασθῆτε Ἐκλαμπρότατε εἰς ποίαν οἰκτρὰν θέσιν εὐρίσκονται οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης καὶ ἂν δὲν ληφθῶσι δραστήρια ὑπὲρ αὐτῆς μέτρα ἀγνοῶ μῆτε δύναμαι νὰ προῖδω ἕως πότε θέλουσι ὑπομείνῃ καὶ τί θέλουσι πράξῃ πρὸς θεραπείαν τῶν. Ταῦτα ἀναφέρων τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐκλαμπρότῃ ὑποσημειοῦμαι μὲ σέβας βαθύτατον.

Τῆς Ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος κλπ.... Ν. Βαρζέλης
(πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κ. Σπ. Δενδρινὸν κλπ. Ἰωάννινα)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ

Ἄρτα τῇ 20/1 Φεβρουαρίου 1860, ἀρ. 7.

Σεβαστέ μοι Κύριε

Σήμερον συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ κυρίου Ἀγγλου Ὑποπροξένου, παρουσιάσθημεν ἀμφότεροι πρὸς τὸν Ἀβδουραχμὰν Πασᾶν καὶ τῷ παρετηρήσαμε φιλικῶς τὴν ἄδικον φυλακίσιν τῶν 4 Μουχουμπάριδων Ραδοβιζίου, λέγοντες ὅτι ὁ κύριος Π. Σακκελάριος νὰ πληρώσῃ ἂν χρεωστῆ πρὸς τὸ δημόσιον καὶ ἀκολούθως ἂν ἀποδειχθῆ ὅτι τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρία ἐθέρισαν γεννήματα ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1854 νὰ ὑποχρεωθῶσι νὰ πληρώσωσι τὸ Ἴμοροδέκατον κατὰ τὴν συνθήειαν. Ὁ Ἀβδουραχμὰν Πασᾶς μᾶς ἀπήτησεν ὅτι φιλικῶς καὶ οὐχὶ ἐπίσημως δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τὰς παρατηρήσεις σας ταύτας, ἀπαντήσαντές τῷ ὅτι καὶ ἡμεῖς φιλικῶς τῷ ὀμιλοῦμεν, μᾶς ἀνταπήτησε τότε ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐν τῇ φυλακῇ οἱ ἀνθρωποὶ οὗτοι, ἀλλ' ἐν τῇ πόλει ἕως οὗ ἐξετασθῆ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ καὶ τῷ ἀνταπαντήσαμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ πόλει ὄντες καὶ μὴν ἔχοντες τὴν ἄδειαν ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὰ χωρία τῶν 20 ἡμέρας καὶ ἐξοδεύοντες φυλακισμένοι νομίζονται. Ἄλλὰ πῶσον ἐξε-

πλάγγημεν ὅταν ἀναχωρήσαντες ἐμάθομεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι μᾶς ἠπάτησε καὶ ὄλοι ἐν τῇ φυλακῇ εὐρίσκονται. Ὑποσημειοῦμαι N. Βαρζέλης
(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρ. Δενδρινὸν κλπ. . . . Ἰωάννινα)

Αὐτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτη
Ἄρτα τῆ 23 Ἰανουαρίου 1860, ἀρ. 8

Σεβαστέ μοι Κύριε

Ἐλαβον τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 τῆς 21ης τρέχοντος διαταγὴν τῆς Ὑμετέρας Ἐκλαμπρότητος, ἀφορῶσαν τὴν ἀποστολὴν τοῦ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἀμφίων ἐγγράφου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὑποπροξενεῖου τούτου διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Περὶ δὲ τοῦ σημάντρου τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὁ Διοικητῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, ὡς μοι εἶπεν, οὐδεμίαν διαταγὴν ἔλαβε μέχρι σήμερον. Παραυρίσκετο δὲ ἐπὶ τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος σημάντρου συνδιαλέξεώς μου μετὰ τοῦ Διοικητοῦ καὶ ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου ἀναγγεῖλαντος πρὸς τὴν αὐτοῦ Αἰδεσιμότητος ὅτι ἔσεται ἐλευθερία ἢ κωδωνοκρουσία ἐν ἅπασιν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς τῆς Ἄρτης διὰ τῆς συνεργείας τῆς ἐν Κων/λει Αὐτοκρατορικῆς ἡμῶν Πρεσβείας. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσω εἶπα τῷ Διοικητῇ ὅταν λάβῃ τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος διαταγὴν νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον διὰ τὰ περαιτέρω, ὅστις καὶ μοι ὑπεσχέθη, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει του. Δύναμαι δὲ νὰ διαβεβαιώσω τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὑποπροξενεῖου τούτου αὐξάνει καθ' ἑκάστην διὰ τὸν ἀπλουστατον λόγον, ὅτι οἱ δυστυχεῖς χριστιανοὶ τῆς Ἐπαρχίας Ἄρτης πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ἢ πρὸς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Ὑμῶν Κυβέρνησιν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τῶν ἐλπίζουσιν». Ὑποσημειοῦμαι N. Βαρζέλης

(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρ. Δενδρινὸν . . . κλπ. . . . Ἰωάννινα)

Αὐτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτη
Ἄρτα τῆ 26 Ἰανουαρίου 1860, ἀρ. 9

Σεβαστέ μοι Κύριε

Ὁ Ἀβδουραχμάν Πασὰς χθὲς μετὰ μικρὰν ἐξέτασιν ἔδωκε τὴν ἄδειαν πρὸς τοὺς Μουχουμπάριδες τῶν 4 χωρίων Ραδοβιζίου, περὶ τῆς φυλακίσεως τῶν ὁποίων διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 7 ἀναφορᾶς μου ἀνέφερον τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐκλαμπρότητι, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὰ χωρία τῶν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ 20 ἡμέρας, φέροντες καὶ ὄνομαστικὸν κατάλογον τῶν χωριανῶν τῶν, ὅσοι τὸ 1854 ἐθέρισαν πρώϊμα γεννήματα. Οἱ δὲ Μουχουμπάριδες ἀπαντήσαντες ὅτι δὲν ἔγιναν διόλου, ἀνεχώρησαν, ἀφοῦ εὐχαρίστησαν ἐμὲ καὶ τὸν Ἀγγλον Ὑποπρόξενον διὰ τὴν συνδρομὴν μας. Ταῦτα ἀναφέρων κλπ. ὑποσημειοῦμαι N. Βαρζέλης

(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρ. Δενδρινὸν κλπ. Ἰωάννινα)

Αὐτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτη
Ἄρτα τῆ 27 Ἰανουαρίου 1860, ἀρ. 10

Ἐκλαμπρότατε Κύριε

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς διευθύνωμεν ἐν ὀπισθογράφῳ ἴσου ἐγγράφου τοῦ Καϊμακάμη Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, ἀφορῶντος τὸ συμβάν τοῦ Ἰονικοῦ ὑπηρετοῦ Ἀνδρέα Κωστάντε, τὸ ὁποῖον ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἐν Πρεβέζῃ ἀπουσίαν Σας. Σᾶς λέγομεν λοιπὸν ὅτι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀφήσαμεν ἐκκρεμῇ μέχρι τῆς ἐπανόδου Σας. Ταῦτα πρὸς ὀδηγίαν Σας καὶ μένομεν κ.λ.π. N. Βαρζέλης.
(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Δ. Καραβίαν, Βρετανικὸν Ὑποπροξενεῖον κλπ. - Ἄρταν)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Ἄρτα 1ῃ Φεβρουαρίου 1860, ἀρ. 11

Σεβαστέ μοι Κύριε

Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ὁ ἐνταῦθα Κόληγας τοῦ μηχανικοῦ Ἰμβραῖμ Ἐφένδη, κατεδάφησε τὴν Ἁγίαν Παρασκευήν, παλαιὰν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας αἱ δύο πλευραὶ καὶ τὸ Ἅγιον Βῆμα ἐσώζοντο καὶ ἀφοῦ τὰ πάντα ἐξεθεμελίωσε, μετεχειρίσθη τὰς πέτρας πρὸς οἰκοδομὴν οἰκημάτων τοῦ φρουρίου. Πληροφορηθεὶς μετὰ ταῦτα τὴν ἀυθαίρετον ταύτην πράξιν τοῦ ἀνωτέρω μηχανικοῦ ὁ τοῦ Ἁγίου Μητροπολίτου Ἄρτης Ἐπίτροπος Ἀρχιμανδρίτης Κύριος Σωφρόνιος, ἀνεφέρθη ἐγγράφως κατ' αὐτὰς πρὸς τὸν Καίμακάμην Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Ἀβδουραχμὰν Πασᾶν, ἀλλ' οὐδ' ἀπαντήσεως ἤξιώθη παρ' αὐτοῦ μέχρι σήμερον. Ταῦτα ἀναφέρων κλπ. Ὑποσημειοῦμαι.....Ν. Βαρζέλης

(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρ. Δενδρινὸν κ.λ.π.-Ἰωάννινα)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Ἄρτα τῇ 3/15 Φεβρουαρίου 1860 ἀρ. 12

Σεβαστέ μοι Κύριε

Ἐλαβον τὴν ὑπὸ 30 Ἰανουαρίου καὶ ὑπ' ἀριθ. 14 Σεβαστὴν Ὑμῶν διαταγὴν συνοδεύουσαν τὸ φερμάνι τοῦ προβιβασμοῦ μου ὡς ὑποπροξένου, τὸ ὁποῖον καὶ παρ-
ουσίασα πρὸς τὸν ἐνταῦθα Καίμακάμην Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Ἀβδουραχμὰν Πασᾶν. Εὐγνωμονῶν καὶ αὐθις τῇ Αὐτοῦ Ἐξοχότητι τῷ Κυρίῳ Πρέσβυ Πιρίγκιπι Αομπάνωφ διὰ τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ Αὐτῆς μέριμναν, ὑποσημειοῦμαι κλπ.Ν. Βαρ-
ζέλης.

(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρ. Δενδρινὸν κλπ...Ἰωάννινα)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Ἄρτα 6/18 Φεβρουαρίου 1860, ἀρ. 13

Εὐγενέστατε Κύριε

Σὰς ἀναγγέλλω ὅτι τὴν προσεχῆ Δευτέραν θέλω ἀπέλθῃ εἰς Πρέβεζαν συνο-
δεῦν τὸν κ. Γενικὸν ἡμῶν Πρόξενον, ὅπου θέλω διαμείνῃ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἐν
τῇ ἀπουσίᾳ μου δὲ ταύτῃ ἀφίνω Τοποτηρητὴν μου τὸν υἱὸν μου Γεώργιον βοηθὸν
τοῦ Αυτοκρατορικοῦ Ὑποπροξενείου τούτου καὶ ὑποσημειοῦμαι κλπ. Ν. Βαρζέλης.
(πρὸς τὸν κ. Ἀλέξ. Δενδρινὸν, Γραμματέα - Διευθυντὴν τοῦ Προξενείου τῆς Ρωσ-
σίας Ἰωάννινα)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Ἄρτα 6/18 Φεβρουαρίου 1860 ἀρ. 14

Πρὸς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις Αυτοκρατορικὸν Προξενεῖον

Κρίνω χρέος μου νὰ καθυποβάλλω πρὸς τὸ Αὐτοκρ. τοῦτο Προξενεῖον ὅτι
ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον νὰ ὑψωθῇ ἐν Πρεβέζῃ ἡ Αὐτοκρατορικὴ σημαία, ἐπειδὴ
τὸ φερμάνι τοῦ προβιβασμοῦ μου μὲ ὀνομάζει Ὑποπρόξενον Ἄρτης καὶ Πρεβέζης.
Ἀναμένων ὅθεν τὰς ὁδηγίας τοῦ Αὐτοκρ. Προξενείου, ὑποσημειοῦμαι κλπ.Ν.
Βαρζέλης)

Ἐκ τοῦ Αυτοκρατορικοῦ Ὑποπροξενείου τῆς Ρωσίας
Ἄρτα 4/16 Μαρτίου 1860, ἀρ. 15

Ἐκλαμπρότατε Κύριε

Τὸ ὑπὸ 11 παρελθόντος Φεβρουαρίου ἐγγραφὸν Σας ἔλαβον, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον
λόγω τῆς ἀπουσίας μου, ἐβράδυνα ν' ἀπαντήσω μέχρις σήμερον. Λαμβάνω ὅθεν

τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς ἀπαντήσω ὅτι ἀνέγνων μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιστασίας, ὅλα τὰ ἔγγραφα, ἀφορῶντα τὴν κλαπέισαν σακκοῦλαν μὲ γρόσια 800 ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Ἴονικοῦ Ὑπηκόου Γεωργίου Σαγεδινοῦ, ὡς ὁ ὑπὸ ὑπηρετῆς του ἀναφέρεται καὶ πολλὰ ἠπόρησα νὰ βαρύνετε ὡς κλέπτῃν αὐτῆς τὸν Ἄλιούσην Καβάσκα τοῦ Ὑποπροξενείου τούτου, ἐνῶ εὐκολώτερον ἠδύνασθε νὰ καταδικάσητε ἐκείνους ὁποῖοι εἶδον τὴν σακκοῦλαν καὶ βαρύνουσι τὸν Ἄλιούσην. Ἐγὼ μολαταῦτα δὲν δύναμαι νὰ βαρύνω οὐδένα, διότι οὐδεμίαν νόμιμος ὑπάρχει ἀπόδειξις, μάλιστα τὸν Ἄλιούσην τὸν ὁποῖον γνωρίζω πρὸ καιροῦ ἀφοῦ τὸν παρέλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑποπροξενείου, ὅτι δὲν ὑπάρχει τοιαύτης ἐπιληψίμου διαγωγῆς ἀνθρώπος. Δέχθητε Κύριε τὴν βεβαίωσιν κ.λ.π. . . . Ν. Βαρζέλης
(Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Δ. Καραβίαν, Βρετανικὸν Ὑποπρόξενον Ἄρταν)

Αὐτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Πρὸς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις Αὐτοκρ. Προξενεῖον τῆς Ρωσίας
Ἄρτα 5/17 Μαρτίου 1860, ἀρ. 16

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 8 καὶ μὲ ἡμερομηνίαν 23 Ἰανουαρίου ἀνέφερον ὁποῖαν ἀπάντησιν ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἀβδουραχμὰν Πασᾶ περὶ τοῦ σημάντρου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, περὶ τῆς ἀναρτήσεως τοῦ ὁποῖου οὐδὲν μέχρι σήμερον ἐγένετο, διότι ὡς λέγει, οὐδεμίαν διαταγὴν μέχρι σήμερον ἔλαβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Λυτούμενος πολὺ διότι τοιαῦται διαταγαὶ δὲν ἔρχονται διὰ τοῦ Αὐτοκρ. Προξενείου, ὑποσημειοῦμαι μὲ σέβας Ν. Βαρζέλης

Αὐτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσίας ἐν Ἄρτῃ
Πρὸς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις Αὐτοκρατορικὸν Προξενεῖον τῆς Ρωσίας
Ἄρτα 12 Μαρτίου 1860, ἀρ. 17

Ἐκλαμπρότατε

Ἐκ τῆς ἐσωκλείστου ἀναφορᾶς τῶν Ὁρθοδόξων ἐνοριτῶν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, θέλει πληροφορηθῆ τὸ Σεβαστὸν Προξενεῖον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ παρακαλοῦσιν, ἵνα διὰ τῆς συνδρομῆς Αὐτοῦ τοῖς παραχωρηθῆ ἡ ἄδεια διὰ ν' ἀναρτήσωσιν ἐν τῷ Ναῷ κώδωνα, ὡς καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀνηρτήθη τῇ συνδρομῇ τοῦ Προξενείου τῆς Ἀγγλίας. Ἄς ἐνεργήσῃ ὅθεν ὅπως νομίζῃ καὶ κρίνῃ ἀρμοδιώτερον τὸ Σεβαστὸν Αὐτοκρατορικὸν Προξενεῖον, ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τῶν ἀναφερομένων τούτων Ὁρθοδόξων, καθὼς καὶ διὰ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἄρτης, ὅπως καὶ εἰς Πρέβεζαν ὑπάρχουσι.

Περὶ δὲ τοῦ σημάντρου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ ὁποῖον κατὰ συνέπειαν τῆς κοινοποιήσεως πρὸς τὸ Ὑποπροξενεῖον τοῦτο, ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἀναρτηθῆ ἐκ νέου, περιέμενον οἱ χριστιανοὶ νὰ ἴδωσιν ἀνυπομόνως καὶ εὐχαρίστως τὴν ἀνάρτησίν του οὐδὲν ἐγένετο μέχρι σήμερον, διότι ὁ Καϊμακάμης Ἀβδουραχμὰν Πασᾶς, ὡς λέγει, οὐδεμίαν διαταγὴν ἔλαβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῆς ἀναρτήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ αὐτοῦ τοῦ σημάντρου τῷ ἔγγραφῳ. Ἀναφέρων ταῦτα κατὰ χρέος ὑποσημειοῦμαι κλπ. . . . Ν. Βαρζέλης.
(Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Α. Δενδρινὸν. Διευθύνοντα τὸ Αὐτοκρατορικὸν Προξενεῖον Ἰωαννίνων)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσσίας ἐν Ἄρτῃ
Πρὸς τὸ Αὐτοκρ. Προξενεῖον τῆς Ρωσσίας ἐν Ἡπειρῷ
Ἄρτα 19/31 Μαρτίου 1860, ἀρ. 18

Κύριε.

Ὁ πρῶν Καίμακάμης Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Ἀβδουραχμὰν Πασᾶς, ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν παῦσιν του, ἐνήργησε διὰ τῶν συγγενῶν του καὶ τινῶν φίλων του χριστιανῶν, μάλιστα τοῦ Ἀζᾶ Ν. Ἀντωνοπούλου καὶ ἔλαβεν ἀναφορὰν εὐχαριστήριον, διότι ἐπὶ τῆς τετραετοῦς Διοικήσεώς του προσεφέρθη πρὸς ἅπαντας προσηνῶς καὶ εὐθουδικῶς κλπ. Ἀλλὰ μετὰ ταύτην, ἐγένετο καὶ ἄλλη παρ' ἀπάσης τῆς Ἐπαρχίας πρὸς τὸν Μέγαν Βεζύρην, δι' ἧς ὡς ἐκ τοῦ ἐσωκλειστοῦ ἀντιγράφου θέλετε πληροφορηθῆ, ἀναφέρουσι τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν Χριστιανῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας θὰ καταντήσουν εἰς ἀπελπισίαν. Τὴν ἀνωτέρω δὲ ἀναφορὰν παρακαλοῦσιν διὰ τῆς Μητροπόλεως τὴν Αὐτοῦ Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην με ἐπιστολὴν των διὰ νὰ τὴν παρουσιάσῃ πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα τὸν Μέγαν Βεζύρην. Ταῦτα ἀναφέρων ὑποσημειοῦμαι . . . Ν. Βαρζέλης

(πρὸς τὸν κ. Α. Δενδρινόν, διευθύνοντα κλπ. . . Ἰωάννινα)

Αυτοκρατορικὸν Ὑποπροξενεῖον τῆς Ρωσσίας ἐν Ἄρτῃ
Πρὸς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Προξενεῖον τῆς Ρωσσίας ἐν Ἡπειρῷ
Ἄρτα 19 Μαρτίου 1860, ἀρ. 19

Κύριε

Ὁ Μουδὶρης Ραδοβιζίου Χατζῆ Ἀβδουλάς, ἐλθὼν πρὸ 12 ἡμερῶν ἐνταῦθα, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἓνα ὀρθόδοξον δεκακοκταετῆ Γεώργιον Κώστα ἐκ Ντάρδας, ἐπὶ λόγῳ νὰ τὸν ἔχει ὑπρέτην του, διότι ἐσυκοφαντήθη ὅτι ἔκλεψε μίαν φλοκάτην καὶ τῷ εἶπεν ἂν θέλῃ ν' ἀπαλλαχθῆ ἐκ τῆς ποινῆς τῆς κλοπῆς ταύτης νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὡς ὑπρέτης του. Φοβηθεὶς ὅθεν ὁ ἀνωτέρω Γεώργιος, τὸν ἠκολούθησεν. Ὁ σκοπὸς ὅμως τοῦ Ἀφέντη ἦτο νὰ τὸν τουρκίση μὲ καιρὸν, διότι τῷ ἔκαμεν πολλὰς περιποιήσεις. Ταῦτα πληροφορηθεὶς συνεννοήθη μετὰ τοῦ κ. Ἀγγλου Ὑποπροξένου καὶ ἔβαλα ἓνα γνωριμὸν του καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὸ Ὑποπροξενεῖον καὶ ἀφοῦ ἐξαμολογήθη ὅλα τ' ἀνωτέρω τὸν ἠρώτησα ἂν θέλῃ νὰ μείνῃ παρὰ τῷ Χατζῆ Ἀβδουλᾷ Ἐφέντ ἢ νὰ πηγαίῃ εἰς τὸν πατέρα του καὶ μ' ἀπήντησε ὅτι θέλει νὰ φύγῃ. Τὸν ἐνεθάρρυνα τότε νὰ μὴν φοβῆται τίποτε καὶ ὅποτε θέλει δύναται νὰ ὑπάγῃ. Τοῦ ἠγόρασα τσαρούχια καὶ τοῦ ἠλλαξα ὅσα φορέματα εἶχε τοῦ Χατζῆ Ἀβδουλᾶ = Ἐφέντη καὶ τὸν ἔχω ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Ὑποπροξενείου. Ταῦτα ἐκθέτων ὑποσημειοῦμαι . . . Ν. Βαρζέλης.

(πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον κ. Α. Δενδρινόν, διευθύνοντα κλπ. Ἰωάννινα)

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΡΑΛΗΣ

Φέτος τὴν ἀνοιξη, ὁ μεγάλος μας ζωγράφος Γιάννης Μόραλης, παρουσίασε στὴ γκαλερί Ζουμπουλάκη τῆς Ἀθήνας ἔργα του, πού στο μεγαλύτερο μέρος τους ἔγιναν στὴν Αἴγινα. Ἡ ἔκθεσή του αὐτὴ προκάλεσε τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τῶν καλλιτεχνικῶν κύκλων καὶ ἀπασχολήθηκαν μ' αὐτὴ οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς Ἀθήνας, σὲ πολὺστήλα ἀρθρα τους, δημοσιεύοντας σύγχρονα καὶ φωτογραφίες πολλῶν ἔργων του.

Ὁ Γιάννης Μόραλης γεννήθηκε στὴν Ἄρτα τὸ 1916. Ἦταν γιὸς τοῦ Γυμνασιάρχου Κωνστ. Μόραλη, πού εἶχε ἀναπτύξει στὴν Ἄρτα ἔντονη πολιτιστικὴ δραστηριότητα (διέτελεσε πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ», πρόεδρος τοῦ «Κυνηγετικοῦ Συλλόγου» κλπ.).

Μόλις 15 χρονῶν, ὁ Γιάννης Μόραλης, γράφηκε στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ 1936 πῆγε μὲ ὑποτροφία στὴ Ρώμη καὶ μετὰ στὸ Πα-

ρίσι, ὅπου παρακολούθησε τὴν Ἀνωτάτῃ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ 1947 ἐκλέχτηκε καθηγητὴς στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀθήνας, ὅπου διδάσκει καὶ σήμερα.

Ἔργα του ὑπάρχουν σὲ μεγάλα Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ὁ Γιάννης Μόραλης σὰν βάση τῆς ζωγραφικῆς του βάζει τὴν ἔρευνα. Ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν, ἀπὸ τὰ ὀπτικά βιώματα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας στὴν Ἄρτα, βιώματα βυζαντινά. Πρόσεξε τὸν Κόντογλου, τὸν Τσαρούχη, τὸν Διαμαντόπουλο, τοὺς καθηγητὲς του Παρθένη καὶ Ἀργυρό, τοὺς χαράκτες Κεφαλληνῶ καὶ Γαλάνη.

Νὰ πῶς βλέπει ὁ ἴδιος ὁ Γιάννης Μόραλης τὴν τέχνη του : «Δυσκολεύομαι πάντα στὴ δουλειά μου. Ἐχω πάντα τὴν ἐντύπωση πῶς ὕστερα ἀπὸ δυὸ - τρεῖς μῆνες θὰ εἶμαι καλύτερος. Πάντα μοῦ φαίνεται πῶς τὰ ἔργα μου δὲν εἶναι ἀντιπροσωπευτικά. Εἶναι βέβαια δύσκολο νὰ πεῖς τί σ' ἀρέσει πιὸ πολύ, θὰ μπορούσα ὅμως ν' ἀναφέρω μερικά ἀπ' τὰ πράγματα πού ἀγαπῶ, π.χ. τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ, τὴν πομπιήνη ζωγραφικὴ, τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ μωσαϊκὰ, τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ραβέννας, τὰ ἔργα τοῦ Γκρέκο καὶ τοῦ Βελάσκουεθ, τοῦ Πικάσο καὶ πολλὰ ἄλλα. Πιθανὸν νὰ φαίνονται ὅλα τοῦτα ἕνα ἀνακάτωμα καὶ ὅμως ἔχουν τόσα κοινὰ σημεῖα μεταξύ τους. Παρ' ὅλα αὐτά, θὰ ἤθελα νὰ μπορούσα νὰ ἐκφραστῶ μὲ τὴν ἀμεσότητα ἐνὸς λαϊκοῦ ζωγράφου ἢ ἐνὸς παιδιοῦ. Μιὰ ὅμως καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔχω τὴν ἀγνότητά τους, θὰ πρέπει σιγὰ - σιγὰ, μὲ τὴ γνώση, ἀπὸ ἄλλο δρόμο, νὰ φτάσω στὸ μοναδικὸ σκοπὸ κάθε καλλιτέχνη, νὰ ἐκφραστῶ ἄμεσα καὶ ἔντονα».

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Μόραλη ἐκφράστηκαν μὲ θαυμασμὸ ὁ Σεφέρης, ὁ Ἐλύτης, ὁ Τζῶρτζ Μόρρις, ὁ Τζίο Πόντι καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Τὸ ἔμβλημα τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» (Πήγασος) σχεδιάστηκε ἀπὸ τὸν Γιάννη Μόραλη. Στὴν Πινακοθήκη τοῦ ἴδιου Συλλόγου βρίσκεται καὶ ἕνα ἔργο του (μεταξοτυπία).

Τὸ περιοδικὸ μας εὐχεται στὸν μεγάλο συμπατριώτη μας ζωγράφο νὰ συνεχίσει τὴν προσφορὰ του στὴν Ἑλληνικὴ Τέχνη γιὰ πολλὰ - πολλὰ ἀκόμα χρόνια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΚΚΛΗΣΗ ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΡΤΙΝΟΥΣ

Από τὸ τέλος τοῦ 1977 λειτουργοῦν στὴν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» νέα τμήματα: Ἱστοριολαογραφικὸ, φωτογραφιοθήκη, πινακοθήκη. Τὰ τμήματα αὐτὰ εἶναι βέβαια ἀκόμα ἰσχνά. Χρειάζεται ἀρκετὸς χρόνος καὶ πολλὲς προσπάθειες, ὥστε νὰ γίνουν ἀξιόλογα. Σκοπὸς τους εἶναι νὰ διασώσουν ὅ,τι παραδοσιακὸ κινδυνεύει νὰ χαθεῖ ὀλοτέλα. Τὸ ἂν τὰ τμήματα αὐτὰ θὰ ἐκπληρώσουν τὸν σκοπὸ τους, δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴ Διοίκηση τοῦ Συλλόγου. Ἐξαρτᾶται πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀρτινοὺς.

Τώρα πὸν τὰ παλιὰ σπίτια γκρεμίζονται τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο, εἶναι κρῖμα νὰ πετάγονται παλιὰ ἀντικείμενα, πὸν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν ἀντικειμενικὴ ἀξία, δείχνουν ὅμως ἀφτιασίδωτο τὸ χρώμα τῆς ἐποχῆς των.

Πρέπει λοιπὸν ὅλοι οἱ ἀρτινοὶ νὰ βοηθήσουν στὴ συγκέντρωση αὐτοῦ τοῦ ὕλικου, προσφέροντας στὸν «Σκουφᾶ» ὅ,τι παλιὸ ἔχουν, πὸν γιὰ τὸν ἄλλα ἢ βῆτα λόγο δὲν τὸ χρειάζονται καὶ ἴσως τὸ πετάξουν.

Παλιὰ οἰκιακὰ σκευῆ, ἀγροτικὰ ἐργαλεῖα, κεντήματα, ἔγγραφα, βιβλία, εἰκόνες, λαϊκὲς ζωγραφιές, φωτογραφίες κλπ., δὲν πρέπει νὰ πετάγονται, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνονται στὸ Ἱστοριολαογραφικὸ Μουσεῖο τοῦ «Σκουφᾶ». Εἶναι κι' αὐτὴ ἡ χειρονομία μιὰ ὑπηρεσία πρὸς τὸν τόπο.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ»

Τὸ Ἱστοριολαογραφικὸ τμήμα τοῦ «Σκουφᾶ», πὸν συγκροτήθηκε μόλις πέρυσι, φαίνεται πὸς θάχει λαμπρὴ ἐξέλιξη. Τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ ἔδωσε σαφὴ γραπτὴ ὑπόσχεση πὸς θὰ τὸ ἐνισχύσει οἰκονομικὰ μέσα στὸ 1979. Καὶ ἡ Οἰκον. Ἐφορία τῆς Ἄρτας, ἔχει τὴν καλὴ πρόθεση νὰ μισθώσει στὸν «Σκουφᾶ» ἓνα παλιὸ διατηρητέο κτίριο τοῦ Δημοσίου, ἔτσι ὥστε νὰ στεγαστεῖ σ' αὐτὸ τὸ Ἱστοριολαογραφικὸ μουσεῖο τοῦ Συλλόγου.

Ὅλα αὐτὰ δείχνουν πὸς μέσα στὸ 1979 θὰ μποῦν οἱ βάσεις γιὰ ἓνα ἀξιόλογο ἐπαρχιακὸ Ἱστοριολαογραφικὸ μουσεῖο. Ἄς βοηθήσουν λοιπὸν καὶ ὅλοι οἱ ἀρτινοὶ γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ του καὶ τὴν καλλίτερη καὶ ταχύτερη συγκρότησή του.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ-ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΒΡΑΒΕΥΣΕ ΤΟΝ «ΣΚΟΥΦΑ»

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως 150 χρόνων ἀπὸ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου, ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος ἐβράβευσε τὰ πιὸ ἀξιόλογα πολιτιστικὰ σωματεῖα τῆς χώρας, ἀπονέμοντάς τους καὶ εἰδικὸ

μετάλλιο. Μέσα σ' αὐτὰ καὶ ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» τῆς Ἄρτας.

Ἡ παραλαβὴ τοῦ διπλώματος μὲ τὸ σχετικὸ μετάλλιο ἔγινε στὸ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο (Παλιὰ Βουλῆ).

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὸς τὸ βραβεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ τρίτο πὸν παρέλαβε ὁ «Σκουφᾶς» μέσα στὸ 1978. Τὰ ἄλλα δυὸ ἦταν τῆς «Πανεπιστημικῆς Συνομοσπονδίας Ἑλλάδος» καὶ τοῦ Συλλόγου «οἱ Φίλοι τοῦ Σουλίου».

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΠΙΛΙΑ

Ἐνα σημεῖο τῆς πόλης μας πὸν μελλοντικὰ θὰ παίξει σημαντικὸ ρόλο στὴν ψυχαγωγία ὄχι μονάχα τῶν κατοίκων της, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν της, εἶναι τὸ Δημοτικὸ Περίπτερο τοῦ Προφήτη Πιλία. Ἐλπίζουμε πὸς σύντομα θὰ ὀλοκληρωθεῖ, μὰ καὶ ἀπ' τὶς δημόσιες ἐπενδύσεις θὰ χρηματοδοτηθεῖ μὲ δυὸ ἑκατομμύρια μέσα στὸ 1979.

Ὁ Δῆμος καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἄρτας θὰ εἶναι περήφανοι γι' αὐτὸ τὸ περίπτερο μὲ τὴν εὐχάριστη ὄψη καὶ τὴ θαυμάσια θέα. Καὶ ὀπωσδήποτε θὰ πρέπει ὅλοι οἱ παράγοντες τῆς πόλης μας νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν καλλίτερη ἀξιοποίησή του.

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ

‘Ο χώρος του φρουρίου τής πόλης μας, όπου βρίσκεται και τὸ «Ξενία», πρέπει νὰ ἀποκτηθεῖ καὶ ἄλλη προσέλαση. Αὐτὴν ἀκριβῶς πού χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι, οἱ Ἀμβρακιῶτες. Καὶ εἶναι ἡ πύλη πού κλείστηκε ἀργότερα μὲ μικρὸς πέτρας, στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ φρουρίου, στὰ νῦτα τοῦ ἀγάλματος τοῦ Καραϊσκάκη. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία καὶ ὁ ΕΟΤ δὲν πρέπει νάχουν ἀντηρήσεις γι’ αὐτό. ‘Ο Δῆμος Ἀρταίων ἀσφαλῶς θὰ συμφωνεῖ καὶ θὰ πρέπει ν’ ἀρχίσει τίς σχετικὲς ἐνέργειες.

Ἔτσι οἱ συμπολίτες μας περιπατητὲς τῆς Περιφερειακῆς ὁδοῦ καὶ τῆς πλατείας Καραϊσκάκη, θὰ μποροῦν εὐκόλα νὰ φτάνουν στὸ ἄλσος τοῦ φρουρίου καὶ δὲν θ’ ἀναγκάζονται νὰ κάνουν ὀλόκληρη πορεία γιὰ νὰ μποῦν ἀπὸ τὴ μοναδικὴ πύλη πού νὰ πᾶρχει σήμερα.

ΑΝΑΓΚΗ ΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΙ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Στις 14 Σεπτεμβρίου 78, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς», συνῆλθαν στὰ γραφεῖα του, γιὰ μιὰ προπαρασκευαστικὴ συζήτηση, ἐκπρόσωποι τῶν μεγαλύτερων σωματείων τῆς Ἀρτας. Θέμα : τὸ σκόπιμο ἢ ὄχι τῆς συγκροτήσεως καὶ στὴν Ἀρτα-θῶπος σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις – μιᾶς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀρτιῶν Σωματείων, πού σκοπὸ τῆς νὰ ἔχει τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς περιοχῆς μας, τὴ συμπάρασταση στὴ Νομαρχία καὶ τὸ Δῆμο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν καλλίτερων δυνατῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἴση μεταχείριση τῆς περιοχῆς μας ἐν σχέσει μὲ τίς ἄλλες περιοχὲς τοῦ Κράτους.

‘Ολοι ὅσοι ἔλαβαν μέρος στὴ συζήτηση συμφώνησαν στὸ εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ συγκροτηθεῖ αὐτὴ ἡ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ.

Ἐλπίζουμε πὼς σύντομα οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Σωματείων θὰ ξανασυγκεντρωθοῦν γιὰ νὰ προχωρήσουν στὸ σχηματισμὸ αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ στὸν καθορισμὸ τῶν λεπτομερειῶν τῆς λειτουργίας της.

ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΩΝ ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΩΝ ΜΑΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἀξίζουν πολλὰ συγχαρητήρια στοὺς συμπατριῶτες μας τῆς Ἀθήνας, γιὰ τίς ἀξιόλογες ἐφημερίδες πού ἐκδίδουν, μὲ μοναδικὸ στόχο τὴν προβολὴ καὶ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῶν χωριῶν μας καὶ τὴ συγκέντρωση στίς σῆλές των ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ υἱικοῦ.

Ἀναφέρουμε ὅσες φτάνουν στὰ χέρια μας :
– «Ἀραχθός», τῆς Ἀδελφότητος Κεντρικοῦ.
– «Θεοδώριαν», τῆς Ἀδελφότητος Θεοδώριανῶν.
– «Τὸ Κομπότι», τῆς Ἀδελφότητος Κομπο-

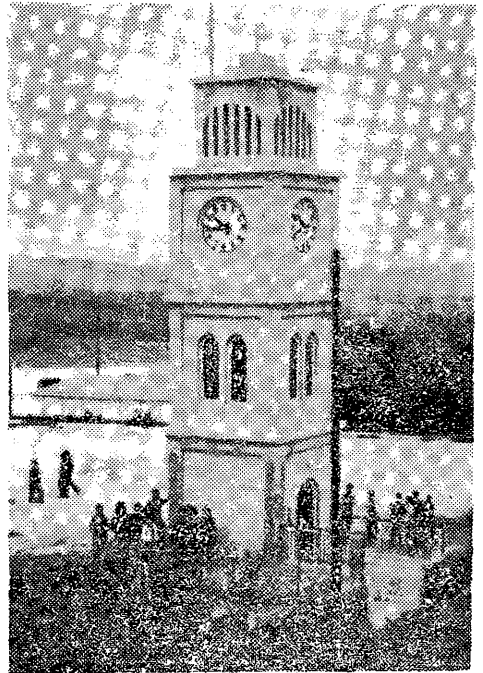
ταίων «Σκουφᾶς – Γεροστάθης». – «Τὰ Νέα τοῦ Πέτα», τῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐκ Πέτα Ἀρτῆς «Ἅγιος Γεώργιος». – «Ραδοβυζινὸς Δεσμὸς» τοῦ Συλλόγου Ραδοβυζινῶν «Τὸ Σέλιτσο». – «Τζουμερκιώτικα Νέα», τοῦ Ἐκπολιτιστικοῦ Συλλόγου Γραϊκικοῦ-Κουκουλιῶν «Ἅγιος Χριστόφορος». Εἶδαμε ἀκόμα τὸ «Βουργαρέλι» καὶ τὰ «Χρονικὰ τῶν Πραμάντων», πού δὲν γνωρίζουμε ἀν συνεχίζον τὴν ἐκδοσὴ τους.

‘Ολες οἱ παραπάνω ἐφημερίδες εἶναι πολὺ προσεγμένες καὶ μὲ ἐπιμελημένη ὕλη. Εὐχόμαστε νὰ συνεχίσουν τὴν ἐκδοσὴ τους, γιὰτὶ ἀναμφισβήτητα προσφέρουν πολλὰ στὴν περιοχὴ μας.

Καὶ μιὰ παράκληση : Οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴ διεκπεραίωση τῶν παραπάνω ἐφημεριδῶν, καλὸ εἶναι νὰ τίς στέλνουν τακτικὰ καὶ πρὸς τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς». Ἐκεῖ συγκεντρώνονται καὶ γίνονται τόμοι, ἔτσι ὥστε νὰ διασωθοῦν καὶ νὰ τίς βροῦν οἱ μέλλουσες γενεές.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΕΛΛΑΔΩΝ

Μόλις συμπλήρωσε τρία χρόνια ζωῆς ὁ Πολιτιστικὸς Σύλλογος Σελλάδων «Πυρσὸς» κι’

ἔμωσ ἔχει πλούσια δράση στὸ ἐνεργητικὸ του. Ὀργάνωσε μικρὴ δανειστικὴ βιβλιοθήκη, ὁμιλίες ἐπιστημόνων καὶ διαφόρων παραγόντων τοῦ

Νομοῦ, ἐκδρομὲς ἡμερήσιες καὶ πολυήμερες, προβολὲς μορφωτικῶν καὶ ψυχαγωγικῶν ταινιῶν. Παράλληλα ἔκανε δενδροφυτεύσεις, φρόντισε γιὰ τὴν καθαριότητα τοῦ χωριοῦ καὶ γιὰ τὴ διαμόρφωση ἢ τὸν ἐξωραϊσμό διαφόρων κοινοτικῶν χώρων, βοήθησε οικονομικὰ διαφόρους ἀσθενεῖς, βράβευσε μαθητὲς καὶ νοικοκυρές, ὀργάνωσε διήμερο γλέντι στὴν κοινοτικὴ πλατεῖα. Καὶ τὸ σπουδαιότερο : Μὲ μεθοδικὲς καὶ

γρήγορες ἐνέργειες συγκέντρωσε χρηματικὸ ποσὸ καὶ κατασκευάσε ὠραῖο ρολοῖ σὲ ἐμφανὲς σημεῖο τοῦ χωριοῦ.

Ἀσφαλῶς πολὺ λίγοι πολιτιστικοὶ σύλλογοι χωριῶν ἔχουν νὰ ἐμφανίσουν μιὰ τέτοια δραστηριότητα. Καὶ πολλὰ, πάρα πολλὰ, ὀφείλονται στὸν κ. Βασίλη Τζουβάρρα, τὸν ἀκούραστο πρόεδρο τοῦ «Πυροῦ».

ΜΑΞΙΜΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ

Τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ἀποφάσισε τὴν κατασκευή τοῦ ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς "Ἄρτας, τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ. Τὸ ἔργο ἀνατέθηκε στὸν συμπατριῶτή μας γλύπτη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Στέλιο Τριάντη, ὁ ὁποῖος πρόθυμα δέχτηκε νὰ κατασκευάσει τὸ πρόπλασμα καὶ νὰ παρακολουθήσει τὴν ἐργασία στὰ χυτήρια τοῦ Στρατοῦ, στὰ ὁποῖα δόθηκε σχετικὴ ἐντολὴ ἀπὸ τὸν συμπατριῶτή μας Ὑφυπουργὸ Ἀμύνης κ. Ἰωάννη Κατσαδῆμα.

Ὁ γλύπτης κ. Τριάντης εἶναι σήμερα ἐκ τῶν καλλιτέρων ἑλλήνων γλυπτῶν. Τελευταία τοῦ ἀνατέθηκε ἡ συντήρηση τῶν Κερατιδίων τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ φιλοτέχνηση προτομῆς τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὸν κῆπο τοῦ μεγάρου τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας κλπ.

Ἡ ὅλη δαπάνη, περιορισμένη στὰ χαμηλότερα δυνατὰ ἐπίπεδα, θὰ συγκεντρωθεῖ μὲ ἔκτακτες εἰσφορὲς τῶν μελῶν τοῦ «Σκουφᾶ», τῶν σωματείων τῆς Ἀρτας καὶ ὅλων τῶν Ἀρτινῶν, ὅπου κι' ἂν κατοικοῦν.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ «ΣΚΟΥΦΑ»

— **ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΣ**, Πρόεδρος Δημοκρατίας :

«Διεπίστωσα τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ Συλλόγου σας κατὰ τὴν ἐπίσκεψή μου στὸ οἰκημά του. Σᾶς ἀποστέλλω τὰ βιβλία μου, ἐλάχιστο δῆγμα προσφοράς γιὰ τὴν ἐξαιρετὴ βιβλιοθήκη σας».

— **ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ**, τ. Πρόεδρος Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν :

«Γνωρίζω τίς προσπάθειές σας καὶ πολὺ τίς ἐκτιμῶ».

— **ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ** :

«Σᾶς συγχαίρομε γιὰ τὸ ἀξιόλογο καὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔργο ποῦ ἐπιτελεῖτε».

— **ΔΗΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ** :

«Θερμὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴν παραχώρηση τῶν σπανίων ἐκδόσεων τοῦ Συλλόγου Σας, ποῦ ἐκτέθηκαν σὲ εἰδικὴ ἔκθεση. Εὐχόμεθα πρόοδο στὸν Σύλλογὸ Σας, ποῦ ἀναμφισβήτητα ἐπιτελεῖ σημαντικὸ ἔργο καὶ προσφέρει πολλὰ στὴν πολιτιστικὴ ἄνοδο τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου».

— **ΠΑΝΗΠΕΙΡ. ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ** :

«Ἐκτιμώντας τὴν τεράστια προσφορὰ τοῦ Συλλόγου σας στὸν ἡπειρωτικὸν χῶρον, τὸ ΔΣ τῆς Συν/δίας ἀποφάσισε τὴν βράβυσή του».

— **ΕΦΗΜ. «ΠΑΤΡΙΣ» Ἰωαννίνων** :

«Ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» τῆς Ἀρτας ἔχει μεγάλες καὶ πολλὰ καταγραφὰς στὸ ἐνεργητικὸ του. Ἀξιόλογο τὸ ἔργο ποῦ προσφέρει, ὄχι μόνο στοὺς ἀρτινοὺς, ἀλλὰ σ' ὀλόκληρην τὴν Ἠπειρο. Καὶ τὸ ὁμώνυμο περιοδικὸ του εἶναι ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἀξιόλογα πεοιοδικὰ ποῦ κυκλοφοροῦν στὴν περιφερειακὴ Ἑλλάδα».

— **ΕΦΗΜ. «ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ» Πατρῶν** :

«Ἡ πολύπλευρη δράση τοῦ «Σκουφᾶ», τοῦ ἀρχαιότερου πνευματικοῦ σωματείου τοῦ ἡπειρωτ. χώρου, καθὼς καὶ ἡ συνεισφορὰ του στὰ γράμματα καὶ στὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξη τῆς Ἀρτας καὶ τῶν ὅμορων περιοχῶν, εἶναι γνωστὴ πανελληνίᾳ. Τὸ ὁμώνυμο περιοδικὸ εἶναι ὑψηλοῦ ἐπιπέδου καὶ δικαιολογημένα ἔχει ἐπισύρει τὴν ἐκτίμηση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς χώρας μας».

— **ΕΦΗΜ. «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» Θεσσαλονίκης** :

«Τὰ ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ τοῦ «Σκουφᾶ» προκαλοῦν μεγάλη ἐντύπωση γιὰ τὴν βαρύτητα τους καὶ γιὰ τὸ ἀντικείμενό τους καὶ τὸ θέμα τους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἀφιερωμένη σὲ πολιτιστικὰ ἱστορικὰ λαογραφικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα τῆς περιοχῆς, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα».

Η ΔΩΡΕΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛ. ΓΚΙΝΟΥ

Ὁ κ. Χαρίλαος Γκίνος, γιὸς τοῦ παλιοῦ γνωστοῦ ἀρχιμουσικοῦ Νικολάου Γκίνου, εἶχε τὴν καλωσύνη καὶ δωρῆσι στὸν «Σκουφᾶ» ὀλόκληρον τὸ πλοῦσιον ρεπερτόριον τοῦ πατέρα του. Δύο μπαούλα καὶ δύο δέματα μὲ παρτιτούρες, ἔργο δηλαδὴ ὀλόκληρης ζωῆς, βρίσκεται πᾶς στὴν Ἄρτα, στὴν ἰδιοκτησία τοῦ «Σκουφᾶ». Σύντομα θὰ καταγραφεῖ καὶ θὰ ἀξιοποιηθεῖ κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπο, γιατί περιλαμβάνει πάρα πολλὰ καὶ σπάνια κομμάτια.

Ὁ «Σκουφᾶς» εὐχαρίστησε τὸν κ. Γκίνο καὶ τὸν ἀνακήρυξε δωρητὴ του. Εὐχαρίστησε ἐπίσης τὸν συμπατριώτη μας κ. Χρήστο Ἐξάρχο, ποῦ πολὺ βοήθησε γιὰ τὴν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς δωρεᾶς.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Σ' ὄλους τοὺς νομοὺς τῆς χώρας ἐπισημάνθηκαν ὀρισμένοι οἰκισμοὶ μὲ παλιὰ σπίτια καὶ ἰδιαιτέρο χρῶμα καὶ χαρακτηριστικὰ «παραδοσιακοὶ» καὶ διατηρητέοι. Μονάχα στὸ νομὸ τῆς Ἄρτας δὲν βρέθηκε κανένας! Ποιάς ἦταν ἀρμόδιος γι' αὐτὴ τὴν ἐπισημάνση; Ποτέ δὲν εἶναι ἀργά. Καὶ τώρα μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ σχετικὴ ἐνέργεια. Θὰ γίνῃ ὅμως;

Ο ΝΕΟΣ ΑΡΧΙΜΟΥΣΙΚΟΣ ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ»

Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον 78 ἀνέλαβε ὡς ἀρχιμουσικὸς τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ «Σκουφᾶ» ὁ κ. Δημήτριος Σελλάκης, πλωτάρχης, πρώην ἀρχιμουσικὸς τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ.

Ὁ κ. Σελλάκης, μὲ τὴν τεράστια πείρα ποῦ διαθέτει, τὸν πρῶο καὶ καλοσυνάτο χαρακτηριστικὰ του καὶ τὴν πατρικὴ συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς μαθητὲς τῆς Φιλαρμονικῆς μας, εἶναι βέβαιο πὼς γρήγορα θὰ ἀνεβάσει τὴν ποιότητά της καὶ θὰ τὴν κάνει ἀντάξια τῆς 80χρονης ἰστορίας της.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΓΕΝΑ

Στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Καλλιθέας ὁργανώθηκε ἀπὸ 20 Μαρτίου - 5 Ἀπριλίου Ἐκθεση Ζωγραφικῆς τοῦ συμπατριώτη μας ζωγράφου - ἐκπαιδευτικοῦ κ. Γιάννη Βαγενᾶ.

Ἡ Ἐκθεση σημείωσε ἐπιτυχία καὶ ὁ καλλιτέχνης ἀπέσπασε εὐνοϊκὲς κριτικὰς καὶ σχόλια.

ΘΑΝΑΤΟΙ

— Στις 27 Ὀκτωβρίου πέθανε στὸ Λονδίνο ὁ Δημήτριος Βάγγ. Γαρουφαλιάς, πολιτικὸς μη-

χανικὸς καὶ ἄλλοτε βουλευτὴς Πρεβέζης.

Ὁ Δημ. Γαρουφαλιάς γεννήθηκε στὴν Ἄρτα τὸ 1904. Ἦταν γιὸς τοῦ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ «Σκουφᾶ» Εὐαγγέλου Γαρουφαλιά, ποῦ διετέλεσε δήμαρχος καὶ βουλευτὴς τῆς Ἄρτας. Ὁ Δημ. Γαρουφαλιάς ἦταν ἀγαπητὸς σὲ ὄλους, φίλος καὶ πολιτικούς του ἀντιπάλους, ξεχώριζε γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ χαρακτήρα του.

Ἡ τελευταία του ἐπιθυμία, νὰ ταφεῖ στὴν Ἄρτα, κοντὰ στοὺς γονεῖς του, ἐκπληρώθηκε ἀπὸ τὴ σύζυγό του.

Τὸ περιοδικὸ μας συλλυπεῖται θερμὰ τοὺς οἰκείους του.

— Τὸν Σεπτέμβριον πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ συνεργάτης τοῦ «Σκουφᾶ» Γεώργιος Κάκκος - Παπαφωτίου, δικηγόρος.

Ὁ Γ. Κάκκος - Παπαφωτίου γεννήθηκε στὸ Κομπότι τὸ 1912, ὑπῆρξε ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν τῆς Ἀδελφότητος Κομποταίων «Σκουφᾶς - Γεροστάθης» καὶ ἀσχολήθηκε μὲ ἱστορικὰ θέματα τῆς περιοχῆς. Ἰδιαιτέρα τὸν ἀπασχολοῦσε τὸ θέμα τοῦ τόπου γεννήσεως τοῦ Καραϊοσκῆ.

Τὸ περιοδικὸ μας συλλυπεῖται θερμὰ τοὺς οἰκείους του.

— Στις 13 Ὀκτωβρίου πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ συμπατριώτης καὶ φίλος τοῦ «Σκουφᾶ» Θανάσης Ἰσκος, ἐφοριακός. Ὁ Θαν. Ἰσκος, γεννήθηκε τὸ 1927 καὶ ἦταν γόνος τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰσκαίων τοῦ Βάλτου. Ὑπηρετήσε στὴν Ἐφορία τῆς Ἄρτας ἐπὶ πολλὰ χρόνια καὶ ἄφησε τίς καλλίτερες ἐντυπώσεις.

Τὸ περιοδικὸ μας συλλυπεῖται θερμὰ τοὺς οἰκείους του.

ΕΔΩΡΗΣΑΝ ΣΤΟΝ «ΣΚΟΥΦΑ»

— Ὁ στρατηγὸς καὶ πρώην ὑπουργὸς κ. Λεωνίδας Σπαῆς τὴ Μεγάλῃ Στρατιωτικῇ καὶ Ναυτικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια (τόμοι 6).

— Οἱ κληρονόμοι τοῦ Χρήστου Ἀλεξίου (Γυμνασιάρχης) καὶ τῆς Λόπης Χρ. Ἀλεξίου καὶ εἰς μνήμην των, τὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ «Πυρσοῦ» (τόμοι 24).

— Ὁ κ. Ν. Εὐταξίας τοὺς δύο τόμους τοῦ Ἄνδρ. Καραντώνη μὲ τίτλο «Φυσιογνωμίες», τὸν «Ἀντώνιο καὶ Κλεοπάτρα» τοῦ Σαῖξπηρ καὶ τὴν «Ἠθικὴ Συνείδηση» τοῦ Παπανούτσου.

— Ὁ κ. Μίμης Μάρκου δυὸ παλιὰς ἐκδόσεις τῆς Ἱερaticῆς Σχολῆς Ἄρτης, «Λόγος ὑπὲρ Ἐλεοθετῶν Ἄρτης ὑπὸ Κ. Μόραλη» (τυπ. Γ. Παλάντζα «Ἀραχθός» 1921) καὶ «Λόγος Μ. Βασιλείου περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου» (τυπογρ. «Ἀραχθός» Γ. Παλάντζα).

— Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων τὰ βιβλία: «Ἡ μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως στὴν Ἑλλην. γλῶσσα» τοῦ Κ. Μηνᾶ, «Ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς καὶ ὁ γλωσσικὸς συμβολισμὸς τοῦ 1911» τῆς Ἄννας Φραγκουδάκη, «Τὸ ἰωνικὸ λεκτικὸ στὸν Πλάτωνα» τοῦ Δημ. Σακαλῆ καὶ τὸ

«On the concept of slavery in Euripides» τής Kat. Synodinou.

— Η Γκαλερί «Κουλουρά» του κ. Α. Κωστακιάτη, τὰ βιβλία : «Απολογία τής Δημοτικής (Σπ. Λάμπρου, Κ. Παλαμά, Ν. Πολίτη, Δ. Πετροκόκκινου, Μ. Τριανταφυλλίδη) και «Περί τής έν Δημητσάνη Σχολής» Εύθ. Καστόρχη.

— Ο κ. Κλαύδιος Μπανταλούκας τις «Οικονομικές Έργασίες» του 1953 - 1976 (τόμοι 8).

— Ο κ. Φιλ. Άλεξίου τή σειρά «Άγορευσεις Έλληνικού Κοινοβουλίου» 1909 - 1956 (τόμοι 12).

— Ο κ. Δημ. Γκίζας μιὰ έγχρωμη άφίσα «ό Κομμουνδούρος στο Πάνθεον».

— Ο κ. Νίκος Δημητριάδης δυο παλιές φωτογραφίες μνημείων τής Άθήνας.

— Ο κ. Γεώργιος Ζάγγας ένα πόστερ που εικονίζει καράβι τής έποχής του 1821.

— Ο Σύλλογος Άρτινών Φιλάθλων μιὰ ένδιαφέρουσα παλιά μεταλλική σφραγίδα τής Ίσραηλτικής Έκπαιδευτικής Έταιρίας τής Άρτας.

— Ο κ. Χρήστος Γκίζας μιὰ φωτογραφία των μαθητών τής Ίερατικής Σχολής τής Άρτας (1905).

— Ο κ. Σπύρος Βάγιας ένα καρτ-ποστάλ που εικονίζει τὰ Διόδια τής Άρτας γύρω στα 1900 - 1910.

ΕΝΙΣΧΥΣΑΝ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

— Σόλων Κοτσαρίδας	δρχ. 1.000
— Κώστας Μανιώτης	» 1.000
— Πελοπίδας Άλεξίου	» 1.500
— Ιωάννης Κατσαδήμας	» 500
— Κωνστ. Στεργιάδης	» 300
— Στέφανος Φίλος	» 1.000
— Απόστολος Ζυγούρης	» 500
— Λάμπρος Τατσιόπουλος	» 500
— Κωνστ. Σιώζος	» 500
— Ευάνθια Ζέρβα	» 1.000
— Ευάγγελος Κολιοκάτσης	» 500
— Σπύρος Παπαγεωργίου	» 500
— Δημήτριος Γαλάζιος	» 500
— Κλαύδιος Μπανταλούκας	» 500
— Γεώργιος Ζάγγας	» 1.000
— Νικόλαος Οικονόμου	» 500
— Φίλιππος Κολοβός	» 500

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ

Ήσταν στὸν «Σκουφά».

— Ο κ. Σπύρος Άλβερτης δρχ. 1000 εἰς μνήμην Τάσου Μαρτσούκα.

— Ο κ. Πρόδρομος Άσλανίδης δρχ. 1000 εἰς μνήμην Τούλας Πάσσα - Καψάλη.

— Ο κ. Θεοχάρης Σβώλος δρχ. 2500 εἰς μνήμην τής συζύγου του Παρασκευής Σβώλου.

— Ο κ. Στέφανος και ἡ κ. Λιλή Βενέτη δρχ.

10000 εἰς μνήμην Δημητρίου Εύαγγ. Γαρουφαλιά.

— Ο κ. Σόλων Κοτσαρίδας δρχ. 5000 εἰς μνήμην Άθανασίου Ίσκου.

— Ο κ. Πέτρος Γαρουφαλιάς δρχ. 20.000 εἰς μνήμην Δημητρίου Εύαγγ. Γαρουφαλιά.

— Ο κ. Ιωάννης Κατσαδήμας δρχ. 1000 εἰς μνήμην Άθανασίου Ίσκου.

— Ο κ. Δημήτριος και ἡ κ. Έλένη Βαφιὰ δρχ. 1000 εἰς μνήμην Άθανασίου Ίσκου.

— ΓΩΓΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ (1978)

— Η ΑΡΤΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821 (1978)

ΔΗΜ. Φ. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ

Δυο αξιόλογα βιβλία του μᾶς παρουσίασε μέσα στο 1978 ὁ κ. Δημ. Καρατζένης. Τὸν «Γῶγο Μπακόλα» (ἐξδ. Έτ. Ήπειρ. Μελετῶν) και τὴν «Άρτα στὸν άγώνα του 1821».

Και τὰ δυο καλύπτουν δυο πτυχές τής τοπικής μας ιστορίας, ανερευνητες μέχρι σήμερα.

Ο Γῶγος Μπακόλας εἶναι ὁ παρεξηγημένος άγωνιστής, ὁ «προδότης» τής μάχης του Πέτα, αλλά και ὁ κατὰ Μακρυγιάννη «άθάνατος Γῶγος». Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἡρωϊκή και άδικημένη μορφή άποφάσισε νὰ άποκαταστήσει ιστορικά ὁ κ. Καρατζένης. Τὸ πέτυχε ; Έμεῖς νομίζουμε πὼς έφτασε τόσο κοντὰ στο στόχο του, ὥστε μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ έπιτυχία του. Κι' ὅλα δείχνουν πὼς άργὰ ἢ γρήγορα, ὁ Γῶγος θὰ άποκατασταθεῖ «έπίσημα», ὅπως άποκαταστάθηκε κι' ὁ άλλος άγωνιστής, ὁ Βαρνακιώτης, θύμα κι' αὐτὸς του Μαυροκορδάτου. Ο κ. Καρατζένης έβγαλε γερός βάσεις πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.

«Η Άρτα στὴν έπανάσταση του 1821» εἶναι μιὰ έργασία που κανεῖς άλλος δέν θὰ μπορούσε νὰ τὴ γράψει, εκτὸς ἀπὸ τὸν κ. Καρατζένη. Χρειάστηκε μήνες δλόκληρους νὰ ψάχνει στὰ Γενικά Άρχεία του Κράτους, χρειάστηκε ν' ανακαλύψει και νὰ μελετήσει δεκάδες χιλιάδες έγγραφα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συγκεντρώσει τὰ στοιχεία που παραθέτει στο βιβλίο του, νὰ φέρει δηλαδή στὴν έπιφάνεια πεντακόσιους και πλέον άρτινούς άγωνιστές του 1821. Η προσφορά του στὴν τοπική ιστορία εἶναι τεράστια. Και ἡ έργασία του αὐτὴ άποδεικνύει ὅχι μονάχα πὼς εἶναι άκούραστος έρευνητής, αλλά και πὼς διαπνέεται ἀπὸ άπέραντη άγάπη γιὰ τὴν ιδιαίτερη πατρίδα του. Γιατὶ τέτοια έργα εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα άποτέλεσμα άγάπης.

Ίσως ἡ πεζὴ και άντιηρωϊκή έποχή μας νὰ μὴ μπορεῖ νὰ εκτιμηθεῖ ὅσο πρέπει τὴν προσφορά του κ. Καρατζένη. Όμως, δταν τὰ υλικὰ και πνευματικὰ άγαθὰ θὰ εκτιμῶνται τούλαχι-

στο τὸ ἴδιο, τότε οἱ ἐργασίες τοῦ κ. Καρατζένη θὰ πάρουσιν τὴν πρέπουσα θέση στὴ συνείδηση καὶ στὴν ἐκτίμηση τῶν μεταγενεστέρων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΟΥ ΛΟΥΣΒΙΤΣ ΧΑΡ. ΠΕΤΣΚΟΥ

Ὁ Ἡπειρώτης λογοτέχνης Χαρ. Πέτσκος δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παρουσίαση. Εἶναι μὲ τὰ ὀχτῶ βιβλία, ποῦ ἔχει κυκλοφορήσει, πολὺ γνωστός στὸ χῶρο μας. Καὶ συνεχίζει τὴν πνευματικὴ του πορεία, πάντα σεμνός, χωρὶς τυμπανοκρουσίες καὶ θόρυβο.

Τελευταῖα κυκλοφόρησε καὶ τὸ ἔνατο βιβλίο μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Σ' αὐτὸ ὑπάρχουν πέντε ἀνεξάρτητα καὶ αὐτοτελῆ διηγήματα. Τὰ διάβασα ὅλα μὲ εὐχαρίστηση. Ἡ περιγραφή τῶν

ἡρώων μὲ ἐντυπωσίασε, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλήθεια, ποῦ ὑπάρχει σὰ διηγήματα, ποῦ εἶναι παρμένα, ἀπ' τὴν καθημερινὴ ζωὴ μας.

Τὰ κείμενα διακρίνονται γιὰ τὴν γλαφυρότητα καὶ τραβοῦν τὸν ἀναγνώστη. Ὅλα δείχνουν τὸ λογοτεχνικὸ χάρισμα τοῦ συγγραφέα ποῦ δικαιωματικὰ διεκδικεῖ μιὰ πρώτη θέση, στὸν χῶρο τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Προσεγγμένη ἡ γλώσσα, ζωντανὸ τὸ ὕφος καὶ στρωτὴ ἡ πλοκή. Ἐπισημάνω τὴν ἀφήγηση, ποῦ δείχνει ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Χαρ. Πέτσκου ἀποτελεῖ κέρδος γιὰ τὴν πεζογραφία μας. «Τὸ φάντασμα τοῦ Ἄουσβιτς», «Ἡ ζωὴ μου», «Οἱ ἔμποροι τῆς δόξας» «Ὁ δρόμος τῆς ζωῆς» καὶ «Τὸ μεγάλο του μεράκι» ἀπεικονίζουν ρεαλιστικὰ πρόσωπα καὶ καταστάσεις, μὲ ἀδρές, ἀληθινὰς μορφές, ποῦ βρίσκονται κοντὰ μας καὶ συγγινούν. Ὅλα δικαιώνουν τὸν πνευματικὸ μόχθο τοῦ συγγραφέα ποῦ τιμᾷ τὸ Ἡπειρωτικὸ ὄνομα.

B. ΚΕΣΚΟΣ

Πολιτιτικὲς Ἐκδηλώσεις

— Στις 29 Ἰανουαρίου 1978 ὁ Σύλλογος Διδασκάλων Ἄρτης ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ» διάλεξη, μὲ ὀμιλητὴ τὸν κ. Κ. Κίτσο, Δ/ντὴ Παιδαγ. Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων καὶ θέμα «Ὁ ὑπαρξισμός, ὡς φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ παιδαγωγικὸ του μῆνυμα».

— Στις 5 Φεβρουαρίου 1978 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ κινηματογραφικῆ προβολῆ μὲ θέμα : Β' Παγκόσμιος Πόλεμος.

— Στις 11 Φεβρουαρίου 78 μίλησε στὴν αἴθουσα Χριστιαν. Κινήσεως τῆς Ι.Μ. Ἄρτης ὁ θεολόγος—συγγραφέας κ. Νικ. Βασιλειάδης, μὲ θέμα «Ἡ μοναδικότης τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ὁργανωτὴς ἡ Ι.Μ. Ἄρτης.

— Στις 14 Μαρτίου '78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ κινημ. προβολὴ ἀφιερωμένη στὴν Ἐπαγίασταση τοῦ 1821.

— Ἀπὸ 26/3 ὡς 1/4/78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Ἐκθεση Χαλκογραφίας τοῦ καλλιτέχνη κ. Γάκη Μαρτίν.

— Στις 9 Ἀπριλίου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ διάλεξη μὲ ὀμιλητὴ τὸν Καθηγητὴ τῆς Νεοελλ. Φιλολογίας στὸ Παν/μιο Ἀθηνῶν κ. Εὐάγγελο Σκουβαρᾶ καὶ θέμα «Ἐνας ἑλληνοκεντρικὸς ποιητὴς, ὁ Ἄγγελος Σικελιανός».

— Ἀπὸ 15/4 ὡς 25/4/78 ἡ Δ. Χωρ/κῆς Ἄρτης ὁργάνωσε στὸ Κέντρο Νεότητος Ἄρτης Ἐκθεση γιὰ τὰ Τροχαῖα ἀτυχήματα.

— Ἀπὸ 25/4 ὡς 7/5/78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Ἐκθεση Ζωγραφικῆς τοῦ συμπατριώτη μας ζωγράφου κ. Ἀποστόλη Τσιρογιάννη.

— Στις 7 Μαΐου 78 ἡ Κοινότητα Κομποτίου ὁργάνωσε στὸ Κομπότι γιορτὲς γιὰ νὰ τιμῆσει τὸ Νικόλαο Σκουφᾶ. Μίλησε ὁ καθηγητὴς κ. Τάκης Κολιούλης. Ἐλαβαν μέρος τὸ χορευτικὸ συγκρότημα «ΚΡΥΣΤΑΑΛΛΗΣ» καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ».

— Στις 20 Μαΐου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ τοῦ Στέγη διάλεξη μὲ ὀμιλητὴ τὸν Ψυχολόγο—Ἐκπ. Σύμβουλο κ. Νικ. Παπαδόπουλο καὶ θέμα «Ψυχολογικὰ προβλήματα τῶν Ἐφήβων».

— Στις 27 Μαΐου ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ τοῦ Στέγη ρεσιτᾶλ τραγουδιοῦ. Στὸ πιάνο ἦταν ὁ κ. Νίκος Ἀστρινίδης, Διευθυντὴς τῆς Ὀρχήστρας τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης. Τραγοῦδησε ὁ κ. Ντάν Ἰορντακέσκου, Α' βαρύτονος τῆς Ὀπερας Βουκουρεστίου.

— Στις 28 Μαΐου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ τοῦ Στέγη ρεσιτᾶλ πιάνου. Ἐπαιξε ὁ 8χρονος πιανίστας Δημήτρης Σγούρος.

— Στις 3 Ἰουνίου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν Πνευματικὴ τοῦ Στέγη συναυλία μὲ τὴν 25μελὴ Ὀρχήστρα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας Ἐπιστημόνων Καλλιτεχνῶν Ἀθηνῶν. Δ/ντὴς Ὀρχήστρας ὁ κ. Εὐάγγ. Κουρῆς.

— Ἀπὸ 3/6 ὡς 10/6/78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶ» ὁργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης

του Ἐκθεσης Ζωγραφικῆς τῶν ζωγράφων μελῶν τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας Ἐπιστημόνων Καλλιτεχνῶν».

— Στις 24 Ἰουνίου 78 στὴν αἴθουσα συγκεντρώσαν τοῦ Σύλλογου «Σκουφᾶς» ἔγινε Μουσικὴ Ἐπίδειξις τῶν μαθητῶν — μαθητριῶν τοῦ Ἰωδείου Ἀρτης. Ὁργανωτὴς ὁ Σύλλογος «Οἱ Φίλοι τοῦ Ἰωδείου Ἀρτης».

— Ἀπὸ 26/6 ὡς 9/7/78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Ἐκθεσης Ζωγραφικῆς τοῦ καλλιτέχνη καθηγητῆ κ. Κ. Καλέντζη.

— Στις 14 — 15 Αὐγούστου 78 ὁ Πολιτιστικὸς Σύλλογος «Πυρσὸς» Σελλάδων ὀργάνωσε στὶς Σελλάδες πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις (ὀμαδικὸ γλέντι στὴν πλατεία, ἀπόλυτοι βραβεῖον σὲ μαθητὰς καὶ σὲ νοικοκυρὰς κλπ.).

— Στις 27 Ὀκτωβρίου 78 τὸ Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων τῆς Ἄρτας ὀργάνωσε στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ» Φιλολογικὴ γιορτὴ γιὰ τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 40.

— Στις 28 Ὀκτωβρίου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε στὴν Πνευματικὴ τοῦ Στέγῃ Φιλολογικὴ γιορτὴ γιὰ τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 40. Ἐλαβαν μέρος φοιτητὲς, μαθητὲς καὶ ἡ Χορωδία Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ Δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ «Σκουφᾶ».

— Στις 4 Νοεμβρίου 78 ὁ «Ψυχαγωγικὸς-Ἐπιμορφωτικὸς Ὁμίλος Ὑπαλλήλων ΕΛΤΑ» ὀργάνωσε στὴν Πνευματ. Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ» ἐκδήλωση μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 150 χρόνων τῆς Ἑλλην. Ταχυδρ. Ὑπηρεσίας.

— Στις 18 Νοεμβρίου 78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ Συναυλία, μὲ τοὺς κ. Νῆκο Ἀστρινίδη, Δ/ντὴ Ὁρχήστρας Ἰδίου Θεσνίκης, στὸ πιάνο, καὶ τοὺς κ.κ. Τιτίκα Πετράκη — Ἀντωνιάδου (ὕψιφωνο), Φόνη Μπαμπούρη — Δελφίνοπούλου (ὕψιφωνο), Χαράλ. Ἀντωνιάδου (τενόρο), Γιάννη Μορφόπουλο (βαρύτονο).

— Στις 22 Νοεμβρίου 78 τὸ Ἔθν. Ἰδρυμα «Βασ Παῦλος» καὶ ἡ Ἐνωσις Γεωργ. Συνεταιρισμῶν Ἄρτας ὀργάνωσαν στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ» δὴμόσια συζήτηση μὲ θέμα «ἡ κοινὴ γεωργικὴ πολιτικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων».

— Στις 3 Δεκεμβρίου 78 τὸ Κέντρο Ἐκπαιδεύσεως Ὑγειονομικοῦ καὶ ὁ Σύνδεσμος Ἐφέδρων Ἀξιωματῶν Ν. Ἀρτης ὀργάνωσαν στὴν Πνευμ. Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ» συζήτηση στορογυλῆς τραπέζης μὲ θέμα «πολεμικὰ τραύματα καὶ ἀντιμετώπισις αὐτῶν».

— Στις 13 Δεκεμβρίου 78 ἡ Μητρόπολις Ἀρτης ὀργάνωσε διάλεξιν, στὴν αἴθουσα Χριστ. Κινήσεως, μὲ ὁμιλητὴ τὸν κ. Ἰωάν. Κορδορούμπα, Δ/ντὴ Νομαρχίας καὶ θέμα «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος».

— Ἀπὸ 17/12 — 27/12/78 ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε στὴν Πινακοθήκην τοῦ Ἐκθεσης Ζωγραφικῆς τοῦ ζωγράφου κ. Γεράσ. Ζερβοῦ.

Ἑ λ ά β α μ ε

B I B Λ Ι Α :

— ΧΑΡΑΛ. ΠΕΤΣΚΟΥ, «Τὸ φάντασμα τοῦ Ἄουσιβιτς», «Ἀνθρώπινη μοῖρα», «Δίψα ζωῆς», «Μιά ἱστορία ἀπὸ τὰ Γιάννινα», «Ἡ Πηλελόπη σὲ ἡπειρωτικὸ χωριό» «Ταβέρνα ἢ Εὐτυχία». «Πρὶν ἀπ' τὸ ἡλιοβασιλεμα».

— ΠΑΝΑΓ. ΤΣΙΝΑ, «Ἀρδηττός». «Μικροὶ ἥρωες».

— Κ. ΚΟΚΟΡΟΒΙΤΣ, «Πανόραμα» (χρονογραφημάτων).

— Θ. ΠΑΣΧΙΔΟΥ, «Ἄπαντα» (ἐπιμ. Θ. Καζαμία).

— Κ. ΜΠΑΧΟΥΡΑ, «Προσανατολισμοὶ στὴν ἐποχὴ μας».

— Κ. ΖΑΖΑΡΙΔΗ, «Τὸ χωριό μου».

— Τ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ «Ὀχρίδα».

— Τ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ, «Ξάνθος — Φλ. Ἄπελλίνο».

— ΛΟΥΚ. ΠΟΛΙΤΗ, «Ἡ Σκουπτα Τζουμέρκων καὶ τὰ παλιὰ τῆς σπύτια».

— ΔΗΜ. Φ. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ, «Γῶγος Μπακλάς». «Ἡ Ἄρτα εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821» (βιογραφικὰ σημεῖωματα 500 ἀρτινῶν ἀγωνιστῶν).

— ΜΙΧ. ΦΟΥΦΑ, «Ἀπομνημ. ὀπλαρχηγοῦ Γ' Φούφα».

— ΑΓΓΕΛ. ΑΡΜΥΡΑ, «Κοντὰ στὶς Ζωογόνες ρίζες μας».

— ΝΙΚΟΑ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ «Ἐφηβία, ἡ ἡλικία τῶν προβλημάτων».

— ΓΕΩΡΓ. ΣΤΑΥΡΑΚΗ, «42 ποιήματα».

— ΓΕΩΡΓ. Ν. ΧΑΛΚΙΑ, «Ἡθελημένοι γραφικὰ μεταβολαί».

— ΕΛ. ΓΥΖΗ, «Βασ. Κραφίτης, ὁ φιλόσοφος ποιητῆς».

— ΓΕΩΡΓ. ΔΟΥΔΟΥΜΗ, «Τὸ σκόπιμον ἢ μὴ τῆς συμμετοχῆς εἰς ΕΟΚ».

— ΒΑΣ. ΔΑΔΑΝΗ, «Ἐγπόμενα Σουβλασιωτῶν πρὸς πατριάρχη Ἰωακείμ Γ'».

— ΓΙΑΝ. ΜΠΕΝΕΚΟΥ, «50 χρόνια στὰ ἔλλην. γράμματα».

— Κ.Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ, «Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἄρτας ἐπὶ τουρκοκρατίας».

— ΑΜΕΡ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ, «FILMS».

— ΕΘΝ. ΤΡΑΠΕΖΗΣ, «Ἀπολογισμὸς 77».

— ΜΕΝΕΑ. ΖΩΤΟΥ, «Τὸ δημοτ. τραγούδι τῆς Βορ. Ἠπείρου».

— ΓΡΗΓ. ΔΕΥΚΑΔΙΤΗ, «Ἀγγέλω καὶ Ἀνάχαρσις».

— ΕΥΑΓΓ. ΚΟΛΙΟΚΩΤΣΗ, «Τὸ πνεῦμα τῆς με κατερεῖ».

— ΚΩΣΤΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ, «Ἀνεκδ. ἱστορ. ἐγγραφα ἀπὸ τὸν ΒΗ ἀγῶνα τοῦ 14».

— ΧΡ. ΧΕΙΜΩΝΑ, «Τραγούδια καὶ στιχάκια τοῦ χοροῦ τῆς Σκιαδῶν» «Ποιήματα Ἐπιφανιάδην» «Πνευματ. ἐργάτες τῆς Μαγνησίας». «Ἐρωτη-

σεις - απόψεις - προτάσεις στα προβλήματα της Σκιάθου.

- ΔΗΜ. ΣΕΤΤΑ «Χρ. Χειμώνας».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Τζουμερκιώτικα Νέα , φ. 5, 6, 7, 8, 9.

- Δελτίον Ήπειρ. Έταιρείας, φ. 27, 28, 29, 30, 31.

- Τά Νέα του Πέτα , φ. 2, 3, 4, 5.

- Τò Κομπότι , φ. 1, 2, 3, 4.

- Ό Άραχθος , φ. 8, 11, 13, 14, 15, 16.

- Θεοδώριανα, φ. 76, 78, 79, 81, 82.

- Ραδοβυζινός Δεσμός, φ. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,

- Ήπειρωτικά Νέα, φ. 17 - 18, 21-22

- Πρεβεζάνικα χρονικά, τχ. 1.

- Δελτίον Νομαρχίας Άρτης, τχ. 6, 7.

- Αιολικά Γράμματα, τχ. 40, 41, 42.

- Σκιάθος, τχ. 8, 9, 10'

- Έλεύτερος , φ. 163, 164, 165, 166, 167, 168

- Φιλολογική Φωνή , φ. 1, 2, 3.

- Φιλολογική Έπιθεώρηση , 9. 28.

- Ό Πρόσκοπος, 9. Ίανουάριος 78 ώς και Όκτώβριος 78.

- Σπουδαί, τμ. 1/1978.

- Στρατιωτ. Έπιθεώρησις, τχ. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/1978

- Νέα Πολυδρόσου Σουλίου , 9 Ίουνίος 78

- Διάλογος, τχ. 22, 23

- Εϋήμερία, φ. /22

- Δασικά χρονικά, τμ. 6-12/77, 1-6/78.

- Άγροτική Τράπεζα , τχ. 31 - 40

- Άγροτική (Έπιστ. Έκδ.) τχ. 5 - 9/78.

- Bulletin de l' Unesco, τ. 32, τχ. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

- Έπιθ. Έθν. Άμύνης, τχ. 5/77, 7, 8, 9/78.

- Έπιθ. Χωροφυλακής, τχ. 90.

- Μικρά άγων. φύλλα, 9. 3 - 6.

„ΣΚΟΥΦΑΣ”

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΤΑΣ
« Ο ΣΚΟΥΦΑΣ »

ΕΤΟΣ ΚΓ' ★ τόμ. ΣΤ' ★ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1978 ★ τχ. 48-49

Άποστολή Συνεργασίας: ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΝ, Καραϊσκάκη 23, Άρταν
» Έμβασμάτων: ΝΙΚΟΝ ΚΑΡΑΒΑΣΙΔΗΝ, Σκουφά 205, Άρταν
ΈΗ συνεργασία πρέπει να είναι δακτυλογραφημένη και μόνο άπ' τή μιά
μεριά του καρτιού.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ :

1. Στή σελ. 10, στον τίτλο, ή λέξη φιλοσογίας, να διαβαστεί φιλοσοφίας.
2. Στή σελ. 24, στο ποίημα, στίχ. 2, ή λέξη τέ να διαβαστεί τές, στο στίχ. 4, ή φράση ό κύρ Μάνθος να διαβαστεί ό κύρ Μάνθος και στο στίχ. 6 ή λέξη πεσκέσει, να διαβαστεί πεσκέσι.
3. Στή σελ. 25, στον τίτλο, ή λέξη Κυνεγετικός. να διαβαστεί Κυνηγετικός.
4. Στή σελ. 30, στον ύπότιτλο, ή λέξη ποράσταση, να διαβαστεί παράσταση.